

Monogràfic sobre cooperació

Passar d'una solidaritat fragmentada a una visió global dels reptes planetaris

Jean-François Cuennet Moixa

Gènere i desenvolupament en el marc de l'agenda 2030 de d'una mirada ecofeminista

Ruth Escribano Dengra

Per què una educació per al desenvolupament?

Pere Polo Fernández – Juan Luis Rodríguez Recio

La necessitat d'enfortir les entitats de cooperació

Joaquín de María Arrebola

Cooperació descentralitzada: evolució i perspectives de futur

Fons Mallorquí de Solidaritat

Los retos y desafíos de la Acción Humanitaria

Luca Beltrame

La cooperació internacional Sud-Nord Cooperació tècnica Senegal-Espanya per a la implantació de programes de desenvolupament. Reptes i perspectiva: cooperació entre l'ONG 3D i el Govern de les Illes Balears
ONG 3D Senegal

Pla Director de la Cooperació pel Desenvolupament de les Illes Balears 2016-2019 Direcció General de Cooperació

Revista d'Afers Socials

juliol 2018 | núm. 10

G O I B /
CONSELLERIA
SERVEIS SOCIALS
I COOPERACIÓ

Revista d'Afers Socials

Índex

Monogràfic sobre cooperació

Passar d'una solidaritat fragmentada a una visió global dels reptes planetaris

Jean-François Cuennet Moixa

pàg. 5

Gènere i desenvolupament en el marc de l'agenda 2030 de d'una mirada ecofeminista

Ruth Escribano Dengra

pàg. 7

Per què una educació per al desenvolupament?

Pere Polo Fernández – Juan Luis Rodríguez Recio

pàg. 17

La necessitat d'enfortir les entitats de cooperació

Joaquín de María Arrebola

pàg. 23

Cooperació descentralitzada: evolució i perspectives de futur

Fons Mallorquí de Solidaritat

pàg. 27

Los retos y desafíos de la Acción Humanitaria

Luca Beltrame

pàg. 33

La cooperació internacional Sud-Nord Cooperació tècnica Senegal-Espanya per a la implantació de programes de desenvolupament. Reptes i perspectiva: cooperació entre l'ONG 3D i el Govern de les Illes Balears
ONG 3D Senegal

pàg. 37

Article ONG 3D Senegal en francès

pàg. 41

Pla Director de la Cooperació pel Desenvolupament de les Illes Balears 2016-2019 Direcció General de Cooperació

pàg. 45

Passar d'una solidaritat fragmentada a una visió global dels reptes planetaris

Jean-François Cuennet Moixa

President de la Coordinadora d'ONG de Cooperació al Desenvolupament – Illes Balears

Sempre és difícil mesurar el grau de solidaritat d'una comunitat, ja que no existeixen indicadors fiables i científicament validats en aquest camp. Això no lleva que les persones que tenen una llarga trajectòria en el món de la cooperació hagin tingut múltiples ocasions de constatar que la societat balear és fonamentalment solidària i atenta a les necessitats dels països més empobrits.

Des de principis dels anys 90 sorgeixen nombroses iniciatives solidàries a molts de municipis de les Illes, lligades moltes vegades a les activitats de congregacions religioses a Àfrica i Amèrica llatina o de cooperants que tornen de missions de curta o llarga duració. Les accions de les associacions que sorgeixen d'aquestes iniciatives sembren una llavor de solidaritat dins el teixit social balear que, al llarg dels anys, fa de la cooperació un tema ineludible tant per a la societat civil com per als estaments polítics. Com a expressió d'aquesta solidaritat podríem esmentar la creació de tres Fons insulars de Solidaritat i Cooperació, fruit entre altres de la mobilització a favor del 0,7%, el nombre considerable d'ONG arrelades en les quatre illes (almenys, fins a la crisi que va començar l'any 2008) i una xarxa de botigues de Comerç Just de les més denses de totes les Comunitats Autònomes.

La principal missió de la majoria d'ONG de cooperació al desenvolupament és realitzar projectes en els països empobrits a fi que aquests assoleixin un nivell de vida digne. Això no vol dir, però, que no tinguin una visió política i no s'hagin dedicat a fer campanyes aquí per sensibilitzar la societat balear sobre la situació en el Sud i a demanar l'adopció de polítiques públiques contundents per millorar aquesta situació. Gràcies a aquestes campanyes, el 0,7% és un objectiu de la Llei de Cooperació al desenvolupament actualment vigent i les distintes administracions públiques duen a terme programes de cooperació internacional dotats d'una partida pressupostària que ha anat augmentant i disminuint en funció de les seves prioritats i de l'estat de les seves finances.

Després de molts anys de creixement sostingut tant de les iniciatives privades a favor del desenvolupament com de les partides pressupostàries dedicades a la cooperació internacional, la crisi de l'any 2008 i posteriors va sacsejar el sector, que va patir la forta minva o en alguns casos la supressió de l'Ajuda Oficial al Desenvolupament i la reducció de les aportacions privades, la qual cosa va abocar un nombre considerable d'entitats a la desaparició o, si més no, a una disminució important de la seva capaci-

tat d'acció, com ho va recollir un estudi realitzat l'any 2012 per la Coordinadora d'ONG de Cooperació al Desenvolupament de les Illes Balears (CONGD-IB).

Per intentar tenir una idea concreta de com ha evolucionat la situació des d'aquest estudi, la CONGD-IB acaba de realitzar una enquesta entre les entitats del sector de la cooperació, que apunta a una recuperació relativa des del 2012: de les 22 ONG que han contestat a l'enquesta, un 36% tenen ara més personal i un 18%, menys (sense canvis per al 41%). Pel que fa al nombre de socis, els percentatges respectius són de 36%, 18% i 36%, i, si miram el voluntariat, 46%, 18% i 36%. En canvi, el volum de projectes que executen les entitats de cooperació no mostra la mateixa tendència de recuperació: un 23% de les entitats executen més projectes de cooperació internacional, però un 27% n'executen menys. La situació és una mica més satisfactòria pel que fa als projectes de sensibilització i d'educació per al desenvolupament, el volum dels quals ha augmentat en un 27% de les entitats i ha disminuït en un 18%. Cal afegir que a prop del 20% de les entitats no aporten dades pel que fa al volum de projectes i que els resultats semblen no concordar amb la recuperació de les partides pressupostàries de l'Ajuda Oficial al Desenvolupament.

A part de la recuperació relativa de les polítiques de cooperació, l'altre problema que les ONG de Balears han d'afrontar és la falta d'organització i de coordinació que va en detriment de la seva eficàcia. I, si aquesta falta de coordinació ja era un defecte a finals del segle passat, encara ho és més ara quan hem d'afrontar reptes cada vegada més globals i més considerables. Basta esmentar la crisi ecosocial que caracteritza el món actual, les expressions de la qual, com el canvi climàtic, l'augment de les desigualtats i l'explotació dels recursos naturals, no fan sinó reforçar-se mútuament en un cercle viciós que amenaça la nostra supervivència.

El sector de la cooperació no és l'únic que s'implica per donar una resposta contundent a aquesta crisi. Per sort sorgeixen moltes iniciatives en un ventall molt ampli de camps d'actuació que proposen maneres de sortir-ne. Les ONG de cooperació al desenvolupament han reconegut que, si volen contribuir eficaçment a un canvi positiu, els cal superar aquesta falta de coordinació i cercar aliances amb altres sectors que també lluiten per un canvi de paradigma encaminat a crear un model de societat respectuós amb els límits del planeta i dels seus habitants. Un exemple de la seva aposta per un nou model de col·laboració amb altres sectors compromesos amb una profunda transformació social (com el feminisme, l'ecologisme o l'economia social i solidària) és el mecanisme de diàleg Quorum Global on estan representades organitzacions molt diverses i actives en temàtiques com els drets humans, els límits ambientals, la perspectiva feminista, la participació política i l'economia centrada en les persones. Les distintes activitats locals que es desenvolupen al llarg de l'any dins aquest marc de diàleg confluiran en una trobada estatal que tindrà lloc el mes de novembre a Màlaga.

El camí de la coordinació i compartir espais i activitats no és el camí més fàcil. Cal saber renunciar a maneres de funcionar i pensar rutinàries i inventar noves formes de cooperació, però és l'única manera de donar, avui ja, una resposta adequada als reptes de demà.

Gènere i desenvolupament en el marc de l'Agenda 2030 des d'una mirada ecofeminista

Ruth Escribano Dengra

Coordinadora de l'oficina de cooperació al desenvolupament i solidaritat de la Universitat de les Illes Balears (UIB)

Resum

El present article de difusió pretén analitzar la interrelació entre dos conceptes en constant revisió, el gènere i el desenvolupament, en l'actual marc de l'Agenda 2030 de les Nacions Unides. Amb la finalitat d'analitzar els reptes actuals en la consecució dels Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS) de l'esmentada Agenda des d'una mirada ecofeminista, es justifica l'elecció de l'ecofeminisme crític i de l'economia feminista com a estratègies imprescindibles per aconseguir el desenvolupament humà sostenible a escala global, i s'aporten alguns exemples de les noves aliances estratègiques amb els moviments feministes, ecologistes i ecofeministes internacionals com una forma innovadora, creativa i alegre per superar l'actual crisi multidimensional.

Paraules clau: gènere, Agenda 2030, objectiu de desenvolupament sostenible (ODS), ecofeminisme crític i moviment feminista internacional.

Desenvolupament humà sostenible des d'una mirada ecofeminista

Actualment m'agradaria pensar que és difícil que sigui una sorpresa per a qualcú el fet que el sistema capitalista i patriarcal, com a sistema socioeconòmic

predominant, per seguir creixent se serveixi de la sobreexplotació de la naturalesa i de la invisibilització i menyspreu del treball reproductiu o treball de cura de la vida, realitzat majoritàriament per les dones a l'àmbit privat. Aquest fet actualment té la màxima expressió en una crisi multidimensional a escala global: una crisi ecològica, socioeconòmica i de valors. Però, malauradament, amplis sectors de la societat segueixen desinformats del que està en joc, sense voler renunciar a continuar oprimint les dones, i superant els nivells materials de la vida a costa de la destrucció del planeta i de la vulneració dels drets humans d'una gran part de la població mundial que no pot ni podrà assegurar cobrir les seves necessitats bàsiques en el model actual. A part, aquest model que s'ha intentat fer extensiu arreu del món no és exportable, ja que és inviable en termes de justícia social i de sostenibilitat ecològica en un planeta finit i en un sistema social desigual que vulnera els drets humans de forma sistemàtica. De fet ja fa 45 anys que es va publicar "*Los límites al crecimiento*" (1972)¹, informe encarregat a l'Institut Tecnològic de Massachusetts (MIT) pel Club de Roma, del qual l'autora principal fou Donella Meadows, biofísica i científica ambiental. Des de

1 Meadows D. et al. (1972): "The limits to Growth", Universe Books, New York.

llavors s'adverteix del perill de continuar creixent ill·limitadament sense que fins ara hi hagi hagut un consens i compromís internacional com el de l'actual Agenda 2030.

El camí cap a la sostenibilitat, que travessa l'Agenda 2030, implicaria lliurar-se d'un sistema de desenvolupament inhumà, injust i insostenible que porta a la destrucció i fins i tot al suïcidi de l'espècie humana i de la vida al planeta. En contraposició, els moviments i corrents ecofeministes¹ cerquen una profunda transformació en les maneres en què les persones es relacionen entre elles i amb la naturalesa, substituint les fórmules d'opressió, explotació, imposició i apropiació, característiques del sistema patriarcal i capitalista que és antropocèntric, androcèntric², racista, violent i que subordina tant les dones com la naturalesa.

Concretament, en el present article he pres en consideració el concepte d'ecofeminisme crític encunyat per la filòsofa espanyola Alicia Puleo³ que promou la

cura de la vida humana i de la naturalesa com a base del nou paradigma basat en la cultura ecològica de la igualtat. A manera de síntesi, les característiques de l'ecofeminisme crític es podrien resumir com un concepte constructivista, és a dir, basat en la crítica il·lustrada, sense necessitat de fe (així com sí postulen els ecofeminismes espiritualistes o essencialistes⁴), amb la instauració de la igualtat com a paradigma i el feminisme com a aplicació d'aquesta idea d'igualtat, que creu en el principi de precaució, la sobirania alimentària i el decreixement, i que estableix un diàleg intercultural que no implica rebutjar la ciència i la tècnica, però sí qüestionar-les (Puleo 2010:18). Partint d'aquesta relació de característiques de l'ecofeminisme crític i així com s'explica des de l'ètica i la praxi ecofeminista, en el model capitalista heteropatriarcal s'infravaloren i, fins i tot, menyspreen els valors considerats part del femení simbòlic: com la cura, la protecció, la comprensió, l'empatia i la sostenibilitat de la vida. En contraposició al sobrevalorat masculí simbòlic que coincideix amb els valors com: l'egoisme, la competència, la indiferència, la intolerància, entre d'altres.

1 Terme que va ser concebut per Françoise d'Eaubonne (militant feminista radical i propera a Simone de Beauvoir) en la seva obra "Le féminisme ou la morte" (1974) per reivindicar, entre altres qüestions, el que actualment s'anomenen drets sexuals i reproductius de les dones versus la sobrepoblació i per criticar la incipient societat consumista dels anys 70 basada en el model d'usar i tirar i sobreexplotar els recursos naturals en un planeta finit.

2 En la tradició filosòfica occidental hegemònica, l'androcentrisme o biaix masculí ha considerat inferior i femení el cos, l'afectivitat, les emocions. El masculí va ser definit com a raó, com ser independent del cos i de la Terra (Puleo 1996b: 78- 79). L'androcentrisme és el punt de vista parcial masculí que fa de l'home i de la seva experiència la mesura de totes les coses (Puleo 2011: 388).

3 Alicia Helda Puleo García, doctora en Filosofia per la Universitat Complutense de Madrid, professora titular de l'àrea de filosofia moral i política de la Universitat de Valladolid, membre del Consell de la Càtedra d'Estudis de Gènere de la mateixa universitat i del Consell de l'Institut de Recerques Feministes de la Universitat Complutense de Madrid. Aquesta autora,

acadèmica i activista ecofeminista compta amb una àmplia bibliografia centrada en la teoria de gènere, en els feminismes i més concretament, en l'ecofeminisme crític, terme encunyat per ella mateixa i al qual dedica, després d'aquests últims quinze anys de recerca, una de les seves principals i més rellevants publicacions en forma de llibre: PULEO, Alicia (2011), "Ecofeminismo para otro mundo posible", ed. Cátedra, Madrid.

4 Un dels primers corrents, considerat com essencialista, postula que les dones, més properes a la naturalesa, són l'esperança de conservació de la vida i són considerades, per l'ecofeminisme essencialista, com a cuidadores innates del planeta i víctimes de la degradació ambiental, ocorreguda a causa d'un model de desenvolupament que atempta contra la naturalesa i la població femenina. Aquest coincideix amb l'ecofeminisme espiritual de Vandana Shiva, caracteritzat pel predomini de la insistència en una essencialització del gènere femení i nacional (basada en la història colonial de l'Índia), emfatitzant, com altres autores ecofeministes una relació privilegiada entre el medi ambient i el gènere femení.

Coincideixo plenament en la consideració que fa la filòsofa Alicia Puleo que el feminisme i l'ecologisme són dos moviments fonamentals del segle XXI, encara que em temo que, en general, encara no se sigui conscient d'això. D'una banda, com bé indica l'autora, l'ecologisme pot aportar al feminisme consciència dels límits del planeta i responsabilitat en les nostres accions i per una altra, el feminisme a l'ecologisme li pot oferir importants claus per comprendre els components de gènere en la insostenibilitat i la importància de la igualtat en una societat sostenible i justa. A més, tots dos moviments fan evident l'estreta connexió que hi ha entre justícia social i ecojustícia, i donat que tenen les seves arrels en la Il·lustració, es caracteritzen per fomentar el pensament crític i per perseguir els mateixos ideals de llibertat, igualtat i fraternitat. Ambdues posicions, l'ecologista i la feminista, ressalten la importància de la pau i del respecte de la diversitat social, natural i cultural.

Un altre fet és que la meitat¹ de la humanitat, les dones, han realitzat històricament totes les tasques associades a la reproducció i de cura dels éssers humans, però per al sistema capitalista no està valorat econòmicament ni socialment. Es generen així serveis per als qui puguin pagar-los i mercats d'ocupacions precàries per a dones més desafavorides, i així es dona una cadena global de cures en la qual, les dones immigrants que assumeixen com a ocupació la cura de la infància i de les persones dependents², la neteja, alimentació i compan-

ya d'altres famílies, deixen al descobert aquestes mateixes funcions en els seus llocs d'origen, on altres dones de la seva pròpia família les assumeixen com poden. Per això, un dels aspectes a destacar en el canvi de model impulsat per l'ecofeminisme crític en referència a l'ètica de la cura, és la importància d'aconseguir la corresponsabilitat entre dones i homes, ja que les dones s'han incorporat a l'àmbit públic-productiu, però no viceversa: "Així com les dones hem assumit actituds del món masculí en la nostra sortida al món públic, així també els homes haurien d'integrar actituds i valors tradicionalment femenins que fins ara eren hipòcritament elogiats en les dones però devaluats en la cultura" (Puleo 2000: 87). Tot això genera molts conflictes, frustracions i problemes que sobretot repercuteixen en la salut de les dones, en la vulneració dels seus drets i en el deteriorament de les relacions afectives, que moltes més vegades de les que es quantifiquen acaben en casos de violència masclista.

Per altra banda cal esmentar que les aportacions de l'economia feminista han estat crucials en l'avanç de les propostes ecofeministes. L'economista feminista Amaia Pérez Orozco³, entre d'altres, proposa que el treball de les dones, que ha estat invisibilitzat durant molt de temps, ha de ser el centre d'atenció de l'economia perquè les tasques realitzades per les dones no solament són les denominades tasques domèstiques (cuinar, netejar, comprar, etc.), o les específiques i diferencials de les dones (ges-

1 Encara que en algunes regions asiàtiques des de la dècada de 1980, com a rebuig col·lectiu a les nines a gran escala, s'ha produït l'anomenat feticidi femení provocant avui en dia una bretxa demogràfica amb greus conseqüències socials. Per a més informació recomano la lectura del llibre de Manier B. (2007): "Cuando las mujeres hayan desaparecido. La eliminación de las niñas en India y Asia", Ed. Cátedra, Universitat de València, Instituto de la Mujer, Madrid.

2 Malgrat que totes les persones són interdependents, i per tant necessiten ser

cuidades, aquí em refereixo a les persones que no són autònomes donat el moment del seu cicle vital, per problemes de salut o necessitats especials, etc., cosa que no vol dir que elles mateixes a la vegada no cuidin altres persones.

3 Amaia Pérez Orozco, doctora en Economia Internacional i Desenvolupament. Ha estat responsable a UN-INSTRAW de l'estudi de propostes per a reorganitzar la cura de les persones. Treballa principalment sobre la sostenibilitat de la vida com el conjunt de necessitats materials i afectives de les persones.

tació, alimentació i criança), o les cures dedicades als nens i nenes, a les persones majors i/o dependents, sinó que han proporcionat l'equilibri afectiu i emocional imprescindible per a la bona salut de totes les persones i per a la seva capacitat de realitzar altres tasques, siguin o no productives. Aquesta qüestió connecta molt bé amb la definició literal del terme economia, l'arrel grega de la qual oikos vol dir casa, i tot el terme es pot traduir com a "administració de la casa". Si l'Agenda 2030 aposta per un desenvolupament humà sostenible i pretén transformar la realitat proposant nous models més ecojusts, amb equitat de gènere i sostenibles, no només aquí i ara, sinó també pensant en les futures generacions i a escala global, baix el meu punt de vista s'ha d'apostar per l'ecofeminisme crític i l'economia feminista perquè són estratègiques per superar l'actual crisi global a la que ha conduït l'hegemònic model econòmic ecocida, patriarcal, colonial, desigual i injust, així com ens proposen altres referents en el nostre territori més proper com és l'antropòloga i activista Yayo Herrero¹.

Reptes per a la consecució dels ODS de l'Agenda 2030

Sense cap ambició de realitzar una anàlisi exhaustiva de l'Agenda 2030, aprovada per l'Assemblea General de les Nacions Unides el 25 de setembre de 2015, revisaré des de la perspectiva ecofeminista els 17 objectius de desenvolupament

sostenible (ODS)² que la conformen i les 169 fites que se'n deriven per a la lluita contra les desigualtats, la pobresa, la fam i el canvi climàtic, i la lluita per l'equitat de gènere, els drets humans, la salut global, la pau i la sostenibilitat ecològica. D'acord amb això i com a principals novetats de l'Agenda, vull destacar per una banda que es conforma sobre una base sòlida com són la Declaració de Rio sobre Medi Ambient i Desenvolupament i la Plataforma d'Acció de Beijing, i per una altra, el seu caràcter universal perquè apel·la a tots els actors i a tots els països igualment, ja que totes les qüestions plantejades s'han d'abordar de manera transversal, tant localment com globalment (en contraposició, no té un caràcter d'acompliment vinculant, ja que només és voluntària). A més, es centra en cinc esferes d'importància crítica: les persones, el planeta, la prosperitat, la pau i les aliances.

Concretament, hi ha un dels ODS que tracta específicament la igualtat de gènere de forma bastant completa, és l'objectiu 5: "Aconseguir la igualtat entre els gèneres i apoderar totes les dones i les nines", acabar amb totes les formes de discriminació contra les dones i les nenes a tot el món, eliminar totes les pràctiques nocives, com el matrimoni infantil, precoç i forçat i la mutilació genital femenina, reconèixer i valorar el treball de cura i domèstic no remunerat, promovent la responsabilitat compartida a la llar i família, assegurar l'accés universal a la salut i als drets sexuals i reproductius, i aprovar i enfortir polítiques encertades i lleis aplicables per aconseguir-ho.

De totes formes per aconseguir la igualtat de gènere, a la resta dels 16 ODS s'entén que la perspectiva de gènere és un eix transversal, però quan es revisa el text complet de l'Agenda 2030 només es

¹ Yayo Herrero, llicenciada en Antropologia Social i Cultural, enginyera tècnica agrícola, diplomada en Educació Social i DEA en Ciències de l'Educació. Ha estat coordinadora estatal d'Ecologistes en Acció i ha participat en nombroses iniciatives socials sobre promoció dels drets humans i ecologia social. Actualment és professora de la Universitat Nacional d'Educació a Distància i directora general de FUHEM, una fundació independent sense ànim de lucre que promou la justícia social, l'aprofundiment de la democràcia i la sostenibilitat ambiental, a través de l'activitat educativa i del treball en temes ecosocials.

² Es poden consultar a: <http://www.un.org/sustainabledevelopment/es/objetivos-de-desarrollo-sostenible/>

troben referències concretes en alguns d'ells. A continuació faig un breu recull del que he analitzat:

Objectiu 1: “Posar fi a la pobresa en totes les seves formes a tot el món”. S’ha de dir que s’esmenten unes dades que fan referència específicament a un concepte molt important des de la perspectiva de gènere: “De les persones que viuen en situació de pobresa, més del 70% són dones i nines. Aquesta dada constitueix, en si mateixa, una prova irrefutable que la pobresa al món té rostre de dona, fenomen que està àmpliament documentat i que es recull sota el concepte de feminització de la pobresa”. També s’esmenten algunes fites com: “Crear marcs normatius sòlids en els plans nacional, regional i internacional, sobre la base d’estratègies de desenvolupament perquè es tinguin en compte les qüestions de gènere, a fi de donar suport a la inversió accelerada en mesures per erradicar la pobresa”.

Objectiu 3: “Garantir una vida sana i promoure el benestar per a tothom en totes les edats”. Algunes dades, a continuació, tracten la situació particular de les dones: “El VIH és la principal causa de mort entre les dones en edat reproductiva a tot el món”. També s’esmenten algunes fites com: “Garantir l’accés universal als serveis de salut sexual i reproductiva, inclosos els de planificació de la família, informació i educació, i la integració de la salut reproductiva en les estratègies i els programes nacionals”.

Objectiu 4: “Garantir una educació inclusiva, equitativa i de qualitat i promoure oportunitats d’aprenentatge durant tota la vida per a tothom”. Unes dades amb perspectiva de gènere: “Al món hi ha 103 milions de joves que no tenen un nivell mínim d’alfabetització, i més del 60% són dones”; i algunes fites són: “Vetllar perquè totes les nines i tots els nins acabin els cicles de l’en-

senyament primari i secundari, que ha de ser gratuït, equitatiu i de qualitat i produir resultats escolars pertinents i eficaços”; “Garantir que tot l’alumnat adquireixi els coneixements teòrics i pràctics necessaris per promoure el desenvolupament sostenible, mitjançant l’educació i l’adopció d’estils de vida sostenibles, els drets humans, la igualtat entre els gèneres, la promoció d’una cultura de pau i no violència, la ciutadania global i la valoració de la diversitat cultural”.

Objectiu 8: “Promoure el creixement econòmic sostingut, inclusiu i sostenible, l’ocupació plena i productiva i una feina decent per a tothom”. Només es recull de forma molt superficial a una de les fites la situació específica de les dones: “Protegir els drets laborals i promoure un entorn de treball segur i protegit per a totes les persones, incloses les migrants, en particular les dones i les persones amb ocupacions precàries”.

A la resta dels ODS no esmentats, no es fa una anàlisi de les desigualtats de gènere ni es presenten les dades desagregades per sexe o no es plantegen les fites amb perspectiva de gènere de forma específica. De fet, les entitats Associació de Planificació Familiar de Catalunya i Balears (APFCIB), Cooperació i Crea Positiva amb el recolzament de l’Agència Catalana de Cooperació al desenvolupament, dissenyaren i publicaren unes fitxes i infografies en les quals es dota de contingut polític feminista els instruments internacionals de drets humans i els Objectius de Desenvolupament Sostenible¹.

¹ Es poden consultar els materials a: <http://www.agenda2030feminista.org/>

Com ja s'ha esmentat abans, seria d'esperar que tots els ODS de l'Agenda 2030 apostessin pel desenvolupament humà sostenible i estiguessin en coherència amb la teoria i praxi ecofeminista més coherents amb la sostenibilitat de la vida com el decreixement material, la valorització del treball de cura i de reproducció quotidiana de la vida humana i ecològica, la redistribució de la riquesa i de la propietat, la sobirania alimentària, la vida sana, els drets sexuals i reproductius, l'apoderament, la resiliència, la inclusió, el consum responsable, entre altres propostes que caracteritzen i sustenten la cultura ecològica de la igualtat. Coincidint amb l'activista Yayo Herrero, a l'Agenda 2030 no es resolen els problemes estructurals del desenvolupament, ja que no només s'invisibilitza l'opressió de les dones i la importància del treball reproductiu i de la cura de la vida, realitzats majoritàriament per elles, sinó que a més no es tenen en compte els límits materials del planeta, com queda molt clarament recollit a l'objectiu 8, on es promou el creixement econòmic, la qual cosa és una incoherència fonamental amb la sostenibilitat de la vida humana i ecològica a escala global. En definitiva i de forma succinta, en la meua opinió els punts més febles de l'Agenda 2030 són l'aposta per un creixement il·limitat en un planeta finit i que no s'aborden tots els ODS amb perspectiva de gènere. Ja que com s'ha pogut comprovar, encara que superficialment, alguns aspectes de les fites de l'Agenda 2030 són cegues a les desigualtats de gènere o bé s'inspiren en els valors masculins hegemònics que són heteropatriarcal i capitalistes, totalment contraris a les propostes ecofeministes abordades al present article.

D'aquesta manera, cal esperar que l'àmbit de la cooperació al desenvolupament no sigui una excepció en aquesta realitat imperant. De fet en la publicació "Miradas feministas. La Cooperación al Desarrollo desde la mirada de los movimientos feministas" (2010), es recull i es

constata que per a moltes ONGD encara no són clares les interseccions entre les múltiples expressions de la discriminació, per la qual cosa amb freqüència es recolzen projectes fragmentats i de curt termini que no es corresponen amb la complexitat dels processos de transformació, encarnats en la lluita contra el patriarcat, el racisme i l'homofòbia, lesbofòbia i transfòbia. També es conclou a la publicació que el desenvolupament per apoderar les dones representa un desafiament compartit entre tots els agents de la cooperació per al desenvolupament i els moviments feministes com a protagonistes del procés de transformació, però fa falta repolititzar el gènere i la cooperació per a l'assoliment de la igualtat. És una realitat que des del Sud global s'ha denunciat, sobretot en els darrers anys, que la cooperació amb la seva tecnificació de gènere, despolititza els moviments feministes arreu del món, i fins i tot es critica obertament el feminisme de la igualtat occidental en front d'altres més propis com és el feminisme comunitari o autònom, molt lligat a les dones indígenes. Aquests corrents i cosmovisions dels pobles indígenes s'aproprien més a l'ecofeminisme crític que aposta per superar l'androcentrisme i l'antropocentrisme per abandonar la creença que la vida humana està per sobre de qualsevol altre tipus de vida; per visibilitzar i valorar la interdependència per ser conscients que totes les persones hem de cuidar i necessitem ser cuidades, i l'ecodependència, ja que la vida humana sense connexió amb la naturalesa (amb els ecosistemes de la qual les persones formem part) no té cap possibilitat de salvar-se si no es transforma la realitat global.

Una vegada revisada l'Agenda 2030 des de la mirada ecofeminista, per poder implementar els ODS i aconseguir les fites establertes, la cura de la vida (humana i ecològica, present i futura) s'hauria de **situar en el centre del model d'organització social, de la pràctica socioeco-**

nòmica i política, dels judicis ètics i de les lluites. De manera que la naturalesa i les dones deixarien de ser invisibilitzades i discriminades, doncs els valors femenins serien els que marcarien la forma de ser i d'estar al món, de relació entre les persones i amb la naturalesa.

I per aconseguir-ho, l'objectiu 17. “*Enfortir els mitjans d'implementació i revitalitzar l'Aliança Mundial per al Desenvolupament Sostenible*”, exigeix les aliances estratègiques entre diferents moviments socials locals i globals com els feministes, ecologistes i ecofeministes.

Aliances estratègiques amb els moviments feministes internacionals

Els moviments ecofeministes¹ entenen que la crisi ecològica global no pot solucionar-se si no s'introdueix la perspectiva de gènere en la mobilització social i la incidència política. Es tracta de posar en valor el treball reproductiu i de cura de la vida, les experiències, sabers i coneixements femenins, així com les lluites col·lectives dels moviments de dones en defensa de la naturalesa i dels seus drets per a la transformació social i el canvi de model, ressaltant les importants contribucions de les dones de diferents parts del món a la sostenibilitat social i ecològica. A més a més, la constatació de la injustícia ambiental, que acompanya a l'econòmica a nivell global, és la que ha fet que els moviments ecologistes o ambientalistes dels pobles empobrits siguin els millors aliats dels col·lectius defensors del decreixement en els països enriquits. Tots aquests moviments globals, com per exemple Via Campesina, el Moviment Sense Terra (MST) i el Moviment Mundial de Dones, reclamen de forma conjunta la sobirania alimentària,

el reconeixement del deute ecològic², denuncien l'exportació dels residus del Nord, es rebel·len contra la biopirateria, desenvolupen iniciatives contra les lleis del comerç internacional i s'enfronten amb les grans companyies transnacionals, defensant el dret a la subsistència i a una “vida bona i digna” que només és possible si els països enriquits deixen d'espoliar i de depredar els seus territoris i de vulnerar sobretot els drets dels pobles i col·lectius més vulnerables.

En aquest punt em pareix important destacar algunes de les experiències dels moviments feministes o de dones en defensa de la salut, de la supervivència i del territori, que van fer néixer la consciència que existeixen vincles sòlids entre el feminisme i l'ecologisme. Alguns dels referents històrics, dels moviments de resistència i d'incidència política reconeguts internacionalment i ben documentats són:

- Rachel Carson, l'autora de “La primavera silenciosa” (1962)³, va denunciar amb rigor els efectes dels pesticides agrícoles en un llibre que es considera precursor de la literatura ecologista.

- A l'Índia, des de 1973, el moviment Chipko (que significa abraçada) té com a protagonistes grups de camperoles de l'Himàlaia unides per evitar la privatització dels seus boscos, abraçant-se als arbres que seran talats en un exercici de resistència pacífica.

- Wangari Maathai en 1977 va fundar el Moviment Cinturó Verd, una espècie de lobby ecologista responsable de la plantació de més de 30 milions d'arbres per tot Kènia, per evitar l'erosió

¹ Encara que a molts de llocs del món les organitzacions i moviments de dones no s'autodenominin ni s'identifiquin amb l'ecofeminisme, les seves lluites com a defensores dels drets humans (DDHH), dels drets sexuals i reproductius i dels territoris coincideixen plenament en el marc de la cultura ecològica de la igualtat proposada per l'ecofeminisme crític.

² La reclamació i exigència per part dels països empobrits pels danys provocats pels països enriquits a causa d'excessives emissions i a l'espoli dels recursos, bens i serveis naturals, així com a la desigual responsabilitat en el deteriorament i destrucció de la naturalesa.

³ Carson, R. (1962): “Silent Spring”, Boston, Houghton Mifflin.

del sòl i així millorar la qualitat de vida de les dones que ho duïen a terme. Això li va fer merèixer l'apel·latiu afectuós de Dona Arbre («Tree Woman») i ser una de les poques dones Premi Nobel.

- Un grup de dones víctimes de la catàstrofe de Bhopal (1984, Índia) han seguit lluitant durant anys per obtenir justícia internacional de l'empresa responsable, la companyia nord-americana Union Carbide.

- Altres formes de defensar la vida protagonitzades per dones són les arriscades lluites pacifistes de les Dones de Negre o Mares de la Plaça de Maig a Argentina, i les denúncies dels feminicidis de Mèxic.

L'escala global inclosa en el caràcter universal de l'Agenda 2030, visibilitza la importància de l'articulació i presa de consciència de l'apoderament de dones i homes com a ciutadania global. Un altre punt en comú a destacar en el moviment feminista internacional i les lluites col·lectives de les dones és la recent i impressionant #womenmarch en la qual l'èxit d'organització i mobilització massiva de la ciutadania, baix el protagonisme del moviment feminista, constitueix una fita més del feminisme. També la desesperada resistència de la població indígena i camperola per la defensa de la cultura, del territori i dels drets humans, moltes vegades liderada per dones que s'enfronten arriscant les seves vides a macroprojectes extractius, monocultius transgènics i els interessos de les grans empreses multinacionals són referents¹

1 Personalment vull fer un reconeixement públic a la valentia i força de referents com l'assassinada Berta Cáceres (Hondures) i les amenaçades Aura Lolita Chávez Ixcaqui (Guatemala) i Helena Maleno (Espanya), entre moltes altres dones, i a l'important treball d'organitzacions internacionals com la Iniciativa Mesoamericana de mujeres defensoras de derechos humanos (IM-Defensoras), Front Line Defenders, Global Witness, Global Fund for Women, Protection International, Fondo de Acción Urgente, Global Exchange, Plataforma Internacional contra la Impunidad, Womens Link, Caminando Fronteras i JASS (Asociadas por lo Justo).

de gran importància per al moviment ecologista (en el qual les bases són majoritàriament femenines).

(Collage de fotos de Berta Cáceres, Aura Lolita Chávez, Helena Maleno, Ni una Menos,...)

Des de l'àmbit de la cooperació al desenvolupament i donat que el respecte, la confiança mútua, la corresponsabilitat i la relació amb altres dones és el nostre pilar, fa falta posar en comú les agendes dels moviments feministes de diferents països, trobar-nos, compartir experiències, reflexions i debats per conèixer les necessitats i els interessos estratègics i intentar cooperar, treballar conjuntament entorn d'interessos comuns. També la construcció de nous ideals i noves pràctiques per transformar la realitat, ara més que mai, són necessàries per a una articulació i construcció de ponts permanents que ens ajudin a afrontar les múltiples opressions del sistema capitalista i patriarcal.

Baix el meu punt de vista, per aconseguir el desenvolupament humà sostenible plantejat en l'Agenda 2030, s'ha de transversalitzar l'ecofeminisme crític en tots els àmbits, la qual cosa suposaria un canvi de valors i de model que posaria en el centre la sostenibilitat de la vida humana i ecològica, així com la seva diversitat. D'aquesta forma els valors femenins i de sostenibilitat promoguts per l'ecofeminisme crític conformarien el fonament de l'acció política conjunta dels moviments socials globals, ja que necessitem una profunda renovació dels valors col·lectius de persones i moviments com a actors principals del canvi social, deixant enrere els valors centrats en l'acumulació i creixement il·limitat, el consumisme, l'individualisme, l'opressió i la desigualtat, característiques de l'actual crisi multidimensional. Per això es fa imprescindible revaloritzar els valors femenins, els sabers tradicionals i

tècniques de baix impacte en el medi de les comunitats indígenes, sobretot de les dones, perquè altres valors i altres cultures són possibles.

M'agrada pensar i somiar que les lluites ecofeministes poden resultar ser les noves i creatives vies que orientin el camí de l'ecojustícia global. També a través de l'art i la cultura es poden fomentar els valors femenins i impulsar noves formes d'articulació amb imaginació, alegria, força i coratge per superar els reptes que permetin avançar en la consecució del desenvolupament humà sostenible.

Referències bibliogràfiques

- Asamblea General de Naciones Unidas (2015): "Transformar nuestro mundo: la Agenda 2030 para el Desarrollo Sostenible". Resolución aprobada por la Asamblea General el 25 de septiembre de 2015. Disponible a: <http://www.un.org/es/comun/docs/?symbol=A/RES/70/1>
- Carson, R. (1962): *Silent Spring*. Boston, Houghton Mifflin.
- Manier B. (2007): Cuando las mujeres hayan desaparecido. La eliminación de las niñas en India y Asia. Ed. Cátedra, Universitat de València, Instituto de la Mujer, Madrid.
- Meadows D. et al. (1972): *The limits to Growth*. Universe Books, New York.
- Prats, F., Herrero, Y. i Torrego A. (2016): La gran encrucijada: sobre la crisis ecosocial y el cambio de ciclo histórico. Colección Cartografías del vivir nº6, Libros en acción, Madrid. Disponible a: <http://bit.ly/2hUIy2O>
- Puleo, A. (1996): "Igualdad y androcentrismo", Tabanque. Revista pedagógica, N. 10-11. Universidad de Valladolid, pp. 71-82.
- Puleo, A. (2000): "Multiculturalismo, educación intercultural y género", Tabanque. Revista Pedagógica, nº15, pp.79-91.
- Puleo, A. (2010): "Mujeres por un mundo sostenible", Dossiers feministes, N. 14, pp. 9-19.
- Puleo, A. (2011): Ecofeminismo para otro mundo posible. Cátedra, Madrid, 439 p.
- Torrecilla, C. (Coord.) (2010): Miradas feministas: La cooperación al desarrollo desde la mirada de los movimientos feministas. Cooperació, Barcelona. Disponible a: <http://bit.ly/2A09Cob>

Per què una educació per al desenvolupament?

Pere Polo Fernández

President Ensenyants Solidaris

Juan Luis Rodríguez Recio

Responsable Cooperació Stei Intersindical

Resum

Educació global, una Educació per al Desenvolupament que impulsi canvis, que impulsi la transformació del món en què vivim, ja sigui del planeta en general o de l'espai que ens envolta. Per això és necessari comprendre, reflexionar, escollir, prendre decisions, assumir compromisos, actuar de forma coordinada, en poques paraules: CONÈIXER, COMPRENDRE I COOPERAR.

La concepció de l'ajuda al desenvolupament exigeix, cada vegada més, un compromís de tota la societat, un compromís en el qual tota la ciutadania contribueixi a aconseguir un món més just, democràtic i estable. Però aquest compromís no s'aconseguirà sense una tasca d'informació, de sensibilització social, d'educació, que contraposi i contrasti els valors imperants actualment en la nostra societat.

Conscients d'aquesta situació, **Ensenyants Solidaris i STEI Intersindical** varen iniciar, fa gairebé dues dècades, els seus cursos d'Educació per al Desenvolupament, dirigits principalment al professorat.

Si volem que hi hagi una ciutadania compromesa amb els valors de solidaritat i responsabilitat, amb la governabilitat i sostenibilitat del planeta, una ciutadania que aposti pel reconeixement del dret al

desenvolupament com a part dels drets humans, hem d'aconseguir generar un teixit social sòlid i ben informat. Per això és necessari planificar una activitat de sensibilització continuada en el temps, d'estudi de les relacions entre els països, de reflexió sobre les estratègies de cooperació, en definitiva, d'educació per al desenvolupament.

Passat i present de l'educació per al desenvolupament

De la mateixa manera que la política d'ajuda al desenvolupament ha anat variant al llarg dels anys, l'Educació per al Desenvolupament també ha anat variant en el seu intent d'educar per aconseguir "un altre desenvolupament per a un altre món possible". L'Educació per al Desenvolupament és molt difícil de definir, perquè tot depèn del que entenguem per educació i per desenvolupament. Els canvis que s'han anat acceptant tenen molt a veure amb aquests dos conceptes. Actualment l'Educació per al Desenvolupament es considera com un procés educatiu renovador que proposa accions per a un canvi, i no es limita només a fer una anàlisi i afrontar el desafiament de col·laborar en la transformació de les maneres dominants de pensar, sentir i actuar, és a dir, del "pensament únic neoliberal".

Si analitzàssim l'Educació per al Desenvolupament en els darrers anys veuríem el canvi que ha experimentat quant al seu significat, continguts, estratègies, mètodes, objectius i sectors socials als quals s'adreça.

Al principi, als anys 50, l'Educació per al Desenvolupament consistia a informar i sensibilitzar sobre els endarreriments i les dificultats que tenien els països subdesenvolupats. Anava dirigida als països industrialitzats, aquells on es podien recaptar fons per posar en marxa ajudes o projectes per als països del Sud. És l'anomenada "etapa assistencialista".

Posteriorment, als anys 60, els nous moviments socials obren noves línies al voltant del concepte de desenvolupament. Ja no és suficient la simple descripció de les misèries en els països anomenats del tercer món. Les noves línies aprofundiran en l'anàlisi i les causes d'aquest desenvolupament i subdesenvolupament. Ja no podien separar-se clarament països del Nord i del Sud, perquè cada grup té el seu Nord i el seu Sud, posant clarament la idea d'interdependència.

El 1974, l'Assemblea General de la UNESCO va aprovar una resolució en la qual es deia que: "l'Educació per al Desenvolupament és una educació per a la comprensió, per a la pau, per a la cooperació internacional, una educació relacionada amb els drets de l'home i les llibertats fonamentals".

Cap al final de la dècada dels 80 i durant la dels 90, a causa de les tendències econòmiques en l'àmbit mundial, de l'augment de les desigualtats i de l'empobriment de la humanitat, de noves situacions per canvis polítics, tecnològics, ambientals i, especialment, els canvis en les comunicacions, es donarà una nova dimensió a l'Educació per al Desenvolupament.

Comencen a tenir-se en compte punts de vista que abans semblaven contradic-

toris: es treballa a escala planetària, i a escala local i individual. Augmenten els problemes comuns per a tots els homes i dones, independentment del lloc on visquin. La multiculturalitat, la qüestió de gènere, les migracions provocades per la degradació econòmica i social, les guerres, el desordre ambiental i la violació sistemàtica dels drets humans posen en dubte la validesa i sostenibilitat d'aquest model de desenvolupament hegemònic.

En aquest context neix un nou concepte d'educació global, una Educació per al Desenvolupament que impulsi canvis, que impulsi la transformació del món en què vivim, ja sigui del planeta en general o de l'espai que ens envolta. I per això, és necessari comprendre, reflexionar, escollir, prendre decisions, assumir compromisos, actuar de forma coordinada, en poques paraules: CONÈIXER, COMPRENDRE I COOPERAR.

No es tracta d'ajudar el Sud, assistencialisme, com dèiem al principi, perquè es generi un creixement insostenible, sinó reconèixer que la interdependència ens obliga a buscar un concepte de desenvolupament humà sostenible i es valori molt més la dignitat de les persones i cultures que els grans indicadors macroeconòmics.

Per aconseguir aquests objectius cal buscar estratègies i instruments idonis per transmetre els missatges de denúncia o solidaritat, per aconseguir que es reflexioni, que s'intentin canviar aquelles situacions que provoquen desequilibris i injustícies a escala individual i col·lectiva. Cal treballar perquè sorgeixi una perspectiva crítica, una capacitat de reivindicació, d'establir un diàleg dirigit a un canvi de decisions sempre que sigui necessari. És en aquest context que **Ensenyants Solidaris i STEI Intersindical** han emmarcat les seves campanyes de sensibilització, jornades, seminaris, cursos, exposicions, realització de mate-

rial didàctic..., sense oblidar la denúncia i la pressió política.

L'Educació per al Desenvolupament cal plantejar-la com una feina urgent a tota la societat dels països rics i pobres, i el treball ha de dirigir-se no només a l'opinió pública en general, sinó a grups més seleccionats: en el nostre cas a l'ensenyament, o a altres sectors professionals, moviments socials, ONGD, polítics, etc.

Malgrat tot l'expressat anteriorment, és bastant general que encara es continuïn les pautes de l'assistencialisme a l'Educació per al Desenvolupament. Sol presentar-se als països empobrits com un problema que es resol amb ajuda econòmica, professional o tecnològica.

Des d'**Ensenyants Solidaris i STEI Inter-sindical** mai no hem oblidat que formam part d'un context global, i hem assumit durant aquests anys un compromís per fer front a les situacions de desigualtat i a les injustícies que ens mostra cada dia la realitat.

Per ser coherents amb aquest compromís, sempre hem explicat que l'Educació per al Desenvolupament és a més la voluntat d'acompanyar processos en què es contempli la construcció de subjectes polítics crítics, capaços d'analitzar la realitat, posicionar-s'hi i plantejar models alternatius de convivència i desenvolupament. La cooperació i la solidaritat internacional que realitzam ens permet prendre consciència que som una part d'un sistema general (complex i en interacció constant) i que l'educació forma part d'aquesta complexa realitat heretada.

Sempre hem entès l'Educació per al Desenvolupament des d'una posició crítica sobre els models de cooperació internacional que pretenen amagar les relacions injustes d'intercanvi que es donen entre els països sota el model neoliberal capitalista. Som conscients que en un con-

text en què impera l'homogeneïtzació i la simplificació no és fàcil integrar, alhora, d'una banda un enfocament global i complex d'actuació sobre les desigualtats i, de l'altra, un model d'educació per crear una altra forma de desenvolupament que sigui sostenible i igualitari.

Entenem que l'Educació per al Desenvolupament ha de presentar un enfocament que vagi més enllà de la realització de projectes per al desenvolupament; més aviat ha de presentar un enfocament en el qual es vegi que el que es pretén és acompanyar moviments socials, sindicals i polítics (en el sentit més ampli de la paraula) que reivindiquen i lluiten pels drets democràtics, la igualtat de gènere, la del territori, la memòria històrica, la justícia social, contra l'especulació, contra els fons "voltors", per una regeneració de la política i per l'ètica dels seus actors, per una educació per a tots i totes en una escola pública, gratuïta, laica i de qualitat.

Podem afirmar que des d'**Ensenyants Solidaris i STEI Intersindical**, durant els anys d'experiències conjuntes amb organitzacions socials de diferents països empobrits hem compartit conflictes bèl·lics interns, desastres naturals, cops d'estat, crisis econòmiques, descomposició social... Hem hagut d'aprendre moltes coses que ens han servit per als nostres cursos d'Educació per al Desenvolupament, tal com l'entenem; així doncs, continuam apostant per donar suport a processos emancipadors que es confrontin amb els conceptes del model de civilització actual que és injustament excloent i generador de desigualtats.

La necessitat d'educar les ciutadanes i els ciutadans és cada vegada més necessària. No es pot pretendre erradicar la pobresa (sigui quina sigui la forma en què se'ns presenti) amb la discriminació i l'exclusió, ni tan sols amb aportacions econòmiques o voluntat política. La transformació del món comença pels

ciutadans i ciutadanes de tots els continents. Són ells els protagonistes del desenvolupament. A les seves mans està el poder del canvi.

Per participar en el canvi social i econòmic hem d'entendre quins són els veritables problemes que originen les desigualtats, saber què passa fora i dins de les nostres fronteres (bandejar qualsevol forma de tanques, filats, murs o muralles en diferents països), tenir a l'abast tota la informació possible (lluitar contra la desinformació, mentides i la posiveritat) i les eines per entendre i discernir la veritat de la mentida i així intentar transformar la realitat.

Per a això, des de fa gairebé dues dècades, **Ensenyants Solidaris i STEI Intersindical** organitzen cursos d'Educació per al Desenvolupament dirigits als docents i professionals que vulguin obtenir uns coneixements dins aquesta àrea i també com a complement d'informació per a les persones que vulguin participar en el projectes de cooperants i així donar una visió general d'aquests països en l'àmbit polític, econòmic, educatiu i social.

D'altra banda, i de forma complementària, hem elaborat materials de suport per treballar temes transversals referits a educació, territori, interculturalitat, immigració, globalització, cooperació... perquè els centres educatius tenguin unes eines de sensibilització per anar cap a un món més just i més equilibrat. (Unitats didàctiques com: *La fam, El treball infantil, Els drets dels infants, Coneix el meu país, El Rif i les Balears, Una mirada a Centreamèrica, La globalització neoliberal fàbrica de misèria, La pau, el bé més precios...*).

També hem realitzat en totes les Illes Balears cicles de conferències i seminaris per difondre i conscienciar dels conflictes socials dels països on treballem, amb la presència de destacades figures dels

drets humans, sindicalistes, feministes i activistes socials; però també hem interactuat donant suport a seminaris internacionals a Perú, Argentina, Cuba, Guatemala, Hondures, El Salvador i el Marroc. De tots ells hem après que compartir experiències ens ajuda a conèixer millor les dinàmiques socials d'un món globalitzat, però també a conèixer-nos millor a nosaltres mateixos.

La singularitat de l'Educació per al Desenvolupament per a **Ensenyants Solidaris i STEI Intersindical** és la seva vinculació amb el Sud. La nostra proposta de definició de l'Educació per al Desenvolupament és la d'un procés educatiu constant, que afavoreix la comprensió sobre les interrelacions econòmiques, polítiques, socials i culturals entre Nord i Sud, promou valors i actituds relacionats amb la solidaritat, la justícia social i cerca vies d'acció per aconseguir un desenvolupament humà i sostenible.

A partir del 2013, **Ensenyants Solidaris i STEI Intersindical**, a causa de la paràlisi total, amb l'excusa de la crisi econòmica, del sistema d'ajuts a la cooperació internacional per part del Govern de l'Estat espanyol, així com del Govern de les Illes Balears, vàrem posar en acció la nostra idea que una altra cooperació és possible i per això vàrem iniciar el programa solidari sense aportacions externes: formació continuada de docents com a eina de desenvolupament i solidaritat a Guatemala, el Perú i el Salvador. És una proposta que té com a objectiu fonamental fomentar la formació continuada des d'una perspectiva de solidaritat internacional per cooperar en la lluita per una escola pública, gratuïta, laica i de qualitat per a totes i tots, amb la voluntat d'acompanyar processos en els quals es contempli la construcció de subjectes polítics crítics, capaços d'analitzar la realitat, posicionar-s'hi i plantejar models alternatius de convivència i desenvolupament.

L'eina que vàrem dissenyar va ser la d'una plataforma Moodle. (<http://formacionsolidaria.org/>). El projecte neix del compromís de persones que imparteixen els cursos de manera gratuïta. Els participants hi accedeixen a través de les organitzacions locals de manera també gratuïta.

Per finalitzar aquest article volem expressar que per a nosaltres, l'Educació per al Desenvolupament ens ha de fer veure que el desenvolupament és participar en els dos costats de la lluita per denunciar i eliminar les desigualtats d'aquest món globalitzat. El nostre context exigeix una educació que doti les ciutadanes i els ciutadans de les eines per adaptar-se als canvis i a les necessitats socials. La globalització planteja unes necessitats educatives concretes i, per això, la formació continuada dels docents s'ha convertit en un objectiu prioritari.

La necessitat d'enfortir les entitats de cooperació

Joaquín de María Arrebola

Treballador social i màster en Polítiques Socials i Serveis Públics

Paraules clau: cooperació, entitats, sensibilització, enfortiment

Resum: Les entitats de cooperació són un eix fonamental en la curta història de la cooperació balear. Aquestes han estat sempre les que han anat davant de les administracions públiques i les que en moments de minva de voluntat política han mantingut el compromís amb els drets humans a tot el planeta. En aquest article es descriu la importància de les entitats per mantenir la cooperació en un món cada vegada més global i interconnectat.

Introducció

La cooperació balear amb el poc temps d'història que té, ha patit unes variacions significatives, tant en els recursos destinats com en els actors principals. Si la cooperació va tenir una època d'expansió a final dels anys noranta i als anys dos mil, va ser quan arribà la crisi quan va minvar la cooperació amb els països empobrits.

L'any 2008 es va executar un total de 16.584.872 euros, mentre que tres anys després, el 2011, es van destinar 3.850.000 euros a la cooperació. Just en començar el govern actual el 2015, el pressupost destinat a execució va ser de 1.937.921 euros. Per tant, durant la crisi, la cooperació balear pràcticament va ser

desmantellada. Aquest fet ha suposat un greu problema en un àmbit que recentment havia estat creat. Les petites entitats de cooperació que depenen en gran part dels fons del Govern Balear, van entrar en una situació molt complicada i moltes d'elles van desaparèixer, unes altres entitats no han tengut activitats i les que han sobreviscut ha estat perquè no eren únicament de cooperació, sinó que dedicaven els seus esforços a altres sectors socials en l'àmbit local i per tant tenien altres fonts de finançament.

Amb l'entrada del govern actual, la cooperació es va posar en primer terme ja des de la primera declaració d'intencions, que va ser posar el nom de Conselleria de Serveis Socials i Cooperació a l'anterior Conselleria de Família i Serveis Socials, tot un impuls que s'ha traduït en una millora del pressupost per a cooperació, un impuls de l'equip tècnic i una aposta clara per la sensibilització, especialment en l'àmbit educatiu. Malgrat això, encara estem lluny d'arribar als pressupostos previs a la crisi econòmica.

Enfortir les entitats de cooperació

La cooperació balear va sorgir perquè moltes entitats sense ànim de lucre feien feina a països empobrits des dels anys 70, especialment les vinculades a l'església.

Dues dècades després, a causa dels moviments socials i campanyes, es va traduir en una demanda a les institucions i, en els noranta, es crearen els fons insulars i la Direcció General de Cooperació de les Illes Balears. Més enllà de les institucions, també es va crear la CONGDIB (Coordinadora d'ONGD de les Illes Balears) amb l'objectiu de cohesionar les entitats socials que feien feina en cooperació i defensar els seus interessos comuns.

Aquesta va ser una fita important tenint en compte que les associacions de cooperació han estat tradicionalment disperses i fent accions petites a països empobrits. Les entitats són un motor fonamental en la cooperació entre països, no només són sempre l'avantguarda sinó que són les entitats les que sempre fan front als problemes mundials quan els països miren cap a altra banda, com ara és el cas dels refugiats de Síria i altres països en guerra. Aquests estan sofrint les polítiques restrictives i poc solidàries de la Unió Europea, mentre que les organitzacions civils de cooperació es juguen cada dia la vida per salvar gent al Mediterrani de morir ofegats o es boten prohibicions decretades per països en pro de garantir els drets humans bàsics de tots els habitants del planeta. Tenir entitats fortes és la garantia que aquest món tindrà sempre respostes de solidaritat que moltes vegades les institucions no donen.

El teixit social balear en l'àmbit de cooperació es caracteritza per organitzacions molt petites, principalment formades per voluntaris i qualche treballador a jornada parcial. La majoria no tenen local sinó que comparteixen espai amb altres entitats o senzillament tenen la seu social al domicili de qualche membre. La majoria depenen econòmicament de les subvencions autonòmiques i dels fons insulars, els fons propis suposen una petita part dels pressupostos, ja que la cultura de donació a la població és escassa i tampoc és costum de la majoria d'entitats diversificar les seves fonts de

finançament. A diferència de les entitats de cooperació amb la seu social a les Illes Balears, les delegacions de les ONGD internacionals tenen més suport econòmic de les donacions gràcies a campanyes massives de captació de socis. No obstant això, aquests diners es distribueixen de tal manera que l'estructura de les ONGD internacionals a Balears és similar a la de les petites entitats locals.

En els darrers tres anys amb la tornada de les subvencions i les ajudes a les entitats de cooperació, s'han tornat a reactivar moltes entitats. En un estudi recent de l'Ajuntament de Palma sobre el Registre Municipal d'Entitats Ciutadanes de 2016, hi havia 44 entitats de cooperació i humanitàries a Palma, de les quals 16 s'havien registrat en els darrers 5 anys. Per tant, la tornada de l'ajuda pública ha fet que moltes entitats que des de la crisi i les retallades en cooperació estaven sense activitat es tornin a activar. De fet, el mateix estudi reflecteix que les entitats de cooperació són les quartes més actives de totes les tipologies d'associacions després de les de veïns, les de majors i les culturals. Aquestes darreres evidentment tenen més trajectòria en el temps i més base social a les Illes que les petites entitats de cooperació creades en les darreres dues dècades.

La necessitat d'enfortir les entitats socials de cooperació no només és per raons històriques i de compromís ferm amb els drets humans, sinó que també es fa necessari apostar per la cooperació descentralitzada, ja que les organitzacions tenen més flexibilitat i facilitat que l'Administració per arribar a fer cooperació real amb tots els enfocaments transversals que les polítiques de cooperació exigeixen. La raó és ben senzilla, la maquinària burocràtica i les polítiques neoliberals que han alleujat els recursos humans de les institucions públiques fan que sigui molt més efectiu apostar per la cooperació a través d'entitats que tenen socis locals als països receptors d'ajuda.

A més, per afavorir el bon funcionament de la descentralització és important donar suport a la important figura de l'expatriat que algunes entitats mantenen per contribuir a l'eficàcia dels projectes finançats des de Balears.

En tot això, juga un paper fonamental la Coordinadora de les ONGD de les Illes Balears, com a federació d'associacions. No només per defensar els interessos comuns de les entitats sinó per ser un agent clau en la direcció de les polítiques de cooperació que s'impulsen des de l'Administració. L'enfortiment de la CONGDIB és sense dubte, un reforç per al Consell de Cooperació com a òrgan de participació del Govern Balear i com a garant de la supervivència de la cooperació balear front a qualsevol govern o situació econòmica adversa. La CAIB necessita una CONGDIB crítica, solvent i apoderada per superar totes les resistències a la cooperació que cada vegada es troben més a la societat actual.

Aposta per la sensibilització

L'aposta per la sensibilització de l'actual govern ha estat ben rebuda per les entitats, ja que és un element fonamental per a la seva sostenibilitat, tant per raons econòmiques com per l'augment de la base social que les polítiques de sensibilització generen. No obstant, més enllà de l'enfortiment associatiu que això suposa, la sensibilització és avui dia un instrument indispensable per revertir les idees neoliberals que critiquen cada vegada amb més força la solidaritat internacional amb l'argument pretensions de fer creure a la gent que amb aquests diners es podrien fer front a les problemàtiques locals de caràcter social. No només els diners que es destinen a cooperació són irrisoris en relació amb la inversió de serveis socials, sanitat o educació que es destinen a la població local, sinó que precisament la cooperació és cada vegada més necessària en un món que està cada vegada més interconnectat.

El desprestigi al qual han sotmès les ONGD a través de magnificar mediàticament casos de corrupció o difamant sobre les activitats que fan els cooperants en el terreny, ha minvat el suport popular a la cooperació. Aquest fet suposa que cada vegada sigui més complicat defensar la cooperació. Amb tot, revertir aquesta percepció és una tasca possible si des de tots els nivells institucionals i també de la societat civil es defensa la solidaritat entre els països com una unió necessària en un món on cada país té una alta dependència d'un altre. Un petit projecte en una comunitat rural de qualsevol petit país, pot produir canvis a escala global.

Una de les iniciatives que s'està engegant des de l'Administració és la sensibilització a les escoles, ja que l'espai educatiu li dona més notorietat a la tasca de l'Educació per al Desenvolupament i és molt efectiu a llarg termini perquè el jovent és el futur. El coneixement dels objectius de desenvolupament sostenible, de la tasca que fan les entitats i la cooperació al terreny, són coneixements que poden fer que en un futur la població pugui defensar la cooperació com una política indispensable en el món global que vivim. No obstant això, hi ha altres elements en la sensibilització que han de començar a engegar-se com són per exemple els mitjans de comunicació i de difusió de masses, ja que tenen una responsabilitat que han de començar a assumir per tal d'aconseguir un món més just.

En conclusió, si volem que la cooperació continuï com un element fonamental de la política exterior dels estats i de les institucions públiques, també ha de constituir-se un teixit social associatiu que tingui força per afrontar els canvis de voluntat política, les crisis humanitàries i especialment per fer front a un món on cada vegada predomina més el discurs de l'odi, el nacionalisme i la individualització dels problemes.

Referències

Conselleria de Serveis Socials i Cooperació del Govern de les Illes Balears (2016). *Pla Director de Cooperació per al Desenvolupament de les Illes Balears 2016-2019*

Àrea de Participació Ciutadana i Coordinació Territorial de l'Ajuntament de Palma (2017). "Anàlisi gràfica de les associacions registrades en el Registre Municipal d'Entitats Ciutadanes"

Cooperació descentralitzada: evolució i perspectives de futur

Fons Mallorquí de Solidaritat

Resum

La cooperació descentralitzada, el creixement i consolidació de la qual ha estat una de les singularitats del sistema espanyol de cooperació per al desenvolupament des que es va instituir, es troba davant del que es pot considerar un canvi de cicle. D'una banda, els efectes de la crisi del 2008, que posaren en greu perill la continuïtat de la cooperació que duen a terme els ens subestatals; i de l'altra, els desafiaments que planteja el segle XXI i el reconeixement cada vegada més estès a l'esfera internacional dels agents de la cooperació descentralitzada com a factors clau en la construcció d'entorns democràtics i participatius, la prevenció de conflictes i la rendició de comptes, han posat els agents de la cooperació descentralitzada davant d'un seguit de nous reptes, que a les Illes Balears s'han afrontat amb un canvi d'enfocament basat sobre el reforç de les aliances entre els agents implicats, des d'una perspectiva de col·laboració, complicitat i impacte.

Paraules clau: cooperació descentralitzada, desenvolupament local, municipalisme, nou model, Illes Balears

Cooperació descentralitzada a l'Estat espanyol

Una de les característiques més destacades del sistema espanyol de cooperació per al desenvolupament ha estat l'auge i consolidació de la cooperació descentralitzada, que va arribar a representar més del 15% del total de l'Ajut Oficial al Desenvolupament (AOD) de l'Estat espanyol en termes quantitatius abans de l'inici de la crisi, el 2008.

Les mobilitzacions socials dels anys 90, que demanaven una implicació més gran de les institucions públiques en la cooperació amb el Sud, amb la reivindicació del 0,7% del PIB a cooperació internacional, varen donar una empenta considerable perquè les administracions locals i autonòmiques s'incorporassin a aquest esforç, establert per les Nacions Unides el 1972.

En les darreres dues dècades les comunitats autònomes i nombrosos governs locals han anat configurant marcs normatius, institucionals i pressupostaris, sobre els quals s'han construït polítiques públiques de cooperació per al desenvolupament. Paral·lelament s'han consolidat diversos instruments i mecanismes, alguns dels quals, com els fons de cooperació, tenen ja una llarga trajectòria

i han adquirit protagonisme en aquest camp, tant a través de la intervenció directa com mitjançant el suport a actuacions d'altres agents.

Però la cooperació descentralitzada, que a l'Estat espanyol i altres països s'entén com la que duen a terme les administracions públiques subestats (ajuntaments, diputacions, consells insulars, mancomunitats, fons de cooperació, federacions de municipis) i a l'àmbit de la Unió Europea, inclou també les actuacions de les ONG i altres agents de la societat civil, no es caracteritza tant per la procedència dels fons, sinó per l'enfocament territorial dels processos de desenvolupament i el foment de la participació i la implicació de múltiples agents locals en aquests processos, sobretot pel que fa a la cooperació d'àmbit local.

Aquest model s'ha convertit en els darrers anys en una de les propostes més importants dels organismes i institucions europeus i internacionals de l'àmbit del desenvolupament per fer front als reptes que planteja el segle XXI. L'evolució de la doctrina internacional sobre cooperació per al desenvolupament reconeix explícitament la important tasca de les administracions locals als processos de desenvolupament.

Els fons de cooperació

L'existència dels fons de cooperació es fonamenta tant en la necessitat de coordinar l'acció de diferents instàncies amb competències i activitats en matèria de cooperació descentralitzada, com en la voluntat d'impulsar un model propi de cooperació, en què la participació popular sigui un element central, que promou el desenvolupament local i sostenible, dona suport a les organitzacions per a la col·laboració ciutadana i a la democràcia participativa. S'entén com una tasca comuna entre els pobles del Nord i del Sud i exigeix que tant els donants com els beneficiaris s'hi incorporin.

Els fons sorgiren de l'anàlisi i reflexió de les primeres experiències de cooperació local dutes a terme a partir de la dècada dels 80, en què es posaren en evidència els seus punts febles (dispersió, atomització, manca de capacitat econòmica i tècnica, etc.). Com a resposta a aquestes limitacions, els fons constitueixen espais de coordinació que permeten superar l'adopció de models de cooperació contradictoris, dispars o incoherents, per facilitar la feina de les administracions locals en aquest àmbit, evitar duplicitats, reduir despeses de gestió i assegurar la continuïtat dels projectes.

Des de 1986 els fons de cooperació canalitzen de forma coordinada les aportacions de diferents institucions (ajuntaments, diputacions, consells insulars, mancomunitats, consells comarcals, i fins i tot governs autonòmics) en un mateix àmbit territorial, i permeten la concentració dels ajuts i l'especialització sectorial, així com la coordinació de polítiques de cooperació.

A l'àmbit de les Illes Balears són tres els fons de cooperació existents: Fons Majorquí de Cooperació i Solidaritat, Fons Menorquí de Cooperació (ambdós constituïts el 1993) i Fons Pitiús de Cooperació (fundat el 1999). Actualment els tres fons tenen com a socis tots els ajuntaments de les Illes, el Govern de les Illes Balears i els respectius consells insulars.

Sovint la cooperació dels ens descentralitzats ha estat marcada per una excessiva dependència de les organitzacions no governamentals, que provoca una gran dispersió geogràfica i sectorial, dificulta la realització de seguiments i avaluacions, i cobreix àrees que en realitat corresponen a les competències municipals, de manera que afebleixen les administracions públiques locals dels països del Sud.

A l'àmbit d'alguns ajuntaments i fons de cooperació, en canvi, es varen establir

les bases de la cooperació directa amb les corporacions locals del Sud mitjançant una figura que també ha evolucionat al llarg del temps: els agermanaments. Aquesta modalitat de cooperació permet crear lligams d'amistat i solidaritat entre dos municipis situats a diferent nivell econòmic i actualment ha evolucionat cap a programes de desenvolupament local i cooperació tècnica, que fomenten organismes com les Nacions Unides o la Unió Europea.

Les principals limitacions de la cooperació descentralitzada s'han anat superant de mica en mica i, en alguns casos, amb el condicionament de factors externs, com ara la necessitat de fer front tant a les conseqüències de la crisi econòmica i financera iniciada el 2008, com als reptes econòmics, socials i ecològics d'àmbit mundial.

Crisi d'enfocament

La cooperació descentralitzada va passar per un període d'impuls als anys vuitanta, seguit d'una fase de creixement als noranta i una dècada de consolidació fins a la irrupció de la crisi. Ara estam davant del que es pot considerar un canvi de cicle.

La crisi que va esclatar el 2008, que en la major part de casos no es va fer palesa fins al 2011 o 2012, va tenir com a conseqüència una retallada important de pressupostos i, en algunes institucions, l'abandonament de la cooperació descentralitzada.

Aquest fenomen no va constituir una tendència mundial: a l'àmbit europeu, el 2012 el 60% dels enquestats opinaven que calia incrementar els pressupostos de cooperació per al desenvolupament. En canvi, en un grup reduït de països, entre els quals es troba l'Estat espanyol, majoritàriament es va considerar que aquests pressupostos havien de minvar. L'Estat espanyol va ser l'únic membre del CAD-7 (els set principals donants)

que va reduir l'AOD l'any 2010, i en termes relatius el descens de la cooperació descentralitzada va ser més gran que l'AOD central.

Aquesta situació és especialment greu pel que fa a la involució del discurs polític, amb arguments que inclouen des del qüestionament que la cooperació constitueixi una competència obligada dels governs descentralitzats, la qual cosa permetria reduir i fins i tot eliminar aquesta activitat en contextos de crisi; fins a la contraposició cada cop més utilitzada del benestar de la pròpia ciutadania en front de la de països tercers, de manera que es destinen a polítiques locals els recursos que en períodes de bonança econòmica s'adreçaven a ajut internacional.

Deixant de banda plantejaments que pretenen ignorar que els problemes locals del Nord i la realitat del Sud estan determinats per dinàmiques internacionals i connectats a reptes mundials que no s'aturen a les fronteres, també hi té a veure el distanciament de les ONGD de la ciutadania, que els ha fet perdre capacitat de mobilització. Segons alguns estudis, la progressiva incorporació de les ONGD a la gestió de projectes de cooperació i la professionalització podrien ser les causes de la pèrdua de capacitat per promoure un altre tipus d'iniciatives relacionades amb la incidència política i la mobilització social.

Finalment, també s'ha posat damunt la taula –sobretot des del IV Fòrum d'alt nivell sobre eficàcia de l'ajuda (Bausan, 2011)– la necessitat d'incorporar recursos privats quan els públics no són suficients o no poden garantir una gestió adequada. D'aquesta manera se situa la política de cooperació enfora de l'esfera de responsabilitat dels poders públics i es qüestiona el consens bastit a finals del segle XX i principis del XXI, tot i que aquesta opció, de caràcter polític, no ha estat assumida pel conjunt dels governs descentralitzats.

A l'afebliment de la cooperació descentralitzada, hi han contribuït també factors intrínsecs d'algunes pràctiques que no permetien desenvolupar tot el potencial de què disposen els agents de la cooperació descentralitzada. En aquest sentit s'estan duent a terme esforços importants per superar l'enfocament vertical en el qual el govern actua com a donant i es limita a la transferència de recursos, tot adoptant un model de cooperació horitzontal, en què hi ha una relació igualitària entre socis, guiada per un interès mutu. Aquest paradigma s'ha aplicat amb èxit a l'àmbit dels fons de cooperació i alguns ajuntaments, en el qual ha permès recuperar la naturalesa municipalista de la cooperació dels governs locals.

Cap a un nou model de cooperació descentralitzada?

Després del IV Fòrum d'alt nivell de Busan ha sorgit una agenda que proposa ampliar l'eficàcia de l'ajuda, per exemple, a través d'una nova concepció d'**associació** que incorpora el conjunt d'agents de cooperació per al desenvolupament, que inclouen específicament les administracions locals. La mateixa agenda destaca la contribució d'aquests agents a la promoció de l'apropiació democràtica i la responsabilitat i rendició de comptes de les polítiques de desenvolupament. En el mateix sentit, la declaració resultant de la Conferència de Rio+20 sobre desenvolupament sostenible inclou de forma extensa la contribució dels diferents nivells de govern subestatal al desenvolupament sostenible.

Els governs locals han esdevingut l'agent públic de referència per donar resposta als reptes que planteja el segle XXI: l'estabilitat financera, les migracions, les crisis humanitàries, el deteriorament del medi ambient, la preservació de la pau i la seguretat, l'expansió de malalties infeccioses i les múltiples manifestacions de la desigualtat i l'exclusió. Però en un

context interdependent, la provisió de béns públics requereix cada vegada més una acció col·lectiva coordinada i eficaç que inclogui tots els agents de desenvolupament. Les aliances estratègiques i el diàleg polític són factors que cal reforçar, tot i que impliquen reduir el nombre de socis amb els quals es col·labora i establir relacions a llarg termini (programes en comptes de projectes anuals).

D'altra banda, la participació social s'ha d'incentivar sobretot en aquells àmbits en els quals la societat civil pot fer més aportacions als processos de desenvolupament: l'educació per al desenvolupament i la mobilització ciutadana; i l'enfortiment de la societat civil dels països socis a través del treball en xarxa.

Es tracta de transitar d'un model molt induït per la demanda (molt dependent de les propostes de les ONGD) cap a un paradigma fonamentat sobre l'oferta de la cooperació municipalista i sobre els coneixements especialitzats de l'administració local: la promoció de la governabilitat local, l'assessorament en la prestació de serveis municipals, l'enfortiment de la democràcia local a través de les seves institucions i de la societat civil, etc.

Illes Balears: context actual i reptes de futur

Les administracions subestatals de les Illes Balears han reforçat la cooperació descentralitzada amb la consolidació d'eines i estructures de planificació estratègica, que els ha permès mantenir una activitat regular de cooperació durant els darrers anys. També han incrementat la presència en xarxes europees i internacionals, i s'han fet passes importants per optar al cofinançament a través de programes internacionals o europeus.

Igualment hi ha hagut importants avenços en la transformació del model de prioritització geogràfic, no només per

superar la dispersió i atomització, sinó per alinear-se amb les prioritats internacionals que apunten al nord d'Àfrica i l'Àfrica Subsahariana.

Paral·lelament, s'ha intensificat la complementarietat i la coordinació, elements tàctics que permeten enfortir la cooperació descentralitzada, per superar l'excessiva fragmentació i/o duplicitat d'esforços, i aprofitar amb més eficàcia l'experiència de cada agent.

Al mateix temps, s'està en procés d'establir un nou model de relacions amb les ONGD, en el marc de la cooperació horitzontal, que se situï en una concertació entorn de les prioritats sectorials i geogràfiques de les administracions. En aquest sentit, l'experiència del Fons Mallorquí de Solidaritat i Cooperació amb els programes municipalistes pot servir de punt de partença per a veritables associacions per al desenvolupament, que puguin incloure també la promoció de la cooperació tècnica. Aquests programes han implicat la reducció del nombre de països en els quals s'actua, el suport a processos d'enfortiment de les administracions locals a llarg termini i la promoció alhora de la coordinació entre les ONGD que fan feina en un mateix àmbit territorial.

D'altra banda, s'estan fent passes per consolidar qualitativament la feina a l'àmbit de l'educació per al desenvolupament, que s'haurien d'aprofundir per tal de conscienciar els ciutadans i recuperar la pèrdua de base social d'aquesta política pública.

Finalment, encara hi ha estratègies i accions pendents de desenvolupar si es vol reforçar el paper de la cooperació descentralitzada davant els desafiaments del segle XXI, entre les quals destaquen:

- Valorar el coneixement i l'experiència: manquen espais de reflexió

i intercanvi entre els diferents agents; recopilació i sistematització d'experiències; i indicadors objectius per conèixer el grau de suport a aquesta política pública i l'opinió de la ciutadania.

- Desenvolupar instruments de seguiment i avaluació, i presentar els resultats de la cooperació als socis locals, a la ciutadania i a la comunitat internacional.
- Vincular la política de cooperació per al desenvolupament i la resta de polítiques municipals o autonòmiques. D'una banda, es tracta de garantir la coherència del conjunt de l'acció governamental de les administracions subestats; i, de l'altra, aprofitar els coneixements sectorials del conjunt de departaments institucionals en àmbits directament vinculats amb el desenvolupament com la política de sostenibilitat ambiental, d'equitat de gènere, de cohesió social o d'educació.

Los retos y desafíos de la Acción Humanitaria

Luca Beltrame

Responsable de Acción Humanitaria
Médicos del Mundo

En los últimos años el sector humanitario se ha tenido que enfrentar a un sinnúmero de emergencias y crisis complejas de gran envergadura, en ocasiones muy prolongadas en el tiempo, planteando enormes desafíos, tanto en términos de financiación como por sus consecuencias. Desplazamientos internos masivos, flujos de refugiados en campos o dispersos en áreas urbanas, poblaciones vulnerables atrapadas en escenarios de conflictos (el caso de Siria y Yemen son un ejemplo) con muchas dificultades de acceso son tan solo algunos de los escenarios a los que los actores humanitarios se han visto enfrentados y donde las condiciones de acceso han sido difíciles o imposibles.

La protección de la población civil es primordial en situaciones de conflicto. Sin embargo, la muerte de más de 500.000 personas desde el inicio del conflicto sirio y el creciente número de ataques a objetivos como las instalaciones y el personal sanitario, son una tendencia preocupante dentro del actual escenario de incumplimiento del Derecho Internacional Humanitario (DIH) y de los derechos humanos.

La resolución 2286 del Consejo de Seguridad adoptada unánimemente en 2016 para fortalecer la protección para los trabajadores del sector salud, los enfer-

mos y heridos, los hospitales y las demás instalaciones de salud es, sin duda, bienvenida y una buena base legal. Pero dada la falta de voluntad política y el desconocimiento del conjunto de normas internacionales aplicadas por parte de los actores del conflicto es difícil que esto pueda traducirse en avances concretos.

El amplio y diverso sistema humanitario en el que han entrado nuevos actores, hacen que coexistan gobiernos, donantes, agencias bilaterales, multilaterales, organizaciones no gubernamentales e internacionales, organizaciones del ámbito local y comunitario, agencias UN, el Movimiento de la Cruz Roja y Media Luna Roja Internacional y empresas privadas. Una de las inquietudes mayores tiene que ver con la aceptación y aplicación de los principios humanitarios (humanidad, neutralidad, imparcialidad, independencia). Estos principios no solo son fundamentales para establecer el acceso a poblaciones afectadas ya sea en el contexto de un desastre natural o de una emergencia compleja sino que siguen otorgando cierta autoridad moral. Sería un error que el sistema humanitario se olvidara de ellos o lo considerara como un mero marco de referencia orientativo. Para ello el sistema humanitario ha propuesto a lo largo de los años instrumentos e iniciativas diversas (au-

ditorías, evaluaciones, códigos de conductas, normas esenciales en materia de calidad y rendición de cuentas) que pueden contribuir a cierta autorregulación del sistema aunque su adhesión no sea obligatoria

El sistema humanitario ha evolucionado mucho en los últimos tiempos pero no hace falta recordar que ha sido concebido inicialmente para responder a desafíos diferentes de los que estamos enfrentando hoy en día, “estirándose” para tratar de responder a situaciones muy

crisis se ha alcanzado un presupuesto de más de 23 mil millones de USD, siendo el volumen no cubierto casi de 13 mil millones de USD, el valor más alto jamás registrado.

En lo que se refiere a las catástrofes naturales en las últimas dos décadas, la gran mayoría de los desastres (alrededor del 90%, fuente CRED EM-DAT - *The International Disaster Database*) han sido causados por inundaciones, tormentas, olas de calor y sequías y otros eventos meteorológicos.

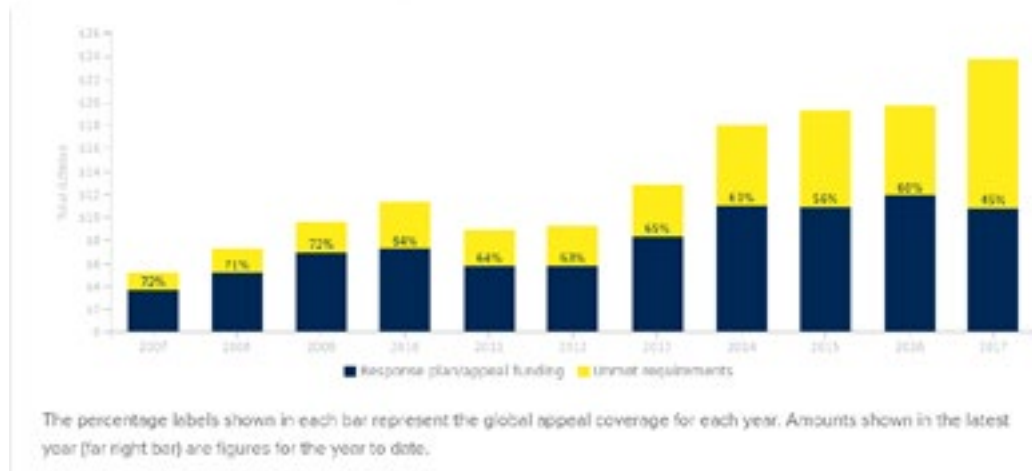
2017

<https://fts.unocha.org/appeals/overview/2017>

Trends in response plan/appeal requirements

03-OCT-2017

complejas. El *gap* existente entonces no tiene que ver solo con el déficit de financiación de los diferentes llamamientos internacionales, *Appeals* del sistema de NNUU (volumen financiero necesario para cubrir las necesidades *versus* financiación obtenidas), sino que hay también un *gap* de capacidades y de estructuras aptas para responder adecuadamente.

Podemos apreciar como se ha incrementado en los últimos años el valor de estos llamamientos, sin duda representa algo excepcional. En términos absolutos en 2017 para las respuestas a todas las

Se observa un incremento en el número de afectados por fenómenos de sequía y un evidente incremento a nivel global en la cuantificación de los daños económicos producidos. En un contexto de cambio climático donde cualquier área del planeta está siendo afectada por desastres naturales a pequeña escala como inundaciones, deslizamientos o crisis de desarrollo lento como sequías, cobra siempre mayor importancia la reducción de riesgo de desastre y la preparación.

A pesar de las indicaciones del UNISDR (*UN International Strategy for Disaster Re-*

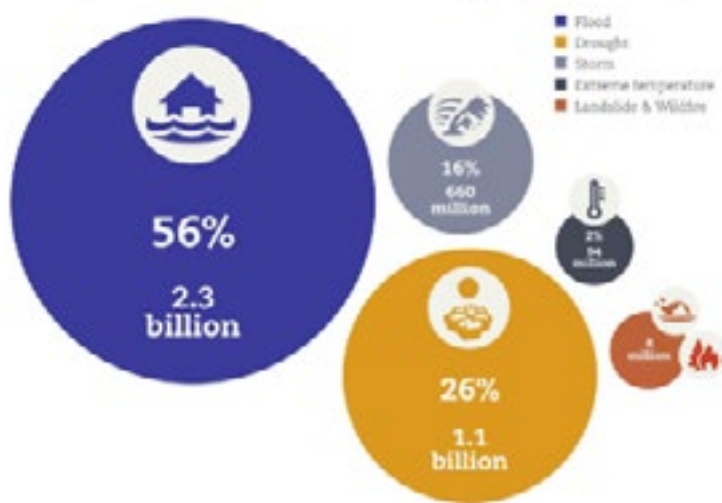
duction) los fondos asignados para reducir y mitigar los riesgos de catástrofes naturales todavía constituyen una fracción muy pequeña del total de la ayuda. Hace falta ahora ser coherentes e invertir suficientemente en reducción de riesgo de desastres y preparación.

En septiembre de 2015, los Objetivos de Desarrollo Sostenible han sido lanzados bajo el lema “No dejar a nadie atrás”; sin embargo, estos objetivos difícilmente serán alcanzables con más de 65 millones de personas víctimas de desplazamiento forzado. De hecho, otro ámbito considerado un gran reto y donde se ha avanzado relativamente despacio, es la transición entre las intervenciones humanitarias y el desarrollo o, por lo menos, los procesos de recuperación, rehabilitación y desarrollo. Hace falta reforzar el compromiso y colaboración entre actores humanitarios y de desarrollo. Con la excepción de algunas experiencias innovadoras y de coordinación muy estrecha entre actores humanitarios y de desarrollo, ha faltado que ambos sectores se impregnen uno de otro compartiendo y combinando instrumentos, terminologías, enfoques de trabajo y hasta solapándose uno con otro en un esfuerzo mancomunado de cara a la construcción de programas estratégicos (ejemplo el programa AGIR - *Global Alliance for Resilience Initiative* - lanzado hace unos años para dar respuesta a los problemas de seguridad alimentaria y nutricional en el Sahel). Profundizar en el acercamiento y el nexo entre los dos ámbitos demanda también superar cier-

ta rigidez por parte de los donantes y evolucionar hacia mecanismos de financiación más flexibles y a largo plazo. Por último, cabe señalar que la coordinación entre actores y sectores sigue siendo compleja en su aplicación práctica. Ha habido numerosos intentos de reestructuración para mejorar el sistema de coordinación, su efectividad, eficacia, rendición de cuentas (enfoque de *Clusters*, CERF *Central Emergency Response Fund*, *the Transformative Agenda*) con resultados diversos. En todo caso podemos afirmar que el sistema es algo engorroso, no siempre incluyente, burocrático, inadecuado en términos de eficacia y sobre todo muy dominado por actores externos y/o internacionales.

Como se ha señalado en el marco del *Grand Bargain* (el gran Pacto por la eficiencia de la Ayuda) al *World Humanitarian Summit* (WHS) de mayo de 2016, la confianza en los gobiernos y las ONG nacionales debería adquirir un peso mayor de cara al futuro. Tan solo un volumen poco considerable, un 2% de la acción humanitaria a nivel internacional se

Figure 3. Number of people affected by weather-related disaster type (1995-2015)

canaliza a través de actores locales. En el marco del WHS hubo un compromiso para elevarlo al 25% en 2020. Esto, más allá del compromiso presupuestario, plantea también aceptar que haya un cambio de roles y responsabilidades que apuntaría a un cambio paulatino en los equilibrios y en la arquitectura misma del sistema humanitario: complementariedad de roles entre actores, refuerzo de la preparación y de los planes de contingencias en aras a anticiparse a las emergencias, refuerzo de capacidades de actores institucionales y de las ONG nacionales, incluyendo apoyo y soporte técnico externo en ámbitos diversos, supervisión de la aplicación de los principios de protección en toda su amplitud e incidencia política. Todo ello demanda un esfuerzo y compromiso colectivo para supervisar constantemente los avances y el nivel de cumplimiento de los compromisos acordados, sin olvidar los principios que nos mueven, intrínsecos a la acción humanitaria y situando en el centro a las comunidades y personas afectadas por crisis humanitarias.

La cooperació internacional Sud-Nord Cooperació tècnica Senegal-Espanya per a la implantació de programes de desenvolupament.

Reptes i perspectiva: cooperació entre l'ONG 3D i el Govern de les Illes Balears.*

ONG - 3D de Senegal

** Aquest article és una traducció al català, el text original el podeu trobar a continuació.*

Paraules clau: cooperació internacional Nord-Sud – Senegal – reforç de les capacitats tècniques – enfortiment de l'autonomia dels països del sud – Illes Balears – eficàcia de la cooperació internacional

Resum: L'anàlisi que fa l'ONG 3D del Senegal, que és un país del sud, mostra que la cooperació tècnica internacional Nord-Sud ha tengut resultats significatius en el procés de desenvolupament dels països del sud, els quals tenen una visió positiva de la cooperació Nord-Sud per l'efecte de les inversions i els finançaments estrangers en la tasca d'atenció a les necessitats i la millora de les condicions de vida de les poblacions. Això no obstant, s'ha de treballar per orientar millor els programes de desenvolupament cap a les prioritats dels països del sud i promoure'n l'autonomia. Per tant, per a una millor eficàcia, la cooperació internacional ha de centrar-se en el reforç de les capacitats tècniques i els intercanvis d'experiències en els àmbits motors de l'economia dels països del sud.

Article sobre la cooperació tècnica internacional

Amb la perspectiva d'una cooperació entre el Govern de les Illes Balears i el Go-

vern del Senegal, hem redactat un article per reforçar la visió que tenen els països del sud sobre la cooperació internacional Nord-Sud. Justament es tracta de revisar el context i els límits d'aquesta cooperació destacant les percepcions, les opinions i les orientacions que els països del sud, dels quals el Senegal forma part, volen aportar a aquesta col·laboració. L'organització no governamental Démocratie et gouvernance, Droits humains, Développement local (democràcia i governança, drets humans, desenvolupament local), més coneguda amb les sigles ONG 3D, en el marc de les seves intervencions als municipis de Rufisque (Yene, Sangalkam i Bambilor, a la zona de Dakar) i als del departament de Poudor (Guédé Village i Guédé Chantier, a la zona de Saint Louis) obté els recursos a partir del finançament de projectes amb fons estrangers per millorar les condicions de vida de les poblacions locals mitjançant la promoció de la seguretat alimentària i nutricional, el reforç de les iniciatives de generació d'ingressos, la promoció de gènere i l'educació professional no formal per a la reconversió dels joves en els sectors productius.

Aquest exemple de cooperació internacional ens resulta útil en aquest article per valorar la possibilitat d'una col·laboració amb el Govern de les Illes Balears.

Per desenvolupar millor el tema, definirem tres etapes. La primera consistirà a abordar les experiències i els coneixements acumulats fins ara amb la cooperació Nord-Sud basant-nos en l'exemple del Senegal; la segona tractarà dels límits i les febleses que podem extreure d'aquesta col·laboració, i en la tercera formularem les orientacions i les perspectives per millorar l'eficàcia i l'efectivitat d'aquesta cooperació, que podria servir de base en el marc de la cooperació entre el Govern de les Illes Balears i el Senegal.

Present a Àfrica fa unes quantes dècades, la col·laboració entre països del nord i països del sud s'imposa avui com un aspecte ineludible de la cooperació internacional en els països del sud, com a conseqüència de tots els fets i aprenentatges significatius en l'erradicació de la pobresa. La posada en funcionament de programes en tots els àmbits (economia, política, cultura, medi ambient, drets humans, social, entre d'altres) ha contribuït molt a la transformació estructural dels països africans i encara té efectes en el nivell de vida de les poblacions. Constitueix un autèntic trampolí social i econòmic. La implantació de programes de desenvolupament en col·laboració amb els governs, les ONG i altres organitzacions locals contribueix a donar una resposta a les necessitats de les poblacions. Una gran part de les intervencions dels països del nord té lloc amb la mediació de les ONG locals de desenvolupament, per la proximitat que tenen amb les poblacions, cosa que les situa en una posició estratègica.

Al Senegal, l'ONG 3D ha posat en funcionament diversos programes en zones urbanes i rurals. Estructurada a partir de tres eixos (democràcia i governança, drets humans i desenvolupament local), 3D es mostra avui com un exemple eficaç de la cooperació internacional al Senegal. Una visió holística del desenvolupament i diverses intervencions li han permès

establir aliances amb diversos fons de finançament estrangers, entre els quals es troben l'Agència dels Estats Units d'Ajut Internacional (USAID), l'Open Society Initiative for West Africa (OSIWA), el Banc Mundial (BM), la Fundació Musol, la Cellule de Lutte contre la Malnutrition (CLM), l'Obra Social la Caixa, l'Alliance Nationale Contre le Sida (ANCS) o la Generalitat Valenciana. Aquests diferents col·laboradors estan presents en els projectes que desenvolupa 3D, els quals doten de finançament.

En el departament de Rufisque (municipis de Bambilor, Sangalkam i Yenne), situat a la zona de Dakar, fons de l'Ajuntament de Madrid i de la Junta de Andalucía han permès reforçar iniciatives de generació d'ingressos per a dones que transformen productes agroalimentaris i millorar les condicions de subministrament i gestió dels recursos d'aigua potable de les poblacions mitjançant la construcció de fonts i pous. L'ONG 3D porta a terme un programa d'adaptació als canvis climàtics en col·laboració amb la fundació espanyola Musol amb el finançament de diversos fons, entre els quals hi ha la Junta de Andalucía, els governs de Castella-la Manxa i Extremadura i La Caixa, per mitjà de l'Oficina Tècnica de Cooperació (OTC). Amb aquest programa, els productors agrícoles del departament de Podor aconsegueixen que les activitats que desenvolupen siguin més efectives. Dos elements de suport als productors i a les dones que transformen productes agrícoles han permès que obtinguessin un reforç mitjançant intercanvis d'experiències i la promoció de la dinàmica organitzativa. Aquests exemples de col·laboració il·lustren la cooperació tècnica internacional i els efectes que té als països del sud. Els finançaments i els intercanvis d'experiències, saber i saber fer, contribueixen a reforçar els processos de modernització de les economies del sud i permeten la disponibilitat o la millora del funcionament de serveis socials de base ja existents.

Així, els països del sud veuen la cooperació internacional Nord-Sud com un factor important de desenvolupament, perquè representa una resposta a necessitats manifestades per la seva població. Té un paper determinant en l'obtenció de finançament i d'inversió i contribueix a reduir les desigualtats econòmiques a escala internacional. Els països del sud estan marcats per economies febles i sectors d'activitats que no generen riqueses ni llocs de treball suficients. Per això, els Estats estan oberts a l'ajuda estrangera que els permet finançar els seus grans projectes. En aquest context, països com el Senegal obtenen molts beneficis a partir del finançament de projectes i programes provinents de finançadors estrangers i valoren aquest tipus de col·laboració. D'aquesta manera, els països del sud s'esforcen a promoure un entorn atractiu per a les inversions estrangeres.

Tanmateix, hi ha certs límits i tendències en la cooperació internacional. Ara que fa unes quantes dècades que la cooperació internacional Nord-Sud treballa pel desenvolupament dels països del sud, podem constatar que les desigualtats en el desenvolupament no han cessat i en alguns casos la cooperació internacional fins i tot ha contribuït a incrementar la dependència de països estrangers. La cooperació internacional tendeix a posar les polítiques públiques de desenvolupament dels països del sud al servei dels objectius dels països del nord, que no sempre estan adaptats als contextos locals, la qual cosa també pot dificultar l'eficàcia de l'execució de projectes. Els fons provinents de l'ajut al desenvolupament són una gran aportació, però l'ús que se'n fa no sempre respon a les necessitats primordials de les poblacions. Les conseqüències d'això són visibles en el nivell d'apropiació del programa i la consolidació dels resultats que en fan les poblacions. En lloc que les organitzacions locals dels països del sud treballin constantment en la creació de con-

textos favorables i en la integració dels principis identificats pels socis, aquests haurien de perseguir la promoció d'un desenvolupament endogen ascendent en què el relativisme sociocultural superàs els principis i els condicionants lligats a l'ajut i la cooperació al desenvolupament. La cultura i les prioritats locals s'han de situar al centre de les iniciatives de desenvolupament per canalitzar millor els recursos a favor dels beneficiaris dels projectes.

En aquest sentit, el Senegal ha d'orientar la seva política de cooperació cap als sectors que siguin motors reals del seu creixement econòmic amb l'horitzó d'un desenvolupament inclusiu harmoniós i en consonància amb les necessitats prioritàries de les poblacions, i també ha d'identificar els nous reptes que apareixen. Per uns resultats millors, la cooperació internacional hauria de tecnificar-se més fent èmfasi en la transferència de tecnologia i el reforç de les capacitats, com a complement al finançament i independentment de l'àmbit d'intervenció. Només entrant en aquesta lògica, la cooperació internacional podrà contribuir significativament al procés d'una autonomia real dels països en vies de desenvolupament, com el Senegal. Aquest assumpte és doblement important pel fet d'estar relacionat amb el problema de gran magnitud que suposa la qualificació de la mà d'obra, ja que es tracta d'una població majoritàriament jove. Això sense deixar de banda la relació estreta entre aquest reforç tècnic i la transformació estructural de l'economia dels països del sud. Tenint en compte això, la cooperació tècnica internacional al Senegal ha d'esforçar-se molt més a desenvolupar les cadenes de valor i la industrialització, que tindran com a conseqüència el traspàs de coneixements, la tecnificació de la mà d'obra local i l'augment de les quotes de mercat.

A més a més, les capacitats tècniques per mitjà de la cooperació internacio-

nal s'han de reforçar en els àmbits o sectors que funcionin com a motors del desenvolupament dels països; d'altra banda, l'elaboració de programes haurà d'intentar, en la mesura que sigui possible, integrar els grans reptes globals. Tot això, amb l'objectiu de contribuir a un món millor, pacífic i respectuós amb els drets humans. L'ONG 3D té molt en compte aquests aspectes en les seves intervencions actuals i futures. Incidint en la governança, l'educació i la formació, la investigació, el medi ambient, el sanejament, l'ordenació del territori, l'economia, les microfinances i els temes de gènere, l'organització 3D actua en consonància amb les prioritats del desenvolupament del Senegal. Així mateix, el mètode 3D es mostra sensible als grans reptes globals (socials, ecològics...) en integrar les dimensions relacionades amb els canvis climàtics, la inclusió social, les qüestions de seguretat, la igualtat de gènere, la bona governança i la transparència.

Així doncs, la perspectiva de col·laboració entre el Govern de les Illes Balears i el Senegal podria inspirar-se en l'ONG 3D, que és un model d'èxit de cooperació internacional Nord-Sud amb un impacte demostrat en l'assoliment d'objectius de desenvolupament del país i en la participació en la satisfacció de les necessitats de la població.

Bibliografia:

BA, Oumar El Foutiyou, La coopération internationale dans la sous-région entre convoitises des nouveaux acteurs portés par la Chine et appétits des partenaires classiques: Quels éléments de réponse pour le Sénégal ? Gener 2017.

DIEYE, C. T., (director executiu Enda Caid). L'Afrique entre la coopération Nord-Sud et la coopération Sud-Sud : confrontation ou complémentarité ? Setembre 2016.

Programme d'action d'Accra, 3e Forum de haut niveau sur l'efficacité de l'aide en Afrique. Setembre 2008.

Rapport conjoint de la Commission économique pour l'Afrique et de l'Organisation de Coopération et de Développement Économiques (OCDE), EXAMEN MUTUEL de l'efficacité du développement en Afrique: promesses & résultats. 2015.

Rapport d'évaluation finale du programme JA15SE. ONG 3D.

<http://www.ong3d.org/>

La Coopération internationale Sud/Nord

Coopération technique Sénégal - l'Espagne dans la mise en œuvre de programmes de développement

Enjeux et perspective : Coopération entre l'ONG 3D et Le Gouvernement des Îles Baléares*

ONG - 3D de Senegal

** Aquest article està escrit en francès originalment, la traducció al català, la podeu trobar a l'article posterior.*

Mots clés: Coopération internationale Nord Sud – Sénégal – renforcement des capacités techniques – autonomisation des pays du Sud – Îles Baléares – Efficacité de la coopération internationale

Résumé: l'analyse faite à travers l'ONG 3D du Sénégal qui est un pays du sud montre que la coopération technique internationale Nord Sud a eu des résultats significatifs dans le processus de développement des pays du Sud. Ces derniers ont une bonne vision de la coopération Nord Sud du fait de l'impact des investissements et financements étrangers dans la prise en charge des besoins et l'amélioration des conditions d'existence des populations. Nonobstant, des efforts sont à fournir pour mieux orienter les programmes de développement sur les priorités des pays du Sud et promouvoir leur autonomisation. Pour une plus grande efficacité, la coopération internationale doit donc mettre l'accent sur le renforcement des capacités techniques, les échanges d'expériences dans les domaines porteurs de l'économie des pays du Sud.

Article sur la coopération technique internationale

Dans la perspective d'une coopération entre le Gouvernement des îles Baléares

et le Gouvernement du Sénégal, un article est rédigé pour étayer la vision que les pays du Sud ont sur la coopération internationale Nord/Sud. Il y sera question précisément de revoir le contexte et les contours de cette coopération en mettant en valeur les perceptions, appréciations et orientations que les pays du Sud, auxquels le Sénégal fait partie, souhaiteraient donner à cette collaboration. L'Organisation Non Gouvernementale Démocratie et Gouvernance – Droits humains – Développement local, plus connu sous l'acronyme ONG 3D, dans le cadre de ses interventions dans les communes de Rufisque (Yene, Sangalkam et Bambilor, dans la région de Dakar) et les communes du Département de Podor (Guédé village et Guédé chantier, dans la région de Saint Louis) tire ses ressources du financement de projets des bailleurs étrangers pour améliorer les conditions de vie des populations locales à travers la promotion de la sécurité alimentaire et nutritionnelle, le renforcement des initiatives de création de revenu, la promotion du genre et l'éducation professionnelle non formelle pour la reconversion des jeunes dans les secteurs productifs. Cet exemple de coopération internationale pourra nous servir dans notre rédaction pour apprécier l'éventualité d'une collaboration avec le Gouvernement des îles Baléares.

Pour mieux développer le sujet, nous allons procéder en trois étapes dont la première consistera à aborder les expériences et acquis capitalisés jusqu'à présent à travers la coopération Nord-Sud en se basant sur l'exemple du Sénégal, la deuxième partie portera sur les limites et faiblesses qu'on pourrait déceler de cette collaboration et en troisième et dernière partie, nous allons formuler des orientations et des perspectives pour une meilleure efficacité et efficience de cette coopération qui pourrait servir de base dans le cadre de la coopération entre le Gouvernement des îles Baléares et le Sénégal.

Présente en Afrique depuis plusieurs décennies, le partenariat entre pays du Nord et pays du sud s'est imposée aujourd'hui comme un aspect incontournable de la coopération internationale dans les pays du sud, du fait des réalisations et acquis significatifs dans l'éradication de la pauvreté. Le déroulement de programmes dans tous les domaines : économie ; politique, culture, environnement, droits humains, social, entre autres, a beaucoup contribué à une transformation structurelle des pays africains et continue d'impacter le niveau de vie des populations. Elle constitue un levier social économique véritable. La mise en œuvre des programmes de développement en partenariat avec les gouvernements ; ONGs et autres organisations locales contribue à répondre aux besoins des populations. Une grande partie des interventions des pays du Nord s'effectue par l'entremise des ONGs locales de développement, du fait de leur proximité avec les populations qui leur donne une position stratégique.

Au Sénégal, l'ONG 3D met en œuvre plusieurs programmes dans les zones urbaines et rurales. Structuré autour des trois axes Démocratie et gouvernance ; Droits Humains ; et Développement local, 3D apparaît aujourd'hui comme un exemple réussi de la coopération internationale au Sénégal. Sa vision holiste du déve-

loppement et ses interventions diverses lui ont permis de nouer des partenariats avec plusieurs bailleurs étrangers dont l'Agence des Etats-Unies pour le Développement International (USAID), Open Society Initiative for west Africa (OSI-WA), Banque Mondiale (BM), la Fondation Musol, la Cellule de Lutte contre la Malnutrition (CLM), Obra Social la Caixa (Obra SC), l'Alliance Nationale Contre le Sida (ANCS), Generalitat Valenciana (GV) entre autres. Ces différents partenaires se retrouvent dans les projets mis en œuvre par 3D, qu'ils accompagnent par la dotation de financements.

Dans le département de Rufisque (communes de Bambilor, Sangalkam et de Yenne) situé en région dakaroise, des financements de l'Ayuntamiento de Madrid et de Junta Andalucia ont permis le renforcement des initiatives de créations de revenus des femmes transformatrices de produits agro-alimentaires et l'amélioration des conditions d'approvisionnement et de gestion des ressources en eau potable des populations par la réalisation de bornes fontaines et de puits. Dans le cadre du programme d'adaptation aux changements climatiques déroulé par l'ONG 3D en partenariat avec la Fondation espagnole MUsoL sur financements de plusieurs bailleurs dont la Junta Andalucia, Castilla la Mancha, La Caixa, Extremadura, à travers la Coopération Technique espagnole (OTC), les producteurs agricoles du département de Podor connaissent une meilleure performance de leurs activités. Deux volets d'accompagnement des producteurs et de femmes transformatrices de produits agricoles ont permis le renforcement de ces derniers par des échanges d'expériences et la promotion de la dynamique organisationnelle. Ces exemples de partenariat sont une illustration de la coopération technique internationale Nord/Sud et de son impact dans les pays du Sud. Les financements et les échanges d'expériences : savoir et savoir faire, participent à renforcer le processus

de modernisation des économies du Sud et permettent la disponibilité ou l'amélioration du fonctionnement de services sociaux de base déjà existants.

Les pays du Sud voient ainsi la coopération internationale Nord Sud comme un important facteur de développement, en ce sens qu'elle constitue une réponse à des besoins exprimés de sa population. Elle joue un rôle déterminant dans l'acquisition de financements et l'investissement, et participe à réduire les inégalités économiques à l'échelle internationale. Les pays du Sud sont marqués par des économies faibles et des secteurs d'activités qui ne génèrent pas assez de richesses et d'emplois. Les États sont ainsi ouverts à l'aide étrangère qui leur permet de financer leurs grands projets. Dans ce contexte, les pays comme le Sénégal bénéficient grandement des financements de projets et de programmes des bailleurs étrangers et apprécient ces genres de collaboration. Les pays du Sud travaillent ainsi à favoriser un environnement attractif pour les investissements étrangers.

Toutefois, certaines limites et orientations peuvent être imputées à la coopération internationale. Plusieurs décennies maintenant depuis que la coopération internationale nord/Sud œuvre pour le développement des pays du Sud, l'on constate que les inégalités de développement persistent et même dans certains cas, elle a contribué à accroître la dépendance vis à vis des pays étrangers. La coopération internationale tend à aligner les politiques publiques de développement des Pays du Sud aux grands enjeux des pays du Nord qui parfois ne sont pas directement adaptés aux contextes locaux et cela ne reste pas sans obstruer l'efficacité dans la mise en œuvre des projets. Les financements issus de l'aide au développement sont d'un grand apport mais leur utilisation ne répond pas toujours aux besoins prioritaires des populations. Les conséquences sont visibles au niveau de l'appropriation

par les populations locales et la pérennisation des acquis des programmes. Au lieu que les organisations locales des pays du sud travaillent constamment à créer des cadres favorables et à intégrer les principes identifiés par les partenaires, ces derniers devraient aller dans le sens de promouvoir un développement endogène ascendant où le relativisme socio culturel prendrait le dessus sur les principes et conditionnalités liés à l'aide et à la coopération au développement. La culture et les priorités locales doivent être au centre des initiatives de développement pour une meilleure canalisation des ressources au profit des bénéficiaires de projet.

Pour ce faire, le Sénégal doit orienter sa politique de coopération dans les véritables secteurs porteurs de sa croissance économique en vue d'un développement inclusif harmonieux en cohérence avec les besoins prioritaires des populations et relever les défis nouveaux qui se posent. Pour une plus grande efficacité, la coopération internationale devrait d'avantage se techniciser en mettant l'accent, en complément aux financements et quelque soit le domaine d'intervention choisi, sur le transfert de technologies et le renforcement des capacités. C'est seulement lorsqu'elle s'inscrit dans cette logique que la coopération internationale pourra significativement contribuer à une réelle autonomisation des pays en développement tel le Sénégal. Cette question est d'autant plus importante qu'elle est très liée au problème de la qualification de la main d'œuvre qui se pose avec beaucoup d'acuité du fait d'une population majoritairement jeune. Sans oublier l'étroite liaison de ce renforcement technique avec la transformation structurelle de l'économie des pays du Sud. Compte tenu de cela, la coopération technique internationale au Sénégal doit beaucoup plus mettre l'accent sur le développement des chaînes de valeur et de l'industrialisation qui auront comme corollaires le transfert de l'expertise, la

technicisation de la main d'œuvre locale et l'augmentation des parts de marchés. Par ailleurs, le renforcement des capacités techniques par la coopération internationale devra s'effectuer dans des domaines ou secteurs porteurs du développement des pays et aussi l'élaboration des programmes essayer dans la mesure du possible d'intégrer les grands enjeux mondiaux. Ceci, dans le but de contribuer à un monde meilleur apaisé et respectable des droits humains. L'ONG 3D tient bien compte de cela dans ses interventions actuelles et futures. En s'investissant dans les domaines de la gouvernance ; de l'éducation et de la formation, de la recherche, de l'environnement, de l'assainissement, de l'aménagement du territoire, de l'économie et de la micro finance et des questions liées au genre, l'organisation 3D reste en adéquation avec les priorités de développement du Sénégal. Aussi, la démarche 3D reste sensible aux grands défis mondiaux (sociaux, écologiques...) en intégrant les dimensions liées aux changements climatiques, l'inclusion sociale, les questions de sécurité, l'équité de genre, la bonne gouvernance et la transparence.

La perspective de collaboration entre le gouvernement des Iles Baléares et le Sénégal pourrait donc s'inspirer de l'ONG 3D qui est un modèle de réussite de coopération internationale Nord Sud et dont l'impact dans l'atteinte des objectifs de développement du pays et la participation dans la prise en charge des besoins des populations n'est plus à démontrer.

Bibliographie :

- BA, Oumar El Foutiou., La coopération internationale dans la sous-région entre convoitises des nouveaux acteurs portés par la Chine et appétits des partenaires classiques: Quels éléments de réponse pour le Sénégal ? Janvier 2017.
- DIEYE, C. T., (Directeur exécutif Enda Caid). L'Afrique entre la coopération Nord-Sud et la coopération Sud-Sud : confrontation ou complémentarité ? Septembre 2016.
- Programme d'action d'Accra., 3e Forum de haut niveau sur l'efficacité de l'aide en Afrique. Septembre 2008.
- Rapport conjoint de : la Commission économique pour l'Afrique et de l'Organisation de Coopération et de Développement Économiques(OCDE), EXAMEN MUTUEL de l'efficacité du développement en Afrique : promesses & résultats. 2015.
- Rapport d'évaluation finale du programme JA15SE. ONG 3D.
- <http://www.ong3d.org/>

Pla Director de la Cooperació pel Desenvolupament de les Illes Balears 2016-2019

Direcció General de Cooperació
Conselleria de Serveis Socials i Cooperació

ÍNDEX DE CONTINGUTS

ABREVIACIONS

DIAGNÒSTIC DE LA SITUACIÓ

Context internacional. Elements clau de l'Agenda del Desenvolupament

- Introducció
- El desenvolupament humà sostenible
- L'Agenda 2030 i els ODS
- L'eficàcia de l'ajuda i la coherència de polítiques

Context europeu i espanyol

- La política europea de cooperació
- La política espanyola de cooperació

La cooperació de les Illes Balears en els diferents contextos

CONTEXT ACTUAL DE LA COOPERACIÓ DE LES ILLES BALEARS

Evolució de la cooperació de les Illes Balears

- I Pla Director de la Cooperació de les Illes Balears 2008-2011
- Estratègia d'EpD de les Illes Balears 2011-2015
- II Pla Director de la Cooperació de les Illes Balears 2012-2015

Anàlisi de resultats del II Pla Director 2012-2015 i lliçons apreses

- Diagnòstic quantitatiu de la cooperació impulsada pel II Pla Director

Procés d'elaboració del III Pla Director 2016-2019

ENFOCAMENT I PRIORITATS

Enfocament i principis del Pla Director 2016-2019

Enfocaments transversals per a la cooperació de les Illes Balears

- Enfocament basat en els drets humans
- Participació comunitària i organització
- Enfocament de gènere
- Sostenibilitat ambiental

Prioritats del Pla Director 2016-2019

- Sectors prioritaris de cooperació per al desenvolupament
- Prioritats geogràfiques
- Àmbits prioritaris d'acció humanitària
- Dimensions prioritàries d'educació per al desenvolupament

LÍNIES I OBJECTIUS ESTRATÈGICS

LE1. Fomentar la participació i l'enfortiment de les capacitats tècniques dels agents de la cooperació balear

LE2. Promoure la coherència de les polítiques de l'Administració autonòmica

LE3. Millorar la contribució de la cooperació balear al desenvolupament humà sostenible

LE4. Aprofundir en l'educació per al desenvolupament a les Illes Balears per fomentar una ciutadania amb consciència crítica

LE5. Augmentar l'impacte de l'acció humanitària

AGENTS DE DESENVOLUPAMENT

Introducció

- Agents públics de les Illes Balears
- Altres agents de les Illes Balears
- Agents en els països socis

INSTRUMENTS DE LA COOPERACIÓ PER AL DESENVOLUPAMENT

- La cooperació tècnica
- La cooperació econòmica
- L'educació per al desenvolupament

PREVISIÓ PRESSUPOSTÀRIA

SEGUIMENT I AVALUACIÓ DEL PLA DIRECTOR 2016-2019

ABREVIACIONS

ACIB: Agència de Cooperació Internacional de les Illes Balears
AECIB: Agència d'Emigració i Cooperació Internacional de les Illes Balears
AECID: Agència Espanyola de Cooperació Internacional per al Desenvolupament
AGCED: Aliança Global per a una Cooperació Eficax al Desenvolupament
AH: acció humanitària
AOD: ajuda oficial al desenvolupament
ACP: països d'Àfrica, del Carib i del Pacífic
ART: Programa d'Articulació de Xarxes Territorials (PNUD)
CAIB: Comunitat Autònoma de les Illes Balears
CAD: Comitè d'Ajuda al Desenvolupament
CONGDIB: Coordinadora d'Organitzacions No Governamentals per al Desenvolupament de les Illes Balears
DH: drets humans
DGC: Direcció General de Cooperació
EBDH: enfocament basat en els drets humans
ECHO: Direcció General d'Ajuda Humanitària i Protecció Civil (UE)
EpD: educació per al desenvolupament
FAO: Organització de les Nacions Unides per a l'Agricultura i l'Alimentació
FED: Fons Europeu de Desenvolupament
GORD: gestió orientada a resultats de desenvolupament
IDH: índex de desenvolupament humà
MAP: Marc d'Associació País
NU: Nacions Unides
OCDE: Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic
OCDs: Oficina de Cooperació al Desenvolupament i Solidaritat (UIB)
ODM: objectius de desenvolupament del mil·lenni
ODS: objectius de desenvolupament sostenible
OMS: Organització Mundial de la Salut
ONGD: organització no governamental per al desenvolupament
PMA: països menys avançats
PIB: producte interior brut
PNUD: Programa de les Nacions Unides per al Desenvolupament
UE: Unió Europea
UIB: Universitat de les Illes Balears

DIAGNÒSTIC DE LA SITUACIÓ

Context internacional. Elements clau de l'Agenda del Desenvolupament

Introducció

Les transformacions produïdes en els darrers anys a escala mundial han provocat una nova configuració del sistema de cooperació internacional. Nous agents que proposen associacions més equilibrades han entrat en escena, amb enfocaments alternatius allunyats del tradicional “Nord-Sud”.

El marc conceptual també ha evolucionat al llarg del temps: des del compromís internacional formal assolit l'any 2005 mitjançant la Declaració de París sobre l'Eficàcia de l'Ajuda, el concepte ha anat incorporant la visió de la població subjecte, que ha guanyat protagonisme en el lideratge del seu propi procés de desenvolupament i en la construcció de l'agenda internacional de l'ajuda. Així s'ha posat de manifest en les trobades mundials d'Accra (2008), Busan (2011) i Mèxic (2014).

El setembre de 2015, la comunitat internacional va adoptar els objectius de desenvolupament sostenible (ODS). Un mes després, **en el Tercer Fòrum Mundial sobre Desenvolupament Econòmic Local, duit a terme a Torí, es reafirmà la rellevància del desenvolupament local com una resposta als desafiaments globals i es valorà l'enfocament del desenvolupament econòmic local com una eina vàlida per a l'aplicació efectiva dels ODS a escala local. La Declaració de Torí afirma que “les persones viuen i expressen les seves necessitats i aspiracions en l'àmbit local. Els ODS tindran un vertader impacte en la vida de les persones només quan s'insereixin en el context local [...]. Això requereix estructures polítiques coordinades i sistemes de govern oberts i inclusius”.**

A finals del mateix any a París, 195 països varen arribar a un acord històric per combatre l'escalfament global a la XXI Conferència Internacional sobre Canvi Climàtic. **L'acord reforça el suport a les nacions més empobrides** i assumeix l'objectiu global d'enfortir l'adaptació al canvi climàtic mitjançant el suport i la cooperació internacional.

Una altra de les fites del procés d'elaboració de l'Agenda de Desenvolupament Sostenible és el compromís sobre finançament i mitjans per a la implementació assolit pels líders mundials en la Tercera Conferència de Finançament per al Desenvolupament (juliol de 2015): **l'Agenda d'Acció d'Addis Abeba**. Es tracta d'una aliança sobre els recursos i els mitjans que resultaran necessaris per fer realitat la nova agenda universal ODS.

Tots aquests fòrums mundials i regionals han contribuït a conformar la nova agenda i han marcat el camí per avançar cap a l'enfocament del desenvolupament humà sostenible.

El desenvolupament humà sostenible

El Programa de les Nacions Unides per al Desenvolupament (PNUD) entén el desenvolupament humà sostenible com un procés d'ampliació d'opcions i oportunitats de tots els éssers humans, tant de les generacions actuals com de les futures. El desenvolupament humà se centra a ampliar les capacitats de manera que totes les persones puguin elegir de manera lliure el que volen fer i ser. Perquè això sigui possible, han de disposar de recursos i d'un accés real als serveis socials prioritaris.

Des del 1990, el PNUD publica els informes sobre el desenvolupament humà. Es tracta d'una anàlisi sobre les necessitats, les tendències i les polítiques de desenvolupament, des de la idea que aquest desenvolupament no es basa només en el creixement econòmic, sinó que propor-

ciona eines perquè cada persona tenguí més oportunitats. Els informes han influït en les polítiques nacionals, principalment en les estratègies que contribueixen a la consecució dels objectius i la definició de les prioritats del desenvolupament humà.

Al llarg dels anys, a més de l'índex de desenvolupament humà (IDH) clàssic — que es basa en la ponderació de tres variables: la longevitat, l'assoliment educatiu i el poder adquisitiu —, l'informe ha incorporat altres quatre indicadors:

- Un IDH ajustat per la desigualtat, que mesura l'IDH en una societat, una vegada s'ha pres en consideració el nivell de desigualtat (en la distribució de salut, educació i rendes).
- Un índex de desenvolupament de gènere, que mesura les mateixes variables que l'IDH, però reflecteix les desigualtats en termes de progrés entre dones i homes.
- Un índex de desigualtat de gènere, que es pot interpretar com una mesura de les dimensions de salut reproductiva, apoderament i participació en el mercat de treball, des de la perspectiva de les desigualtats de gènere.
- Un índex de pobresa multidimensional, que recull les privacions que pateix una família en les tres dimensions de l'IDH i ofereix la mitjana de persones i mancances d'una llar pobre.

L'informe sobre desenvolupament humà de l'any 2015, titulat “Treball al servei del desenvolupament humà”, és una crida per afrontar el repte de proporcionar treball decent¹ per a tota la població en edat laboral, entenent que el treball proporciona els mitjans per fer front a la pobresa i, per tant, contribueix al

desenvolupament humà. De fet, aquest és un dels objectius acordats en la Cimera de les Nacions Unides sobre Desenvolupament Sostenible: promoure el creixement econòmic sostingut, inclús i sostenible, l'ocupació plena i el treball decent per a tothom.

L'informe posa en relleu els progressos assolits a escala mundial en l'àmbit del desenvolupament, com la millora de l'accés als drets bàsics (educació, salut, aigua i sanejament) o la reducció del nombre de persones que viuen en situació de pobresa extrema. Però també assenyala que encara queda molt per fer si volem accelerar els avenços; es tracta de dur a terme mesures que abordin de manera decidida problemes com la desigualtat en el repartiment de la riquesa, el canvi climàtic o els conflictes creixents, que impedeixen que alguns grups de població entrin en el mercat de treball. És per això que es presta una atenció especial a les persones més vulnerables i que són tractades de manera més injusta: els infants treballadors, les dones i tots els treballadors forçosos o que són víctimes de tràfic.

L'Agenda 2030 i els objectius de desenvolupament sostenible

El 25 de setembre de 2015 es va dur a terme la Cimera sobre Desenvolupament Sostenible, en la qual els 193 estats membres de les Nacions Unides (NU) varen arribar a un consens respecte del document final d'una nova agenda del desenvolupament sostenible, titulat “Transformar el nostre món: l'Agenda 2030 per al Desenvolupament Sostenible”.

La nova agenda va un pas més enllà dels objectius de desenvolupament del mil·lenni i aspira a aconseguir tot el que

1. “Treball decent” és un concepte proposat per l'Organització Internacional del Treball per establir les característiques que ha de tenir una relació laboral per considerar que compleix els estàndards laborals internacionals, de manera que el treball es desenvolupi en condicions de llibertat, igualtat, seguretat i dignitat humana.

no es va poder assolir amb aquests objectius. La desigualtat d'oportunitats ha provocat que es deixin enrere a milions d'infants que viuen en condicions de pobresa, sense accés a l'educació i amb desnutrició crònica. Si bé és cert que s'han aconseguit progressos considerables en diverses esferes, també s'ha d'assenyalar que hi ha objectius —com els relacionats amb la salut materna, neonatal i infantil i amb la salut reproductiva— que encara són enfora de ser assolits. A més, aquestes millores han estat desiguals, principalment a Àfrica i als països menys avançats.

En aquesta nova etapa, que suposa un bot qualitatiu, es mantenen algunes prioritats de desenvolupament, com ara l'eradicació de la pobresa i la millora de l'accés a la salut, l'educació i la seguretat alimentària; però s'estableix, a més, un conjunt d'objectius econòmics, socials i ambientals, així com la voluntat de construir societats més pacífiques i inclusives, i es defineixen els mitjans d'aplicació. També es volen protegir els drets humans de totes les persones i, de manera especial, els drets de la infància i dels grups vulnerables, així com caminar cap a la igualtat entre els gèneres i l'apoderament de totes les dones i les nines.

Aquesta agenda, que conté disset objectius de desenvolupament sostenible (ODS) i 169 metes, servirà com a pla d'acció perquè la comunitat internacional i els governs nacionals promoguin la prosperitat i el benestar comú. Els ODS entraran en vigor l'any 2016 i marcaran les decisions que s'adoptin a escala nacional, regional i mundial durant els quinze anys vinents. Els estats signants també es comprometen a participar en un procés de seguiment i avaluació dels objectius i les metes, que es durà a terme mitjançant l'establiment d'indicadors a escala mundial, que es complementaran amb indicadors regionals i nacionals.

Els disset objectius de desenvolupament sostenible

- Posar fi a la pobresa en totes les formes a tot arreu.
- Posar fi a la fam, aconseguir la seguretat alimentària, millorar la nutrició i promoure una agricultura sostenible.
- Garantir vides saludables i promoure el benestar per a totes les edats.
- Garantir una educació inclusiva, equitativa i de qualitat, i promoure oportunitats d'aprenentatge duradores.
- Aconseguir la igualtat de gènere i apoderar totes les dones i les nines.
- Garantir la disponibilitat i una gestió sostenible de l'aigua i de les condicions de sanejament.
- Garantir l'accés de totes les persones a fonts d'energia assequibles, fiables, sostenibles i renovables.
- Promoure un creixement econòmic sostingut, inclusiu i sostenible, una ocupació plena i productiva i un treball decent per a totes les persones.
- Construir infraestructures resilient, promoure una industrialització inclusiva i sostenible, i fomentar la innovació.
- Reduir la desigualtat entre països i dins els països.
- Aconseguir que les ciutats i els assentaments humans siguin inclusius, segurs, resilient i sostenibles.
- Garantir patrons de consum i de producció sostenibles.
- Combatre amb urgència el canvi climàtic i els efectes que comporta.
- Conservar i utilitzar de manera sostenible els oceans, els mars i els recursos marins per a un desenvolupament sostenible.
- Protegir, restaurar i promoure l'ús sostenible dels ecosistemes terrestres, gestionar els boscs de manera sostenible, combatre la desertificació, detenir i revertir la degradació de les terres i frenar la pèrdua de la biodiversitat.

- Promoure societats pacífiques i inclusives per aconseguir un desenvolupament sostenible, proporcionar a totes les persones accés a la justícia, i desenvolupar institucions eficaçes, responsables i inclusives a tots els nivells.
- Enfortir els mitjans per aplicar i revitalitzar l'aliança mundial per al desenvolupament sostenible.

L'eficàcia de l'ajuda i la coherència de polítiques

Amb la Declaració de París sobre l'Eficàcia de l'Ajuda (2005), un centenar de donants i països socis, organismes multilaterals i institucions financeres —tot i que els governs regionals i locals i la societat civil no varen ser convidats a participar en aquest debat— estableixen un compromís formal de responsabilitat mútua entre donants i receptors. Els actors signants del compromís proposen un canvi d'enfocament cap als països destinataris de l'ajuda i un replantejament de les relacions Nord-Sud per avançar en l'agenda de l'eficàcia, que es construeix entorn de cinc principis: alineament, apropiació, harmonització, gestió orientada a resultats i rendició mútua de comptes.

A partir de París, es produeix un canvi de visió gràcies a l'apoderament de les institucions del Sud i al desenvolupament de les seves pròpies capacitats. També es pretenen abordar les dificultats derivades de la proliferació de donants i la fragmentació de l'ajuda, per avançar en la reducció de la pobresa i en la consecució dels objectius de desenvolupament del mil·lenni. D'aquesta manera, l'eficàcia de l'ajuda es mesura segons la contribució al fet que la societat destinatària assoleixi els seus propis objectius de desenvolupament.

El Programa d'Acció d'Accra (2008) va completar alguns dels compromisos acordats a París, amb la incorporació de

la defensa dels drets humans i l'equitat de gènere com a condicions necessàries per al desenvolupament, o la previsibilitat de l'ajuda a mitjà termini. També va incorporar en l'agenda de l'eficàcia altres actors clau per al desenvolupament que havien reivindicat ser-hi presents, com les organitzacions de la societat civil i els donants subestats (és a dir, els actors regionals i locals). Es tracta d'una conquesta important, atès que, per primera vegada, es reconeix a escala internacional la rellevància de la cooperació descentralitzada i el valor afegit que comporta, gràcies a la proximitat amb la població destinatària de l'ajuda i a la incorporació de la perspectiva local en les estratègies de desenvolupament.

Accra marca un punt d'inflexió per a la cooperació descentralitzada que, des d'aquest moment, és valorada com una eina eficaç i dinàmica que contribueix a enfortir les capacitats dels governs i dels pobles destinataris a escala regional i local. La cooperació descentralitzada —tant la que es duu a terme de manera directa com la que es fa mitjançant ONGD— es reconeix com un component estratègic per assolir l'eficàcia en el sistema internacional d'ajuda al desenvolupament, perquè té el valor afegit d'afavorir unes relacions més equilibrades, que faciliten l'enfortiment de les institucions locals i de la societat civil.

D'altra banda, el IV Fòrum d'Alt Nivell sobre l'Eficàcia de l'Ajuda, duit a terme a Busan l'any 2011, cercava fer un balanç dels avenços assolits en la darrera dècada, i les conclusions varen constatar la manca de progressos en la millora de la qualitat de l'ajuda. Únicament s'havia assolit un dels tretze objectius acordats a París, i es confirmà que els actors que havien treballat més per complir la seva part de l'acord eren els països del Sud i les organitzacions de la societat civil. El Fòrum va concloure amb l'adopció de l'Aliança Global per a una Cooperació Eficaç al Desenvolupament, amb la fi-

nalitat de promoure nous enfocaments adaptats a la realitat canviant i noves formes de coordinació i complementarietat entre actors. En referència a aquests darrers, es va reconèixer un cop més el paper dels actors governamentals no estatals i de les autoritats locals a l'hora de generar condicions per al desenvolupament. De la mateixa manera, es va renovar l'aposta per la promoció dels drets humans i la igualtat de gènere, i es va acordar reestructurar la cooperació internacional entorn de quatre principis bàsics: l'apropiació de les prioritats del desenvolupament; l'enfocament en els resultats; les aliances inclusives —referides a la confiança i l'aprenentatge mutu—, i la transparència i la responsabilitat compartida.

Finalment, el 2014 va tenir lloc a Mèxic la primera reunió d'alt nivell de l'Aliança Global per a una Cooperació Eficax al Desenvolupament (AGCED), en què es va reconèixer el progrés assolit en alguns principis de Busan, però es va admetre que encara són necessaris més esforços i canvis de conducta per respondre a aquests compromisos. Un dels temes destacats va ser la consolidació de dues modalitats alternatives de cooperació que ja va impulsar políticament les Nacions Unides². Es tracta de la cooperació Sud-Sud —basada en la col·laboració mútua i en l'intercanvi de solucions de desenvolupament estratègiques entre països del Sud— i de la cooperació triangular —mitjançant la qual es duu a terme una cooperació entre dos països del Sud, amb el suport financer d'un país del Nord—. Aquestes noves formes de cooperació responen a l'adaptació d'una realitat marcada pel ràpid creixement econòmic dels grans països emergents del Sud, que esdevenen actors imprescindibles del desenvolupament.

Context europeu i espanyol

La política europea de cooperació

La Unió Europea (UE) i els estats membres són els donants més importants d'ajuda oficial al desenvolupament (AOD) a escala mundial. L'any 2014, l'AOD conjunta s'incrementà fins a assolir els 58.200 milions d'euros (un 2,4 % més que l'any anterior), fet que significa un 0,42 % de la renda nacional bruta comunitària³. La UE atén de manera especial els països més vulnerables: quasi la meitat de l'AOD es destina als estats fràgils. En els països propensos a les crisis, on la població és més vulnerable, les ajudes estan orientades a la consolidació de la pau i a l'enfortiment institucional per augmentar al màxim la capacitat d'actuació de la població.

La UE també és el principal donant d'ajuda humanitària del món. La Direcció General d'Ajuda Humanitària i Protecció Civil (ECHO) coordina les polítiques i l'acció dels estats membres. L'any 2014 es destinaren 1.273 milions d'euros a acció humanitària, el 45 % dels quals varen anar a parar a Àfrica. Entre altres intervencions, es va donar suport permanent a situacions greus de crisis (Síria i els països veïns, l'Iraq, la República Centreafricana i Sudan del Sud) i es va respondre davant emergències noves o prolongades.

Els mecanismes europeus de finançament del desenvolupament marquen les pautes de despesa. Per al període 2014-2020, s'han desenvolupat tres instruments geogràfics:

- El Fons Europeu de Desenvolupament (FED), principal instrument

2. Conferència d'alt nivell de les Nacions Unides sobre la cooperació Sud-Sud, duita a terme a Nairobi l'any 2009.

3. Comprender las políticas de la Unión Europea. Cooperación internacional y desarrollo. Comisión Europea, 2014.

d'ajuda als països d'Àfrica, del Carib i del Pacífic (ACP).

- L'Instrument de Cooperació per al Desenvolupament, que permet cooperar amb països de l'Amèrica Llatina, Àsia, l'Orient Mitjà i l'Àfrica meridional.
- L'Instrument Europeu de Veïnatge, que finança la cooperació amb els altres països veïns.

Aquests instruments es complementen amb altres d'orientació temàtica:

- L'Instrument Europeu per a la Democràcia i els Drets Humans.
- L'Instrument per a l'Estabilitat i la Pau.
- L'Instrument per a la Cooperació en Seguretat Nuclear.

La política europea de desenvolupament proposa esforços de coordinació entre tots els agents que hi participen, estableix objectius comuns i fixa resultats generals per als reptes de desenvolupament mundials. A més de donar suport als compromisos internacionals de les Nacions Unides, la UE disposa d'una sèrie de mecanismes que garanteixen una activitat coordinada de l'acció exterior comunitària. El Programa per al Canvi (2011) és una estratègia de reducció de la pobresa que té en compte aspectes clau com ara centrar les actuacions de la UE a un màxim de tres sectors per país; millorar la coordinació per aconseguir millors resultats; posar l'accent en els drets humans, la democràcia i la bona governança, o donar suport a un creixement integrador i sostenible.

La política europea de desenvolupament proposa esforços de coordinació entre tots els agents que hi participen, estableix objectius comuns i fixa resultats generals per als reptes de desenvolupament mundials. A més de donar suport als compromisos internacionals de les Nacions Unides, la UE disposa d'una sèrie de mecanismes que garanteixen una activitat coordinada de l'ac-

ció exterior comunitària. El Programa per al Canvi (2011) és una estratègia de reducció de la pobresa que té en compte aspectes clau com ara centrar les actuacions de la UE a un màxim de tres sectors per país; millorar la coordinació per aconseguir millors resultats; posar l'accent en els drets humans, la democràcia i la bona governança, o donar suport a un creixement integrador i sostenible.

L'any 2015 va ser una data clau, perquè va marcar el trànsit de la reflexió sobre l'assoliment dels objectius de desenvolupament del mil·lenni a les noves propostes dels objectius de desenvolupament sostenible. Per aquest motiu, l'any va ser designat Any Europeu del Desenvolupament i, sota el lema "El nostre món, la nostra dignitat, el nostre futur", les institucions de la UE i dels estats membres han dut a terme activitats destinades a informar la ciutadania i a fomentar el pensament crític i la participació.

La política espanyola de cooperació

La política de cooperació espanyola està regulada per la Llei 23/1998, de 7 de juliol, de cooperació internacional per al desenvolupament, i el IV Pla Director de la Cooperació Espanyola (2013-2016) n'és l'instrument bàsic de planificació. Aquest IV Pla té com a finalitat última la contribució al desenvolupament humà, l'eradicació de la pobresa i l'exercici ple dels drets.

Orientacions de la cooperació espanyola 2013-2016

- Consolidar processos democràtics i l'estat de dret.
- Reduir les desigualtats i la vulnerabilitat a la pobresa extrema i a les crisis.
- Promoure oportunitats econòmiques per als més pobres.
- Fomentar sistemes de cohesió social, emfatitzant els serveis socials bàsics.
- Promoure la provisió dels béns públics globals i regionals.

- Respondre a les crisis humanitàries amb qualitat.
- Construir una ciutadania global compromesa amb el desenvolupament.

Seguint les recomanacions del Comitè d'Ajuda al Desenvolupament (CAD) de l'Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic (OCDE) i amb l'objecte d'augmentar-ne l'eficàcia, la cooperació espanyola es proposa concentrar-se en un nombre reduït de països i sectors en els quals pot aportar experiència i competència. Per aquest motiu, potencia la concentració en àrees geogràfiques on l'Estat espanyol té més interessos estratègics: l'Amèrica Llatina, el nord d'Àfrica, l'Àfrica occidental i l'Àfrica subsahariana. D'aquesta manera, es promou el desenvolupament de països amb renda baixa, però també es garanteix el treball amb els països de renda mitjana i donar suport a la consolidació dels seus avenços, en una conjuntura en la qual molts donants es retiren.

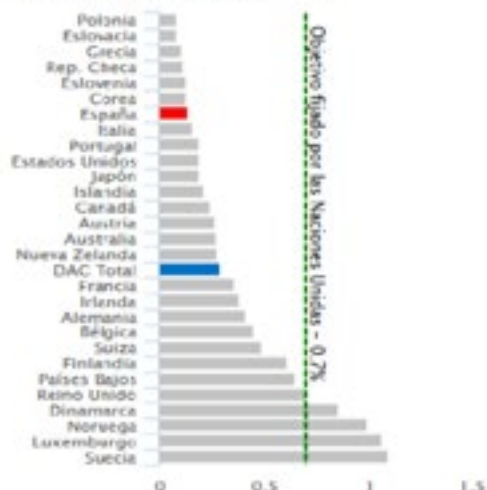
En relació amb el finançament, l'any 2014 el Govern espanyol havia pressupostat el 0,17 % del PIB per a AOD, però finalment se'n va executar només el 0,14 % en programes de cooperació internacional (és a dir, s'invertiren 1.427 milions d'euros dels 1.753 milions prevists), segons dades de l'OCDE. Aquesta dada

allunya Espanya de la mitjana europea (0,42 % en AOD) i la situa a la cua dels països donants, només per davant de Polònia, Eslovàquia, Grècia, la República Txeca, Eslovènia i Corea. Les organitzacions de la societat civil han denunciat de manera reiterada les retallades en la partida estatal de cooperació internacional, fins al punt de qualificar aquest fet com a "desmantellament de l'ajuda".

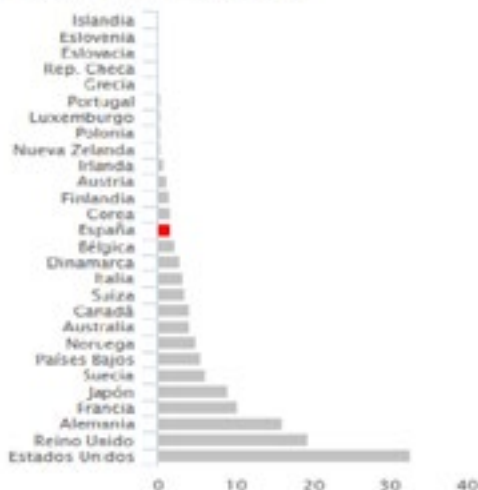
Gràfic 1. Països donants d'AOD, finançament de 2014

Com a principal entitat executora del sistema de cooperació, l'Agència Espanyola de Cooperació Internacional per al Desenvolupament (AECID) és un dels organismes responsables de l'assoliment dels objectius del Pla Director. El Pla Estratègic 2014-2017 orienta l'actuació de l'AECID cap a una cultura de planificació que també permet mesurar l'assoliment de resultats. Per millorar en aquesta matèria, s'ha creat la Unitat de Planificació, Eficàcia i Qualitat de l'Ajuda, s'ha capacitat el personal en la seu i en el terreny, s'han posat en marxa programes operatius de país, s'han elaborat plans d'actuació sectorial (PAS) i s'ha participat en l'elaboració dels marcs d'associació país (MAP).

AOD como porcentaje del PNB (2014)

AOD en millones de dólares (2014)

Orientacions estratègiques de l'AECID per al període 2014-2017

- OE1: Concentrar l'actuació de l'AE-CID per millorar-ne l'eficàcia.
- OE2: Dissenyar i dur a terme estratègies d'actuació diferenciades i de més qualitat i impacte.
- OE3: Construir relacions més estratègiques amb altres actors de cooperació.
- OE4: Avançar en la implantació d'una gestió orientada a resultats i a l'aprenentatge.
- OE5: Adequar les capacitats de l'organització als reptes.
- OE6: Aconseguir una organització més cohesionada i coordinada.
- OE7: Millorar la comunicació amb la ciutadania.
- OE8: Millorar l'eficàcia i la coordinació de l'acció cultural a l'exterior, i la cooperació cultural i científica en l'àmbit de les relacions internacionals.

En darrer lloc, resulta rellevant fer esment a l'Estratègia d'Infància de la Cooperació Espanyola, aprovada al desembre de 2014 i presentada oficialment a l'octubre de 2015. Aquest instrument garanteix que la infància i el seu benestar siguin àmbits prioritaris de la política de cooperació espanyola, a nivell nacional i autonòmic, i orienta les seves actuacions per contribuir, de manera cada vegada més eficaç, a la realització dels drets dels infants.

La cooperació de les Illes Balears en els diferents contextos

La cooperació balear també ha sofert una disminució important dels fons destinats a actuacions de desenvolupament, fins a situar-se a nivells molt baixos durant els darrers anys. Basta una dada significativa per demostrar aquesta variació: el pressupost executat durant l'any 2008 va ser de quasi dinou milions i mig d'euros, mentre que el pressupost previst per a l'any 2015 no arriba als tres milions d'euros.

Aquesta tendència també ha estat comuna per a la majoria de comunitats autònomes i governs locals de l'Estat espanyol. La crisi econòmica i financera no ha perdonat la cooperació descentralitzada, i molt poques comunitats continuen mantenint els seus compromisos d'AOD en termes pressupostaris.

En aquest nou període que abasta el III Pla Director, el Govern de les Illes Balears, mitjançant la Conselleria de Serveis Socials i Cooperació, vol assumir el compromís reclamat per les entitats de recuperar uns mínims d'estabilitat pressupostària amb la finalitat de reactivar les ajudes per dur a terme projectes de cooperació, d'ajuda humanitària i emergències, així com d'educació per al desenvolupament. Per això, en aquests propers quatre anys es garanteixen les convocatòries anuals de subvencions destinades a les entitats socials de desenvolupament.

Les prioritats que marcaran les polítiques i les actuacions de cooperació del Govern han de derivar d'aquest Pla Director, el qual, en relació amb les finalitats bàsiques, té en compte les directrius plantejades per la cooperació espanyola, però fa ús de les potencialitats que pot aportar la cooperació de les Illes Balears com a cooperació descentralitzada. És a dir, es desenvoluparà la capacitat per promoure un enfocament territorial dels processos de desenvolupament i es treballarà per consolidar les relacions amb els socis del Sud, que també es troben en processos de descentralització i de desenvolupament local. A més, gràcies a la major proximitat dels governs regionals i locals amb la ciutadania, es vetllarà per la màxima eficàcia de les intervencions, basades en el contacte directe amb les necessitats de les poblacions més vulnerables.

Per reforçar i fer possibles aquests objectius, es pretén també aprofitar la proximitat amb la ciutadania per posar l'accent en el suport a l'enfortiment de la societat civil, en la construcció de consciència crítica i en la millora de les capacitats de les entitats socials de desenvolupament. Per aquest motiu, es fomentaran les actuacions d'educació per al desenvolupament com a espai d'especialització de la cooperació balear.

Aquest Pla Director marca l'estratègia política de cooperació per al desenvolupament del conjunt de les Illes Balears i vol fer valer els canvis que ha provocat la crisi per convertir-los en oportunitats.

A més, advoca per reforçar la coordinació en tots els nivells i en totes les direccions:

- entre els actors de la cooperació descentralitzada —tant del Nord com del Sud—,
- amb l'Agència Espanyola de Cooperació Internacional per al Desenvolupament i amb les oficines tècniques de cooperació a l'exterior,
- amb els instruments de cooperació europeus que permetin treballar amb zones prioritàries per a la cooperació balear, i
- amb els agents multilaterals, especialment amb les iniciatives que promouen l'articulació de xarxes territorials de cooperació descentralitzada.

Context actual de la cooperació de les Illes Balears

A continuació es presenta un resum de les principals dades de la cooperació a les Illes Balears, així com un repàs breu de l'evolució des dels inicis fins avui. És important assenyalar que, per a l'elaboració d'aquest III Pla Director 2016-2019, s'ha seguit un procés de consulta entre els agents de cooperació de les Illes Balears per tenir en compte les seves aportacions a l'hora de concretar estratègies, sectors i zones d'intervenció. Al mateix temps, aquest procés participatiu ha servit per poder reflexionar sobre l'assoliment dels resultats de l'anterior Pla Director 2012-2015 i per extreure'n un seguit de lliçons apreses.

Evolució de la cooperació de les Illes Balears

Tot i que és difícil posar una data que delimiti el naixement de la cooperació per al desenvolupament de les Illes Balears, podríem fixar aquests inicis en la tasca social i humanitària de l'Església durant els anys seixanta, especialment a l'Amèrica del Sud i l'Àfrica central. A principis dels anys noranta, la campanya de la societat civil en favor de destinar el 0,7 % del producte interior brut (PIB) als països empobrits mobilitza milers de persones i organitzacions que demanen una política de cooperació per al desenvolupament per part de totes les administracions públiques.

L'any 1993 es constitueixen els fons insulars de Mallorca i Menorca, i el 1999, el d'Eivissa i Formentera. Els fons insulars es creen a demanda de les entitats socials de les Balears, i el Govern de les Illes Balears és soci de cadascun. L'any 1999 també es crea la Coordinadora d'ONGD de les Illes Balears (CONGDIB) amb la voluntat de cohesionar el teixit solidari, reforçar el treball en xarxa i vetllar pels interessos comuns del sector de la cooperació per al desenvolupament.

També el 1999 es crea la Direcció General de Cooperació (DGC) del Govern de les Illes Balears com a estructura destinada a assumir les competències relatives a la cooperació per al desenvolupament i la solidaritat amb els pobles del Sud. L'any 2000 es crea el Consell de Cooperació per al Desenvolupament com a òrgan assessor i consultiu de les polítiques en matèria de cooperació per al desenvolupament.

L'aprovació de la Llei 9/2005, de 21 de juny, de cooperació per al desenvolupament, estableix el règim jurídic i institucionalitza definitivament la cooperació com una política pública al servei dels pobles més desfavorits. Un any després, es crea l'Agència de Cooperació Internacional de les Illes Balears (ACIB), com l'organisme per a l'execució de la política autonòmica de cooperació, organisme que s'extingeix a finals de l'any 2013 a causa de les retallades que provoquen la reestructuració del sector públic instrumental de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears (CAIB).

Finalment, l'any 2011 es regulen els dos òrgans de coordinació i consulta pendents, segons el que estableix la Llei 9/2005: la Comissió Interdepartamental de Cooperació per al Desenvolupament i la Comissió de Coordinació dels Ens Territorials de les Illes Balears.

I Pla Director de la Cooperació de les Illes Balears 2008-2011

Es tracta del primer document de planificació de la política de cooperació per al desenvolupament de la CAIB. A més de reflectir els principis de la política de cooperació, el Pla va fixar les prioritats d'intervenció i va establir una projecció pressupostària que preveia un augment dels recursos econòmics fins a arribar a la xifra del 0,7 % del pressupost anual de despeses consolidades de la CAIB per a 2011, objectiu que no es complí a causa de les retallades pressupostàries.

Estratègia d'Educació per al Desenvolupament de les Illes Balears 2011-2015

Paral·lelament al primer document estratègic, l'any 2011 es publicà l'Estratègia l'Educació per al Desenvolupament, amb una vigència de quatre anys. L'Estratègia pretenia oferir un mapa bàsic i no exclouent d'actors i espais de desenvolupament, i articular els mecanismes necessaris per generar un increment de la solidaritat i la coresponsabilitat de la ciutadania balear en un món globalitzat. De la mateixa manera, cercava incidir sobre la presa de consciència de la població, tant del Nord com del Sud, sobre les causes de l'empobriment, promoure'n una educació basada en valors i generar una mobilització social capaç de transformar aquesta realitat.

II Pla Director de la Cooperació de les Illes Balears 2012-2015

El segon Pla Director, aprovat l'any 2012, recull els principis, les modalitats i els instruments de la cooperació de les Illes Balears, i augmenta la concentració geogràfica, atès que únicament fixa països prioritaris (elimina la classificació de preferents), alguns dels quals, a la vegada, tenen prioritzades determinades regions. També fixa els sectors d'actuació prioritaris en cada un dels tres àmbits

bàsics d'intervenció: la cooperació per al desenvolupament, l'acció humanitària i l'educació per al desenvolupament.

Anàlisi de resultats del II Pla Director 2012-2015 i lliçons apreses

Diagnòstic quantitatiu de la cooperació impulsada pel II Pla Director

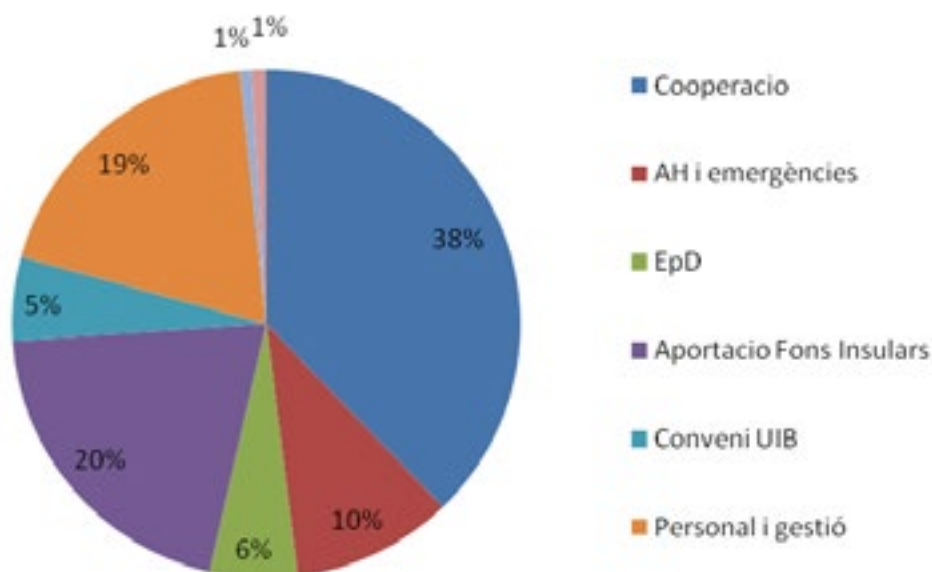
Com ja s'ha assenyalat, les previsions pressupostàries fixades en el primer Pla Director no es compliren. A diferència del primer, el segon Pla no fa cap previsió pressupostària, sinó que el Govern es compromet a incrementar el pressupost progressivament en un context de crisi i incertesa econòmica. Tanmateix, les dades sobre el pressupost executat mostren que aquest compromís no s'ha complert.

La distribució pressupostària consolidada respecte als tres principals àmbits de treball mostra que el 38 % del pressupost s'ha destinat a cooperació; el 10 %, a ajuda humanitària (AH) i emergències, i el 6 %, a educació per al desenvolupament (EpD). D'altra banda, el Govern ha contribuït com a soci als tres fons insulars de cooperació amb el 20 % del pressupost. Finalment, les despeses de gestió pròpies han suposat el 19 %; el conveni

Taula 1. Pressupost de cooperació previst i executat 2008-2015

Any	Previsió del Pla Director	Pressupost executat	Diferència
2008	16.925.598	16.584.872	-340.726
2009	19.500.000	15.335.513	-4.164.487
2010	22.500.000	9.664.109	-12.835.891
2011	24.680.000	3.850.000	-20.830.000
2012	(no previst en el Pla)	7.332.922	
2013	(no previst en el Pla)	2.369.406	
2014	(no previst en el Pla)	2.8406.880	
2015	(no previst en el Pla)	1.937.921	

Gràfic 2. Distribució pressupostària, 2011-2014

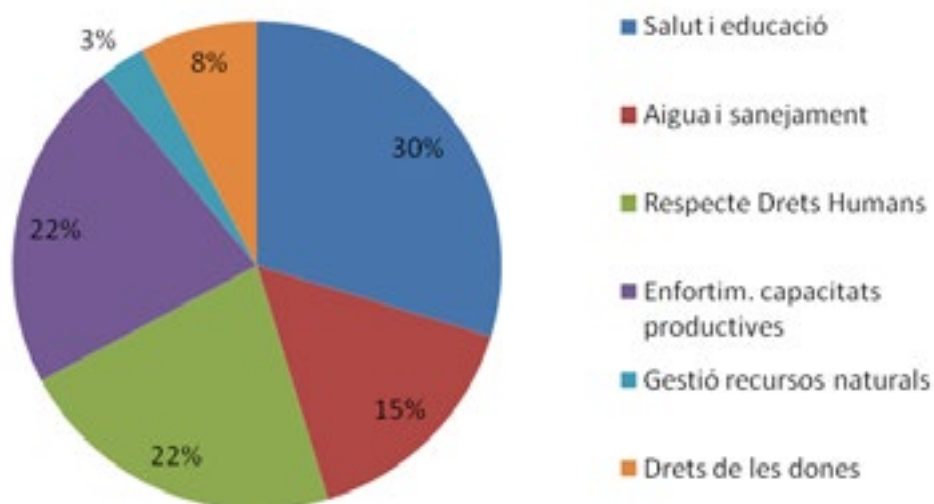

amb la UIB, el 5 %; les despeses de planificació, seguiment i avaluació, l'1 %, i el manteniment del Casal d'Associacions d'Immigrants i ONGD, un altre 1 %.

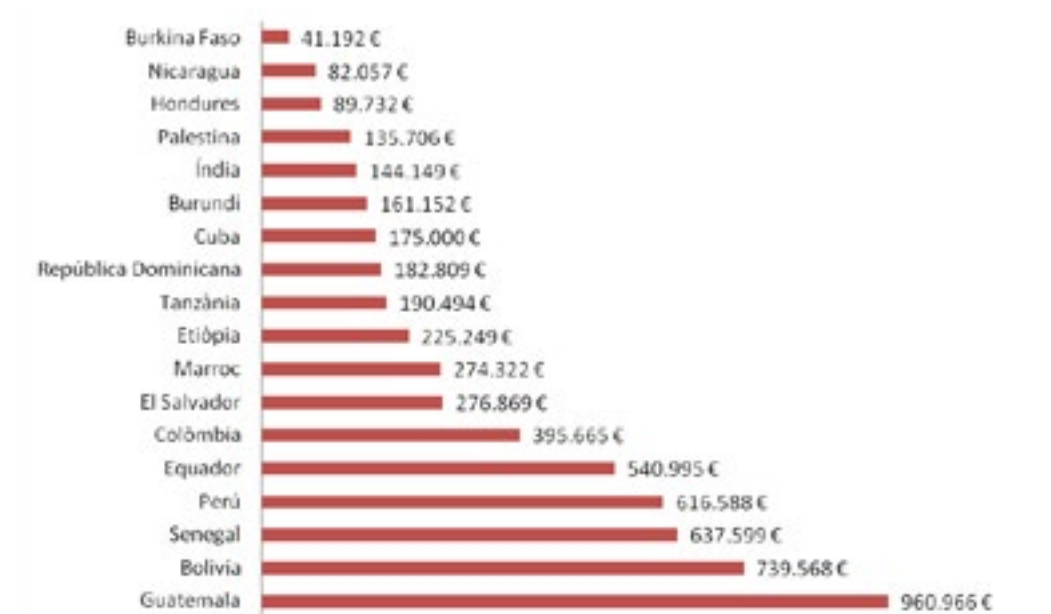
Pel que fa a la cooperació per al desenvolupament, els tres principals sectors d'acció han estat salut i educació (30 %),

enfortiment de les capacitats productives (22 %) i respecte als drets humans (22 %). Les actuacions en el sector d'aigua i sanejament bàsic han disposat del suport del 18 % del pressupost destinat a cooperació; la defensa dels drets de les dones, del 8 %, i, finalment, el 3 % s'ha destinat a actuacions dirigides a la gestió

Gràfic 3. Sectors de cooperació per al desenvolupament, 2011-2014

Gràfic 4. Finançament per països, 2011-2014

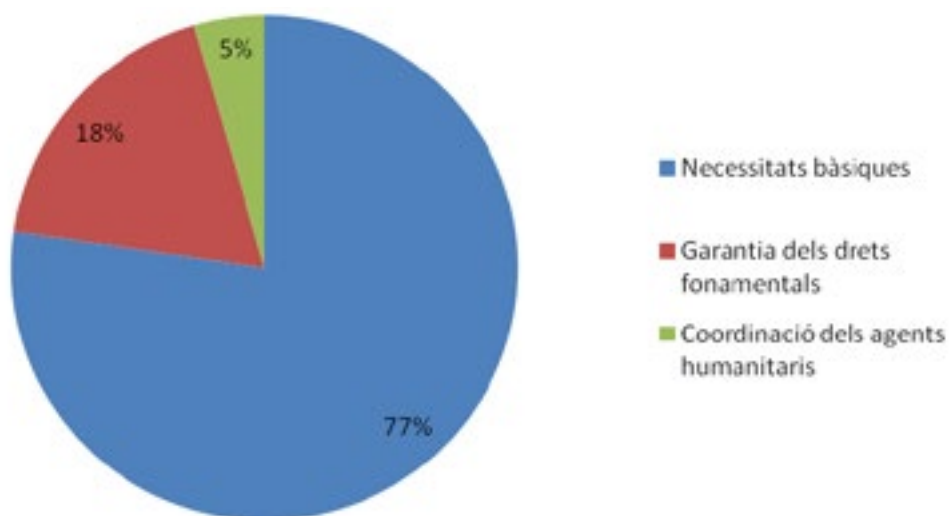
de recursos naturals. D'aquestes actuacions, quasi el 95 % s'han duit a terme mitjançant subvencions a les entitats de les Illes Balears.

Per àrees geogràfiques, es manté la tendència històrica de concentrar les accions als països de l'Amèrica Llatina (68 %), l'Àfrica subsahariana (22 %) i la Mediterrània (7 %). En el gràfic anterior

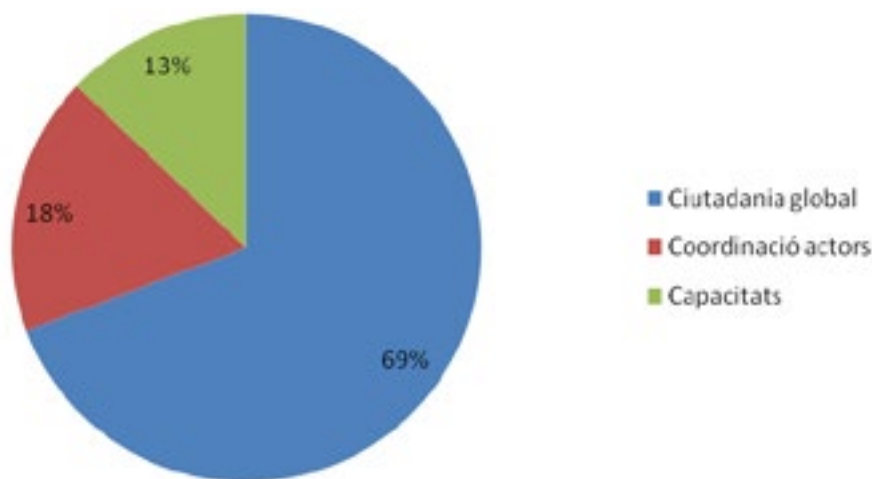
es pot veure el volum de recursos econòmics destinats en aquests darrers quatre anys per països.

Pel que fa a la distribució pressupostària per sectors d'actuació en l'àmbit de l'acció humanitària i les emergències, la contribució a satisfer les necessitats bàsiques de les víctimes ha disposat del 77 % dels recursos econòmics, la defen-

Gràfic 5. Sectors d'acció humanitària i emergències, 2011-2014

Gràfic 6. Sectors d'EpD, 2011-2014

sa i la protecció dels drets fonamentals n'ha ocupat el 18 % i la coordinació dels agents humanitaris ha suposat el 5 % de la despesa.

Les dades dels principals sectors d'acció en les accions finançades d'educació per al desenvolupament mostren com, majoritàriament, les despeses han anat destinades a l'objectiu de contribuir a una ciutadania global a les Illes Balears (69 %) i, en segon i tercer lloc respectivament, a coordinar els actors del sector (18 %) i a millorar-ne les capacitats (13 %). Respecte a l'execució d'aquestes actuacions, es reparteix pràcticament en meitat i meitat la gestió mitjançant subvencions a les entitats de les Balears i la duïta a terme directament pel Govern de les Illes Balears.

Procés d'elaboració del III Pla Director 2016-2019

L'octubre de 2015, la DGC del Govern de les Illes Balears va iniciar un procés participatiu per a l'elaboració del Pla Director de Cooperació 2016-2019, amb l'objectiu de tenir en compte tots els elements i els aspectes que els agents que treballen en el sector consideren importants. Per aquest motiu, es desenvoluparen diversos espais de reflexió amb el

propòsit de recollir les aportacions de les entitats de desenvolupament; aquestes reflexions sobre la situació de la cooperació a la comunitat han servit per traçar les línies d'aquest Pla.

Les Jornades del Pla Director 2016-2019 es varen dur a terme mitjançant dues modalitats diferenciades, cada una amb unes finalitats. La primera part va tenir lloc els dies 20 i 21 de novembre, i va consistir en una reflexió conjunta a partir de l'exposició de persones expertes sobre els paradigmes i els reptes de la cooperació en el context internacional, el paper de la cooperació descentralitzada, els reptes d'una educació per al desenvolupament transformadora, la utilitat d'un pla director de cooperació autonòmic i la participació de les entitats socials en aquest procés. També s'exposà la reflexió interna de l'equip tècnic de cooperació sobre l'assoliment dels objectius marcats en el Pla Director 2012-2015.

De manera paral·lela, la DGC va trametre un qüestionari als diferents agents, amb el doble objectiu d'avaluar l'aplicació del Pla Director 2012-2015 i abordar els aspectes per tenir en compte en el disseny del Pla actual. Posteriorment, amb l'acompanyament de Kalidadea, es va fer

la segona part de les jornades de reflexió, durant els dies 2 i 3 de desembre de 2015, que va constar de tres espais de reflexió.

En el primer espai l'equip tècnic de cooperació va dur a terme una dinàmica participativa per elaborar el diagnòstic intern del Servei de Cooperació. En el segon espai de reflexió diversos agents varen treballar els aspectes relacionats amb l'àmbit de la cooperació per al desenvolupament i l'acció humanitària. Finalment, en el tercer espai de reflexió s'abordaren els temes orientats a l'àmbit de l'educació per al desenvolupament. A més, les dinàmiques participatives desenvolupades varen possibilitar:

- Elaborar el diagnòstic de la cooperació balear i examinar els aspectes per tenir en compte per avançar cap a un model propi.
- Considerar els instruments existents amb la finalitat de valorar els aspectes per millorar que s'han de tenir en compte en el Pla Director actual.
- Proposar les prioritats sectorials i geogràfiques, i establir-ne els criteris de selecció.
- Valorar el camí recorregut en el marc de l'educació per al desenvolupament segons diversos aspectes clau: la sensibilització de la ciutadania balear, les capacitats dels agents, la coordinació i el treball en xarxa.
- Proposar les línies i els aspectes relacionats amb l'educació per a la transformació social, amb la finalitat d'avançar en la construcció d'una ciutadania crítica i sensibilitzada.
- Definir els enfocaments transversals de què ha de disposar el Pla Director i que s'han de tenir en compte per al conjunt de la cooperació de les Illes Balears.

En els dos darrers espais de reflexió, la DGC va socialitzar l'anàlisi de les respostes al qüestionari. Gràcies a aquestes respostes i a la participació de bona part de les entitats socials de desenvolupa-

ment de les Illes Balears i d'altres agents com la UIB i els fons insulars, s'ha facilitat la definició de les línies estratègiques i dels objectius d'aquest Pla Director.

S'utilitzà la metodologia DAFO (debiilitats, amenaces, fortaleces i oportunitats), perquè es considerà que era l'eina més adequada per avaluar el Pla Director anterior i elaborar el diagnòstic que permetés definir les estratègies del Pla actual a partir de la mirada interior i l'anàlisi de l'entorn. S'han procurat recollir totes les sensibilitats i s'han prioritzat les més compartides. Finalment, s'han creuat les estratègies per trobar els punts en què s'ha de reforçar l'atenció i en què s'ha de potenciar el treball. El resultat d'aquesta reflexió sobre els punts forts i els febles és la definició de les línies estratègies que s'han de desenvolupar i dels objectius als quals s'han de dirigir tots els agents de cooperació en el període que abasta aquest Pla Director.

Es tractà, en definitiva, d'esbrinar en quin punt ens trobam, quins avantatges o quines dificultats hi ha per continuar i de quina manera l'entorn afecta el sector. Amb aquest autodiagnòstic s'ha volgut recollir informació tant interna com externa, procurant obtenir el nivell màxim de participació per donar cabuda a totes les perspectives i punts de vista. Aquest fet ha facilitat que els objectius del Pla s'hagin definit amb el màxim consens, i esperam, per tant, que totes les persones, entitats i institucions s'hi puguin sentir reflectides i identificades.

Per tancar el procés, l'esborrany del Pla Director es fa públic perquè els distints agents hi puguin fer les aportacions que considerin. En el marc del Consell de Cooperació, es promou el debat sobre les propostes i s'acorda un document final que, finalment, ha de ser aprovat per la consellera de Serveis Socials i Cooperació, i sotmès a la consideració del Consell de Govern.

Enfocament i prioritats

Enfocament i principis del Pla Director 2016-2019

El Govern de les Illes Balears planteja la política de cooperació d'acord amb els valors que fonamenten les actuacions de desenvolupament expressats en la Llei 9/2005, de 21 de juny, de cooperació per al desenvolupament. Així, l'objectiu general del III Pla Director de la Cooperació per al Desenvolupament de les Illes Balears 2016-2019 és contribuir a l'eradicació de la pobresa, al progrés humà, econòmic i social, i a la defensa dels drets fonamentals de les persones.

Seguint les directrius que estableix el II Pla Director de la Cooperació per al Desenvolupament de les Illes Balears 2012-2015, el Pla Director actual desplega els principis ordenadors de les polítiques de cooperació derivats de la Llei 9/2005 i posa l'accent en els principis d'alineament, eficàcia, coordinació, transparència i participació. La finalitat comuna a l'aplicació d'aquests principis és la consecució d'una cooperació de més qualitat que millori els procediments de planificació, execució, seguiment i avaluació orientada a resultats.

El III Pla Director 2016-2019 fomenta una cooperació descentralitzada orientada al desenvolupament humà sostenible que, tal com estableix la Llei 9/2005, integri les dimensions democràtica, econòmica, social i mediambiental, amb respecte a l'equitat de gènere. Aquesta cooperació descentralitzada es duu a terme mitjançant els agents de cooperació de les Illes Balears, principalment les organitzacions no governamentals de desenvolupament, les entitats socials en els països socis, les institucions autonòmiques i locals, la Universitat i els fons insulars de cooperació. També es considera que la cooperació per al desenvolupament suposa un procés d'aprenentatge mitjançant el qual totes les parts es nodreixen de les respectives experiències i capacitats.

Seguint el principi constitucional d'acció exterior, aquest Pla Director té en compte els objectius bàsics de la Llei 23/1998, de 7 de juliol, de cooperació internacional per al desenvolupament, i del IV Pla Director de la Cooperació Espanyola (2013-2016), tot i que considera la diversitat de models de relació entre els actors i el valor afegit de la cooperació descentralitzada per a la promoció de l'enfocament territorial del desenvolupament. Així mateix, el Pla Director 2016-2019 s'alinea amb els objectius europeus de desenvolupament, especialment amb els que despleguen els instruments temàtics i geogràfics en el marc de la nova política europea de veïnatge. En darrer lloc, les Nacions Unides han reconegut, al llarg del procés d'elaboració de l'Agenda 2030, el caràcter transformador de la cooperació descentralitzada. Per tant, aquest Pla se suma al programa per al desenvolupament sostenible, des del moment en què ofereix als pobles i a les institucions locals i regionals la possibilitat de treballar sobre la base dels drets humans, la governança i el desenvolupament territorial.

Enfocaments transversals per a la cooperació de les Illes Balears

La Llei 9/2005 estableix que l'activitat de cooperació que duu a terme l'Administració de la Comunitat Autònoma es concentra en les estratègies transversals següents: enfocament de gènere, lluita contra la pobresa i les seves causes, sostenibilitat mediambiental, i enfortiment de les estructures democràtiques i de la societat civil, amb suport a les institucions, especialment les més properes a la ciutadania.

Aquest Pla Director segueix les directrius que marca la Llei, tot i que considera que la lluita contra la pobresa i les seves causes són un objectiu en si mateix. També incorpora l'enfocament de drets com una eina per avançar de manera més sostenible cap al desenvolupament, mitjançant

l'anàlisi i la lluita contra les desigualtats i les relacions injustes de poder. Per tant, els drets humans, la participació, l'equitat de gènere i la sostenibilitat ambiental constitueixen el marc transversal que ha de determinar el conjunt de les polítiques i les actuacions de desenvolupament de les Illes Balears. Les estratègies descrites des de cadascun d'aquests enfocaments s'integren en les línies estratègiques i els objectius d'aquest Pla.

Enfocament basat en els drets humans (EBDH)

Aquest enfocament parteix de la universalitat, la indivisibilitat i la interdependència dels drets humans (drets civils, polítics, econòmics, socials, culturals i ambientals), i assumeix que el desenvolupament humà és un dret en si mateix. El vincle entre els drets humans i el desenvolupament té la base en la Declaració Universal dels Drets Humans i en els tractats internacionals que els regulen. Aquest enfocament té el suport dels organismes internacionals en matèria de cooperació per al desenvolupament; de fet, els objectius de desenvolupament sostenible (ODS) adoptats recentment per les Nacions Unides confirmen aquest vincle.

L'EBDH implica que els objectius de desenvolupament apunten cap a la consecució dels drets humans de totes les persones, i identifica els individus i col·lectivitats titulars de drets, deures i responsabilitats. Per aquest motiu, totes les actuacions de cooperació per al desenvolupament han d'enfortir les capacitats de les persones titulars de drets, perquè puguin reclamar-los, així com dels titulars de deures, perquè compleixin les seves obligacions, i dels titulars de responsabilitats, perquè les assumeixin. Incorporar l'EBDH en les intervencions de cooperació significa centrar les actuacions en les persones titulars i assegurar la seva participació, perquè siguin les protagonistes de la lluita contra les desigualtats i la discriminació que no

permeten progressar les societats en matèria de desenvolupament. Per això, les estratègies de caràcter transversal s'han d'aplicar en tot el cicle del projecte (identificació, formulació, execució, seguiment i avaluació) i s'han d'orientar cap al reconeixement i el compliment efectiu dels drets humans. Un projecte amb EBDH ha de generar els canvis polítics que contribueixin a garantir una ciutadania activa fundada en la cultura de la solidaritat i la justícia.

Participació i organització comunitària

L'enfocament basat en drets implica la participació activa de les persones i les comunitats en els seus processos de desenvolupament. D'altra banda, la lluita contra la pobresa i a favor del desenvolupament humà sostenible fa necessari l'enfortiment de les organitzacions de la societat civil, tant a les Illes Balears com en els països més empobrits. Aquest enfortiment és possible mitjançant la millora de la capacitat de les organitzacions en relació amb les intervencions de desenvolupament, i també mitjançant l'augment de la seva presència en els espais públics de diàleg polític i social.

Per aquest motiu, les actuacions de desenvolupament emmarcades en aquest Pla han de tenir en compte la generació de capacitats de tots els agents de desenvolupament. Al mateix temps, s'han de desenvolupar estratègies que contribueixin a l'organització comunitària, a l'enfortiment del teixit social i a la creació de consciència crítica, de manera que les comunitats locals puguin accedir a la presa de decisions. És especialment important promoure la participació dels infants i els joves, de manera que es converteixin en membres actius de les seves comunitats i en motors del seu desenvolupament.

Enfocament de gènere

Transversalitzar la perspectiva de gènere (o mainstreaming de gènere) significa valorar-ne la implicació en totes les polítiques i programes, de manera que, abans de prendre decisions, se n'analitzin els efectes produïts en les dones i els homes. L'objectiu és aplicar estratègies per modificar les causes estructurals que provoquen la discriminació cap a les dones i, així, eradicar la desigualtat. El marc de referència és la Convenció sobre l'eliminació de totes les formes de discriminació contra la dona (1979). Més endavant, la Plataforma d'Acció de Beijing, sorgida de la IV Conferència Mundial sobre les Dones de les Nacions Unides, duita a terme l'any 1995, preveu la integració de la perspectiva de gènere en tots els programes socials i estableix una sèrie de compromisos que cal assolir per promoure la igualtat entre dones i homes.

Les desigualtats que troben les dones pel fet de ser-ho s'accentuen amb altres formes de discriminació —a causa de l'edat, la classe social, l'ètnia, la discapacitat o l'opció sexual, entre d'altres—, que dificulten l'exercici dels seus drets. L'enfocament de gènere considera prioritari apoderar aquests col·lectius de dones que viuen diverses formes de discriminació, i dotar-les d'eines per lluitar per la igualtat i el desenvolupament.

Aquest Pla assumeix l'enfocament de gènere en el desenvolupament (GED), que es basa en l'anàlisi de les relacions de poder entre dones i homes, així com en els processos socials que provoquen les desigualtats de gènere. Es tracta d'un enfocament polític que cerca transformar els sistemes que generen aquestes desigualtats, al mateix temps que proposa mesures perquè totes les dones del món assoleixin els seus drets econòmics, laborals, polítics, sexuals i reproductius.

En aquest sentit, el Pla Director pretén que les línies estratègiques i els objectius s'orientin a la promoció dels drets de les dones i al seu apoderament. Per aconseguir-ho, preveu aplicar l'enfocament de gènere en les polítiques i les intervencions de desenvolupament en totes les fases.

Sostenibilitat ambiental

La degradació del medi ambient colpeja de manera especial les zones més desfavorides, aquelles on viuen les poblacions que més depenen dels recursos naturals per sobreviure, principalment a les àrees rurals. A més, les regions amb més biodiversitat de la Terra corresponen a països amb desenvolupament humà mitjà i baix. Des de la Cimera de la Terra de 1992 fins a la Conferència Internacional sobre Canvi Climàtic de 2015, s'han succeït tot un seguit de convenis i declaracions internacionals que han posat el desenvolupament sostenible en el centre del debat, i s'han intentat avenços —no sempre amb èxit— en la protecció dels ecosistemes i en la lluita contra el canvi climàtic, la desertificació i la pèrdua de biodiversitat.

Assegurar la conservació dels recursos naturals i garantir-ne l'accés equitatiu per a totes les comunitats és la base de l'enfocament de sostenibilitat ambiental. Per aconseguir-ho, és fonamental treballar en la millora de les capacitats de les poblacions més vulnerables, que són les que menys han contribuït a la degradació mediambiental però les que més en pateixen els efectes. Per això, les actuacions que derivin d'aquest Pla Director han d'assegurar una bona gestió dels recursos naturals i un enfortiment de la governança ambiental i de les capacitats locals.

Prioritats del Pla Director 2016-2019

La priorització cerca optimitzar els recursos disponibles i aportar un valor afegit a la cooperació de les Illes Balears aprofitant l'experiència de treball dels actors. Prioritzar, però, no significa excloure; per tant, les prioritats que estableix aquest Pla pretenen, fonamentalment, enfocar els sectors i les zones d'intervenció per augmentar l'eficàcia de l'ajuda.

Sectors prioritaris de cooperació per al desenvolupament

La Llei 9/2005, en l'article 9, estableix un conjunt de sectors d'actuació preferents en els països receptors, que s'han de concretar —com disposa l'article 13— en els plans directors respectius.

Els sectors de cooperació per al desenvolupament prioritzats en aquest tercer Pla Director són els que el Govern considera estratègics per als propers quatre anys i els que han seleccionat els actors de les Illes Balears presents en el procés participatiu de disseny del document estratègic.

S'han fixat cinc línies sectorials estratègiques: el dret als serveis socials bàsics (salut, educació, i aigua i sanejament); el desenvolupament econòmic per a la reducció de la pobresa; l'apoderament de les dones; la protecció i la conservació ambientals, i el suport a la governança democràtica i al poder local.

Dret als serveis socials bàsics (salut, educació, i aigua i sanejament)

L'accés als serveis socials bàsics és, a més d'un dret humà fonamental, un element clau per a l'eradicació de la pobresa i el desenvolupament humà, elements fonamentals per a un creixement a llarg termini. L'atenció gratuïta a la salut i a l'educació bàsica així com els sistemes

de protecció social són imprescindibles per reduir la vulnerabilitat de les persones. En aquest sentit, els infants en són un grup especialment vulnerable.

La salut és un dret fonamental, tal com reconeix l'article 25 de la Declaració Universal dels Drets Humans. La salut esdevé, per tant, una responsabilitat pública i un indicador fonamental sobre el nivell de desenvolupament. L'experiència institucional en la gestió del sistema autonòmic de salut com també el treball que fan les entitats socials del sector són un actiu que s'ha de valorar en la política de cooperació.

Amb la decisió estratègica de concentrar els sectors d'intervenció i seguint els plantejaments de l'Organització Mundial de la Salut (OMS), que afirma que els sistemes de salut centrats en l'atenció primària són els més adequats per afrontar la falta d'una cobertura sanitària amb equitat, durant els propers quatre anys es prioritzaran les accions adreçades a enfortir els sistemes públics d'atenció primària, incidint especialment en els drets sexuals i reproductius i en els drets de la infància. No són menys importants la prevenció, la promoció i l'educació en salut de les persones més vulnerables perquè adquireixin hàbits saludables i millorin el seu estat general de salut física i emocional. La promoció de la salut és una de les claus per a la protecció de la dignitat de les persones i l'increment de la resiliència des del punt de vista personal i comunitari.

D'altra banda, a partir de les capacitats i les experiències en el sector educatiu de la cooperació de les Illes Balears, aquest document prioritza les actuacions dirigides a enfortir els sistemes públics d'educació primària i secundària dels països del Sud, i especialment els que s'adrecen a la població més desfavorida. També es donarà suport a la promoció de la formació professional per a joves en situació de vulnerabilitat o exclusió

social, que no tenen accés a la formació especialitzada per inserir-se en el món laboral en condicions dignes.

L'accés a l'aigua potable i al sanejament bàsic és el tercer dels drets humans que es prioritzen dins aquesta línia. L'accés a l'aigua està directament lligat a la salut i a l'accés a l'educació (especialment de les nines i les joves). Malgrat els avenços importants respecte a l'accés a l'aigua potable, vuit de cada deu persones dels 663 milions que encara no tenen accés a fonts d'aigua potable segura viuen a les zones rurals.

Respecte al sanejament, si bé hi ha hagut progressos, no s'ha assolit la meta de reduir a la meitat el nombre de persones que no hi tenen accés. Segons les dades dels organismes de les Nacions Unides, quasi la meitat de les regions en desenvolupament, i aproximadament 2.400 milions de persones, l'any 2015 no tenien cap tipus d'instal·lació de sanejament millorada (les àrees rurals concentren el gruix de les necessitats). L'aigua i el sanejament estan directament relacionats amb la salut i les malalties com l'esquistosomosi, la malària, la tuberculosi, el còlera o la diarrea.

Promoure el dret als serveis bàsics de salut

- Enfortiment dels sistemes públics d'atenció primària.
- Promoció de l'accés als serveis de salut sexual i reproductiva per a dones i homes.
- Impuls a la prevenció, la promoció i l'educació en salut.

Promoure el dret a l'educació

- Enfortiment i millora de la qualitat dels sistemes públics d'educació primària i secundària, i promoció d'un accés equitatiu a aquests sistemes.

- Suport a les necessitats bàsiques de formació professional de joves, amb especial atenció a garantir-ne l'accés de les dones.
- Suport a programes d'alfabetització.

Promoure el dret a l'aigua potable i al sanejament bàsic a les àrees rurals

- Millora i ampliació dels serveis d'accés a l'aigua potable i al sanejament bàsic de les àrees rurals, així com a la gestió de residus.
- Generació de competències entre les autoritats i les comunitats locals per al manteniment i la gestió dels serveis d'aigua i sanejament.

Desenvolupament econòmic local per a la reducció de la pobresa

Totes les persones tenen dret a una alimentació de qualitat i a estar protegides contra la fam, i els estats són els responsables de satisfer aquest dret. Malauradament, segons dades de l'any 2015 de l'Organització de les Nacions Unides per a l'Agricultura i l'Alimentació (FAO), hi ha 795 milions de persones subalimentades, dada que suposa el 10 % del total de la població mundial, i l'Àfrica subsahariana és la regió amb més dificultats —el 23,3 % de la població hi està subalimentada—.

Per a la política de cooperació per al desenvolupament d'aquest Govern, és prioritari donar suport a les comunitats rurals, als petits agricultors i a la producció familiar, i fer de la sobirania alimentària la prioritat estratègica d'aquest objectiu. També és important desenvolupar l'enfocament dels drets d'infància, que apunta a la necessitat de posar fi a totes les formes de desnutrició i el retard del creixement en infants menors de cinc anys, entre d'altres objectius.

Juntament amb el compromís d'eradicació de la fam, els nous objectius de desenvolupament sostenibles fixen la nutrició com una dimensió estratègica per

tenir en compte. En concret, l'objectiu segon estableix "Posar fi a la fam, aconseguir la seguretat alimentària, i millorar la nutrició i promoure una agricultura sostenible".

Enfortir les capacitats productives, posant l'accent en la sobirania alimentària i en els petits productors locals

- Impuls a les iniciatives vinculades a la sobirania i la seguretat alimentàries.
- Suport als petits productors locals (agrícoles, pecuaris i pesquers).
- Promoció de l'economia social i solidària.
- Suport a les organitzacions socials comunitàries en favor de la formació i millorament de les economies.

Apoderament de les dones

El Pla Director estableix que la perspectiva de gènere s'ha d'aplicar al conjunt de totes les polítiques de cooperació de manera transversal amb l'objectiu estratègic de contribuir a modificar les causes estratègiques que provoquen la discriminació cap a les dones. Aquest Pla assumeix l'enfocament de gènere en el desenvolupament (GED), que es basa en l'anàlisi de les relacions de poder entre dones i homes, així com en els processos socials que provoquen les desigualtats de gènere. Es tracta d'un enfocament polític que cerca transformar els sistemes que generen aquestes desigualtats, al mateix temps que proposa mesures perquè totes les dones del món assoleixin els seus drets econòmics, laborals, polítics, sexuals i reproductius.

Es prioritzarà el treball dirigit a promoure l'autonomia econòmica de les dones, la lluita contra la violència de gènere i, finalment, la igualtat i la participació política.

Promoure la participació equitativa i els drets de les dones en tots els àmbits del desenvolupament humà

- Suport a iniciatives econòmiques i foment de la capacitat emprenedora.
- Foment de l'accés equitatiu i el control de les dones sobre els recursos i els béns.
- Apoderament de capacitats per al disseny i la realització de polítiques de prevenció, detecció i atenció a la violència de gènere.
- Promoció de l'accés als drets polítics bàsics i de l'exercici efectiu, així com de l'organització i la participació de les dones en la definició de polítiques.
- Suport a les organitzacions per desenvolupar i consolidar la capacitat d'incidència política i social en qüestions de gènere.

Protecció i conservació ambiental

La política d'aquest tercer Pla Director està compromesa amb un model de desenvolupament sostenible que permeti l'expansió de les llibertats fonamentals de les generacions actuals sense comprometre els recursos i les llibertats de les generacions futures.

Les tendències ambientals continuen mostrant un deteriorament ambiental preocupant, amb conseqüències negatives per al conjunt de la humanitat, i especialment per a milions de persones que depenen directament de l'ús dels recursos naturals.

La degradació del medi ambient intensifica la desigualtat, perquè l'impacte negatiu és més intens per a les persones amb menys recursos. Durant el període de vigència del Pla Director es vol contribuir a conservar els recursos naturals i garantir-ne l'accés equitatiu per a totes les comunitats, treballant en una bona gestió d'aquests recursos, en la capacitat d'adaptació i resiliència de les pobla-

cions locals i en l'enfortiment de la governança ambiental.

El canvi de model econòmic i social que permeti la sostenibilitat s'ha d'aconseguir amb el diàleg, per tal d'assegurar que la globalització redundi en benefici de tota la població des d'un model de "transició justa", segons el qual el canvi cap a una societat baixa en carboni no impliqui costos a les persones treballadores. Les noves polítiques de desenvolupament sostenible han de garantir la implementació de l'Agenda 2030 amb accions sobre diàleg social, ocupació, treball decent i protecció social.

Impulsar la protecció del medi ambient, la biodiversitat i la lluita contra el canvi climàtic

- Promoció d'un desenvolupament econòmic sostenible amb la biodiversitat i els ecosistemes vulnerables.
- Suport als processos de lluita contra el canvi climàtic i adaptació de les poblacions locals, especialment entre els sectors de més vulnerabilitat.
- Suport a l'accés a les energies renovables i netes.

Governança democràtica i poder local

La governança democràtica reconeix el dret de les persones a un desenvolupament sostenible, als drets polítics i socials i a la participació democràtica de la societat civil.

El concepte de poder local fa referència a l'àmbit municipal, regional o departamental, i es configura com l'espai adient per construir i generar sinergies de desenvolupament participatiu entre la societat civil i les autoritats.

La política de cooperació de les Illes Balears treballarà de manera prioritària en l'enfortiment tant dels governs locals elegits democràticament com de la so-

cietat civil organitzada, amb la finalitat de promocionar processos de gestió comunitària i participativa i impulsar processos d'incidència política, de transformació del model de desenvolupament i de lluita contra la pobresa.

En aquest sector, s'hi inclouen les intervencions de cooperació de defensa dels drets humans. És fonamental que aquestes actuacions se centrin en les persones titulars i n'assegurin la participació, perquè siguin les protagonistes de la lluita contra les desigualtats i la discriminació que no permeten progressar les societats en matèria de desenvolupament.

Promocionar la governança democràtica i el poder local

- Suport a la generació de capacitats del personal tècnic i polític de les institucions democràtiques descentralitzades.
- Augment de la capacitat d'incidència política de les organitzacions de la societat civil i dels moviments socials democràtics.
- Suport a la denúncia de violacions dels drets individuals i col·lectius.
- Enfortiment de les organitzacions de defensa dels drets humans i dels drets laborals.
- Suport als col·lectius de persones migrants que es desplacen per millorar els seus drets.

Prioritats geogràfiques

La prioritització geogràfica del Govern de les Illes Balears és una condició necessària per garantir l'eficàcia, l'impacte i la sostenibilitat de les actuacions.

Per a la prioritització de l'ajuda per regions geogràfiques i països, s'han tingut en compte una sèrie de variables acordades en les Jornades del Pla Director 2016-2019 i les respostes dels agents de cooperació de les Illes Balears al qüestionari mitjançant el qual se sol·licita-

va informació amb relació als països on treballen actualment. Els criteris són els següents:

- Països amb un índex de desenvolupament humà (IDH) baix o mitjà-baix.
- Països o regions amb què hi ha tradició en cooperació des de les Illes Balears.
- Països on les entitats socials, els agents de cooperació per al desenvolupament de les Balears i els socis locals despleguen actualment accions de cooperació.

D'altra banda, també s'ha de tenir en compte que, més enllà de les fronteres polítiques, molt sovint es presenten problemàtiques compartides pels països que conformen una regió geogràfica determinada, com ara el Carib, l'Amèrica Central, el Magrib o els Grans Llacs africans.

Així, s'estableixen dos nivells de prioritats per països:

Països prioritaris: als quals es destinarà aproximadament el 80 %

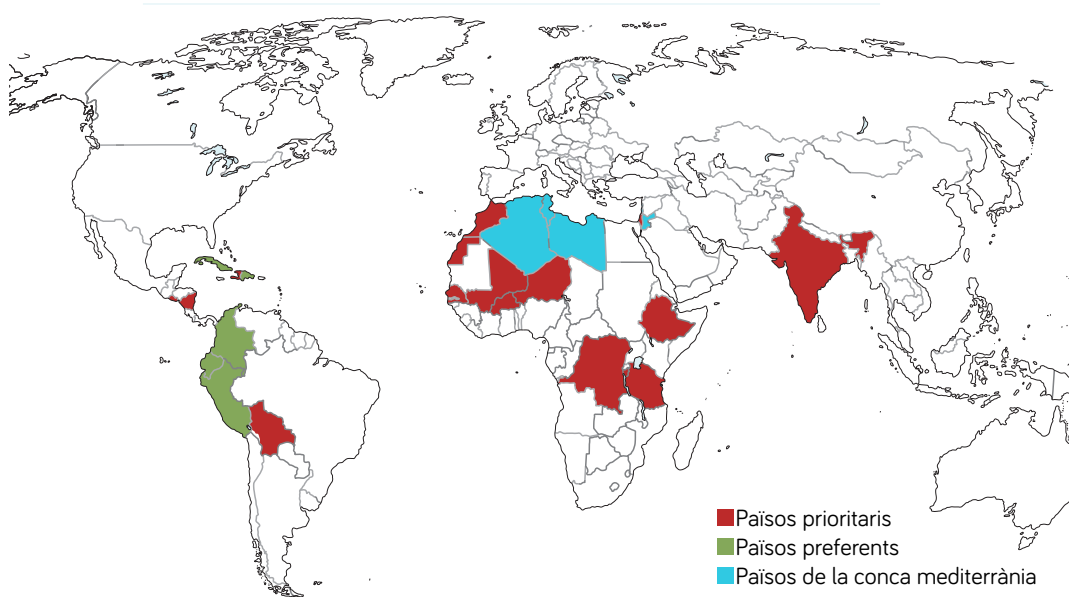
dels fons en matèria de cooperació.

- **Àfrica subsahariana:** Níger, Burundi, Burkina Faso, Mali, República Democràtica del Congo, Etiòpia, Senegal i Tanzània.
- **Amèrica Central i Carib:** Haití, Hondures, Guatemala, Nicaragua i El Salvador.
- **Amèrica del Sud:** Bolívia.
- **Àsia:** Índia.
- **Nord d'Àfrica i Orient Pròxim:** Marroc, República Àrab Sahrauí Democràtica i Territoris Palestins Ocupats (i població palestina refugiada a altres països).

Països preferents: segon nivell de prioritat, als quals es proposa destinar aproximadament el 20 % dels fons en matèria de cooperació i que, tot i ser països amb un IDH mitjà o alt, tenen el suport tradicional d'agents de cooperació balears i regions dins el país amb alts índexs de pobresa.

Amèrica del Sud: Colòmbia, Equador i Perú.

Carib: República Dominicana i Cuba.

A l'hora de destinar les ajudes en matèria de cooperació, també s'han de tenir en compte la resta de països receptors d'ajuda oficial al desenvolupament (AOD) del Comitè d'Ajuda al Desenvolupament (CAD) de l'Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic (OCDE), així com els països menys avançats (PMA).

Per tant, la posició dels països en la llista segons l'IDH (entre 188 països) i on s'ha treballat tradicionalment des de les Illes Balears és la que es mostra en la taula següent:

Països	Antecedents de la cooperació balear*		Índex de desenvolupament humà**	
Països prioritaris				
	Any d'inici	Nombre d'anys	Posició IDH	Nivell de desenvolupament
Níger	2002	3	188	Baix
Burundi (i població refugiada)	1996	16	184	Baix
Burkina Faso	2001	11	183	Baix
Mali	2003	5	179	Baix
RD del Congo	1997	12	176	Baix
Etiòpia	1999	11	174	Baix
Senegal	1996	12	170	Baix
Tanzània	1998	12	151	Baix
Rep. Àrab Sahrauí Democràtica	1996	20	...	Baix
Haití	2004	3	163	Baix
Hondures	1996	16	131	Mitjà
Guatemala	1996	18	128	Mitjà
Nicaragua	1996	14	125	Mitjà
El Salvador	1999	11	116	Mitjà
Índia	1996	15	130	Mitjà
Bolívia	1996	18	119	Mitjà
Marroc	2001	12	126	Mitjà
Palestina (i població refugiada)	2001	14	113	Mitjà

Govern de les Illes Balears ha finançat iniciatives de cooperació per al desenvolupament al país.** Posició en la taula de l'IDH per a un total de 188 països, dels quals el primer és el que té un IDH més elevat. Posicions: de l'1 al 49, IDH molt alt; del 50 al 105, IDH alt; del 106 al 143, IDH mitjà; del 145 al 188, IDH baix.

Països	Antecedents de la cooperació balear*		Índex de desenvolupament humà**	
Països preferents				
	Any d'inici	Nombre d'anys	Posició IDH	Nivell de desenvolupament
República Dominicana	1996	16	101	Alt
Colòmbia	1996	17	97	Alt
Equador	1998	14	88	Alt
Perú	1996	18	84	Alt
Cuba	1996	12	67	Alt

Països de la conca mediterrània

Tampoc no es pot deixar de banda la greu problemàtica social i humanitària que viuen altres països del sud de la Mediterrània atesa la pressió migratòria que assumeixen de persones procedents de diferents àrees del món que cerquen una vida segura i digna dins la Unió Europea. A més, les Illes Balears, per la posició geogràfica i de proximitat, poden ser un aliat important amb aquests països a l'hora de dur a terme actuacions en matèria de cooperació. Aquesta interrelació de caràcter regional, així com la realitat dels països de la Mediterrània, també s'ha previst en la prioritització de l'ajuda; especialment, i en la fase inicial, mitjançant la cooperació bilateral directa. Els països en qüestió són els següents:

- Tunísia, Líbia, Algèria, Jordània i Líban

També es preveu la possibilitat de prioritzar excepcionalment països on es produeixin catàstrofes humanitàries i no hagin estat considerats en aquest Pla Director.

D'altra banda, al cap de dos anys de l'aprovació del Pla Director, se'n farà una avaluació intermèdia, que inclourà, si escau, modificacions puntuals que permetin un major compliment dels objectius, els principis i les prioritats sectorials del Pla Director.

Així mateix, es tindrà en compte la possibilitat d'elaborar plans regió específics per als països on hi hagi més concentració d'actuacions dels agents de cooperació, amb l'objectiu de millorar l'impacte, la qualitat i l'eficàcia de l'ajuda.

Països prioritaris				
	Any d'inici	Nombre d'anys	Posició IDH	Nivell de desenvolupament
Tunísia***	***	0	96	Alt
Líbia***	***	0	94	Alt
Algèria	2005	1	83	Alt
Jordània	2013	2	80	Alt
Líban	2001	6	67	Alt

Àmbits prioritaris d'acció humanitària

L'acció humanitària és el conjunt d'accions de suport a les víctimes de desastres (tant motivats per catàstrofes naturals com per conflictes armats), orientades a mitigar el seu sofriment, garantir la seva subsistència, protegir els seus drets fonamentals i defensar la seva dignitat, com també a aturar el procés de desestructuració social i econòmica de la comunitat i preparar-la davant possibles desastres.

L'acció humanitària disposa de dues tipologies d'acció: l'ajuda d'emergència i l'ajuda humanitària. La primera tipologia fa referència a l'ajuda proporcionada amb caràcter d'urgència a les víctimes de desastres per contribuir a la seva provisió gratuïta de béns i serveis essencials, amb la finalitat de garantir la seva supervivència immediata (aigua, aliments, aixopluc, medicaments i atenció sanitària). La segona tipologia comprèn, a més de les ajudes d'emergència —amb una durada temporal molt limitada—, les operacions més prolongades d'atenció a la població refugiada i desplaçada.

D'altra banda, es considera que l'acció humanitària ha de comprendre també actuacions en clau de cooperació per al desenvolupament per establir un model integral que inclogui intervencions humanitàries (amb perspectiva a curt termini) i actuacions de desenvolupament per pal·liar la vulnerabilitat de les poblacions a mitjà i llarg termini.

S'han fixat tres àmbits d'actuació: la reducció de riscos davant desastres, l'assistència per a la satisfacció de les necessitats bàsiques, urgents i immediates, i la protecció i la garantia dels drets fonamentals lligats a situacions d'emergència o crisis cròniques.

Reducció de riscos davant desastres

Els efectes dels desastres s'han intensificat com a conseqüència d'una bretxa, cada cop més profunda, en les desigualtats econòmiques i socials, i després de dècades de canvi climàtic. D'acord amb el Marc d'Acció de Sendai per a la Reducció de Risc a Desastres 2015-2030, "s'evidencia que l'exposició de persones i béns de tots els països s'ha incrementat més ràpidament del que ha decrescut la vulnerabilitat".

Tradicionalment, l'actuació en la gestió de desastres ha estat més orientada a la resposta als mateixos que al treball previ en la reducció de riscos, la qual cosa implica una major inversió per cobrir les necessitats de les comunitats i les persones afectades, que no sempre estan prou preparades per afrontar l'impacte.

Les accions orientades a la reducció del risc s'articulen sobre tres estratègies: enfortiment de la capacitat de les comunitats, de manera que puguin respondre més adequadament als desastres; reducció dels efectes adversos dels desastres, i protecció de projectes de desenvolupament front a l'impacte dels desastres.

Reduir els riscos i les pèrdues ocasionades pels desastres, especialment a nivell local i comunitari

- Identificació i avaluació dels riscos de desastres existents, i prevenció de noves amenaces amb l'establiment de sistemes d'alerta primerenca.
- Enfortiment de la capacitat de resposta per a la reducció del risc de les organitzacions locals.

Satisfacció de les necessitats bàsiques, urgents i immediates

Els desastres o crisis humanitàries suposen processos de forta desestructuració social i econòmica que ocasionen a les poblacions afectades un deteriorament greu de les seves condicions alimentàries i sanitàries, dels mitjans de subsistència i de les possibilitats d'accés a l'educació, a l'aigua potable i al sanejament bàsic.

Les concepcions més actuals consideren que les crisis humanitàries també són un reflex del fracàs d'un model de desenvolupament caracteritzat per l'alta vulnerabilitat de bona part de la població.

Contribuir a la satisfacció de les necessitats bàsiques, urgents i immediates:

- Impuls d'accions d'emergència per a la satisfacció de les necessitats bàsiques, urgents i immediates de les víctimes de desastres.
- Promoció de la conscienciació de la societat balear mitjançant la informació i la sensibilització de les situacions d'emergència que es produeixen.

Drets fonamentals lligats a situacions d'emergència o crisis cròniques

Les emergències polítiques complexes i les crisis humanitàries de naturalesa sistèmica es caracteritzen per la ruptura de les estructures econòmiques i polítiques. Llavors, la població civil es converteix en un objectiu habitual dels conflictes armats, fet que suposa una violació sistemàtica dels drets humans i del dret internacional humanitari, així com uns nivells alts de destrucció i mortalitat.

Aquest Pla Director advoca per contribuir a l'esforç de salvar vides i alleujar el sofriment de les persones afectades per les crisis, inclosos els aspectes de prevenció i protecció dels drets humans i els principis humanitaris.

Protegir els drets fonamentals de la població afectada per situacions d'emergència o crisis cròniques:

- Impuls de les accions de protecció i assistència per garantir els drets fonamentals de la població afectada.
- Contribució a la restauració de la dignitat de les víctimes de les crisis.

Dimensions prioritàries d'educació per al desenvolupament

Les accions de cooperació per al desenvolupament alleugereixen les situacions de pobresa o de manca de drets que pateix la població més desfavorida dels països del Sud, però no resolen les causes estructurals generadores de les desigualtats. Per això, cal incidir en la presa de consciència de la població, tant del Nord com del Sud, sobre aquestes causes, promoure una educació basada en els valors i generar una mobilització social capaç de transformar aquesta realitat.

Els àmbits en els quals s'han de centrar les actuacions d'educació per al desenvolupament (EpD) durant el període de vigència d'aquest tercer Pla Director s'han definit entre els agents de les Illes Balears presents en el procés participatiu de disseny del document estratègic.

S'han fixat quatre dimensions estratègiques: la sensibilització i el foment d'una

consciència crítica; l'educació en l'àmbit formal; la comunicació per a la transformació social, i el comerç just i la compra pública ètica.

Sensibilització i foment d'una consciència crítica

La sensibilització es basa en la transmissió d'informació, amb un èmfasi especial en el desenvolupament de les competències que permetin alertar sobre les causes de la pobresa, la relació amb les vulneracions de drets i les estructures que la perpetuen. Mitjançant la sensibilització es desperten consciències crítiques i pràctiques solidàries. Tot i que no permet aprofundir en les causes de les injustícies ni en les propostes per afrontar-les, constitueix el primer pas per a la conscienciació.

- Fomentar una consciència crítica entre la població de les Illes Balears mitjançant la sensibilització
- Accés de la ciutadania als recursos d'EpD existents, per contribuir a fer-ne un ús eficient i eficaç i evitar-ne la dispersió.
- Informació sobre la situació de vulneració de drets humans, la pobresa i la desigualtat, amb la finalitat de promoure la presa de consciència sobre la justícia social.
- Desenvolupament d'eines innovadores de sensibilització de la ciutadania, vinculant EpD i cooperació per al desenvolupament.

Educació en l'àmbit formal

S'entén per educació formal el procés educatiu desenvolupat en institucions educatives reconegudes oficialment per impartir el currículum regulat per l'administració educativa, i que dona accés a titulacions oficials reconegudes i homologades.

D'altra banda, la recerca permet analitzar en profunditat la problemàtica del desenvolupament humà i sostenible i les perspectives de la ciutadania global, així

com fonamentar les propostes dels diferents actors de l'EpD. Les pràctiques i les accions de les altres tres dimensions de l'EpD han d'estar basades en la recerca, que intervé amb una metodologia de treball centrada en les tècniques de recerca social.

Enfortir la presència de l'EpD en l'àmbit de l'educació formal

- Impuls i coordinació de les actuacions en l'àmbit de l'EpD als centres d'educació primària i secundària de les Illes Balears.
- Suport a la promoció del voluntariat universitari i de la cooperació universitària per al desenvolupament.
- Foment de la recerca en l'àmbit de la cooperació i l'EpD.

Comunicació per a la transformació social

Mitjançant aquesta eina, que va més enllà de la transmissió d'informació, se cerca un aprenentatge continuat que pretén incidir en processos de transformació social des de la comunicació, al mateix temps que promou el diàleg i la participació. Pertanyen a aquest àmbit les activitats dutes a terme a través dels mitjans de comunicació de massa (Internet, premsa, ràdio o televisió), amb la

finalitat d'educar, tot i que no es fan des d'una clau pedagògica.

- Potenciar la comunicació per a la transformació social
- Millora de la quantitat i la qualitat de la informació referida a la cooperació per al desenvolupament en els mitjans de comunicació i les xarxes socials.
- Enfortiment de les capacitats dels agents en matèria de comunicació per a la transformació social.
- Foment de la transparència i la rendició de comptes cap a la ciutadania.

Comerç just i compra pública ètica

El comerç just constitueix un mètode eficaç d'EpD i promou la concertació amb els agents interessats a fomentar aquest àmbit de treball. Al mateix temps, facilita la comprensió del funcionament del sistema financer i de comerç internacional, dels hàbits de consum insostenibles i de les desigualtats entre països, i de les fórmules, els principis i les propostes per corregir-les.

L'any 2008 es constituí un grup de treball permanent de les entitats de comerç just, i s'ha creat un programa per impulsar-lo. El Govern de les Illes Balears vol donar suport a l'autosostenibilitat de les entitats de comerç just mitjançant les

vendes a la població en general i la distribució de productes de comerç just al teixit comercial local. També pretén impulsar la venda de productes de comerç just a les administracions públiques de les Illes Balears mitjançant la compra pública ètica, en un exercici de coherència de les polítiques públiques.

Impulsar el comerç just i la compra pública ètica com una eina de desenvolupament

- Suport a la promoció de les botigues com a eina de sensibilització.
- Foment de la compra pública ètica i de la responsabilitat social corporativa.
- Suport en l'assessorament d'estudis de viabilitat i màrqueting.

Línies i objectius estratègics

La Llei 9/2005, de 21 juny, de cooperació per al desenvolupament de les Illes Balears, disposa que el pla director ha d'establir les línies generals i les directrius bàsiques de la política de cooperació de la comunitat autònoma, així com els objectius i les prioritats sectorials, socials i transversals.

D'altra banda, el diagnòstic participatiu i la reflexió crítica dels principals agents de desenvolupament a l'inici del procés d'elaboració d'aquest Pla Director han permès definir les línies i els objectius que han de marcar la política de cooperació en els propers quatre anys.

Com ja s'ha assenyalat, l'objectiu general del III Pla Director de la Cooperació per al Desenvolupament de les Illes Balears 2016-2019 és contribuir a l'eradicació de la pobresa, al progrés humà, econòmic i social, i a la defensa dels drets fonamentals de les persones. A més, el Pla assumeix l'enfocament del desenvolupament basat en els drets humans amb la incorporació de la perspectiva de gènere i fomenta una cooperació descentralitzada

orientada al desenvolupament humà sostenible.

Per assolir aquest objectiu general, es proposen cinc línies estratègiques, amb els corresponents objectius estratègics lligats a cada una:

LE1. Fomentar la participació i l'enfortiment de les capacitats tècniques dels agents de la cooperació balear

OE1.1. Millorar la coordinació entre tots els agents de la cooperació balear i desenvolupar les competències del Consell de Cooperació i de la Comissió de Coordinació dels Ens Territorials de les Illes Balears.

OE1.2. Donar suport a la vertebració de les entitats socials de desenvolupament i a la creació de mecanismes per evitar la desigualtat d'oportunitats entre les entitats de caire local i les que tenen cobertura estatal.

OE1.3. Reforçar les capacitats tècniques dels agents de cooperació mitjançant la formació especialitzada i continuada.

OE1.4. Integrar la cultura d'avaluació entre els agents de cooperació per a la millora contínua mitjançant els aprenentatges generats.

OE1.5. Introduir eines de simplificació administrativa i millora dels processos de la DGC, en la mesura que la normativa ho permeti.

LE2. Promoure la coherència de les polítiques de l'Administració autònoma

OE2.1. Facilitar la coherència i la complementarietat de les polítiques del Govern de les Illes Balears, mitjançant la Comissió Interdepartamental de Cooperació per al Desenvolupament.

OE2.2. Desenvolupar una estratègia de cooperació tècnica entre l'Administració de la CAIB i les institucions o entitats socials del Sud.

OE2.3. Fomentar un pacte polític i social sobre polítiques de cooperació, per assegurar la continuïtat en les estratègies de desenvolupament i l'estabilitat en l'assignació de recursos públics per a AOD.

OE2.4. Desenvolupar estratègies polítiques per augmentar la transparència i la rendició de comptes, amb la implicació de les noves tecnologies i els mitjans de comunicació.

OE2.5. Impulsar la compra pública ètica a l'Administració de la CAIB.

LE3. Millorar la contribució de la cooperació balear al desenvolupament humà sostenible

OE3.1. Adoptar una visió a mitjà termini de les intervencions per assolir-ne més impacte, i valorar alhora la trajectòria de

treball dels agents de cooperació amb els socis locals.

OE3.2. Donar suport als processos de desenvolupament que promouen les entitats balears perquè formulin projectes de caràcter més integral, amb enfocament de gènere i basat en els drets humans.

OE3.3. Impulsar la cooperació descentralitzada directa amb regions prioritàries, per donar suport als processos de desenvolupament promoguts des dels governs locals i regionals dels països socis.

OE3.4. Establir mecanismes per integrar la prioritització sectorial i geogràfica, així com la incorporació dels enfocaments transversals del Pla en els instruments de cooperació.

LE4. Aprofundir en l'educació per al desenvolupament a les Illes Balears per fomentar una ciutadania amb consciència crítica

OE4.1. Desenvolupar metodologies innovadores de sensibilització ciutadana que estableixin vincles entre les inter-

vencions de cooperació i d'EpD, per facilitar la construcció de pensament crític envers les causes de la pobresa i d'una actitud de vigilància cap al respecte dels drets humans.

OE4.2. Enfortir l'EpD en l'àmbit de l'educació formal, juntament amb la Conselleria d'Educació i Universitat.

OE4.3. Promoure un format adequat i efectiu de comunicació i difusió entre la DGC, les entitats i els mitjans de comunicació.

OE4.4. Consolidar les actuacions de comerç just en diferents àmbits.

LE5. Augmentar l'impacte de l'acció humanitària

OE5.1. Promoure un espai coordinat d'institucions i entitats per donar resposta a situacions d'emergència, per proporcionar ajuts amb caràcter d'urgència a les víctimes de desastres desencadenats per catàstrofes naturals o per conflictes armats civils.

OE5.2. Donar suport a organismes internacionals i entitats de les Illes Balears que treballen per garantir els drets de les poblacions afectades per crisis cròniques.

Agents de desenvolupament

Introducció

Als efectes de la Llei 9/2005, de 21 de juny, de cooperació per al desenvolupament, es consideren agents de cooperació: l'Administració de la Comunitat Autònoma, els consells insulars i els ens locals de les Illes Balears, els fons insulars de cooperació, les ONGD, les confessions religioses, les universitats, les organitzacions empresarials i sindicals, i les comunitats balears assentades fora del territori balear. Però hi ha altres actors que intervenen en les accions de desenvolupament, tant dins la

comunitat autònoma com en els països socis, com són els centres d'ensenyament primari, secundari i superior, els mitjans de comunicació, les empreses d'economia social i solidària, les entitats socials i les institucions del Sud i, en general, totes les entitats socials que tenen entre els objectius el desenvolupament humà.

D'altra banda, la Llei 9/2005 estableix els mecanismes de participació i consulta per donar veu a aquesta multiplicitat d'agents. Es tracta de la Comissió Interdepartamental de Cooperació per al Desenvolupament, el Consell de Cooperació per al Desenvolupament i la Comissió de Coordinació dels Ens Territorials de les Illes Balears.

La Comissió Interdepartamental de Cooperació per al Desenvolupament és un òrgan de coordinació tècnica de les polítiques de cooperació per al desenvolupament. Està composta per una persona representant de cada una de les conselleries, amb la vicepresidència de la Direcció General de Cooperació. Les seves funcions consisteixen fonamentalment a garantir la transversalitat de les accions de desenvolupament en l'acció política del Govern de les Illes Balears; participar en el procés de definició, seguiment i avaluació dels documents estratègics, i impulsar accions de cooperació i assistència tècnica des de l'Administració de la CAIB.

La Comissió de Coordinació dels Ens Territorials de les Illes Balears és un òrgan d'assistència recíproca entre l'Administració de la Comunitat Autònoma, els consells insulars i els ens locals de les Illes Balears que executen despeses computables com a cooperació per al desenvolupament, en el qual també participen els tres fons insulars de cooperació. Assumeix funcions d'informació i comunicació mútues; de deliberació sobre les actuacions respectives per garantir-ne la coherència i la complementarietat, i de planificació d'accions conjuntes de cooperació i d'educació per al desenvolupament.

El Consell de Cooperació per al Desenvolupament de les Illes Balears és l'òrgan consultiu i de participació de la iniciativa social en la definició i l'aplicació de les polítiques de cooperació per al desenvolupament del Govern. Està integrat per persones representants d'institucions i entitats implicades en l'àmbit de la cooperació i l'educació per al desenvolupament. El Consell és l'espai de participació per excel·lència, perquè aglutina gran part dels agents de cooperació de les Illes Balears, i és l'encarregat de conèixer documents normatius i estratègics i informar-ne. Per iniciativa pròpia o mitjançant els grups de treball, també elabora recomanacions i propostes sobre la política i les actuacions de desenvolupament de la Comunitat Autònoma.

Mitjançant aquesta multiplicitat d'actors i espais institucionals de participació es defineixen els mecanismes de lluita contra la pobresa i millora de les condicions de vida de les poblacions més desfavorides. Sense oblidar la importància de cada un dels col·lectius dins la xarxa de la cooperació balear, els agents que es descriuen a continuació són els més representatius i els que han interactuat d'una manera més directa en iniciatives de desenvolupament durant els darrers quatre anys.

Agents públics de les Illes Balears

La **Direcció General de Cooperació (DGC)** es troba integrada en la Conselleria de Serveis Socials i Cooperació i té com a objectiu executar la política de cooperació per al desenvolupament de l'Administració autonòmica, entesa com el conjunt d'actuacions i capacitats que es posa al servei dels pobles més desfavorits, amb la finalitat de contribuir a l'eradicació de la pobresa. Des dels inicis l'any 1999, la DGC ha anat creant instruments de gestió per atendre l'evolució de la política de cooperació. L'any 2006 es creà l'Agència de Cooperació Internacional de les Illes Balears (ACIB) com a empresa pública encarregada de l'execució i la gestió dels instruments de

cooperació, i de l'aplicació dels recursos econòmics i materials per fer-la efectiva. L'ACIB, però, com s'ha assenyalat, s'extingí l'any 2013 a causa de les retallades pressupostàries, i la DGC va tornar a assumir les seves funcions.

Les **administracions locals** de les Illes Balears —els ajuntaments, les mancomunitats i els consells insulars— canalitzen les intervencions mitjançant els fons insulars, als quals traspassen els pressuposts destinats a cooperació. Això no ha estat sempre així: abans de la crisi econòmica, alguns ajuntaments (com ara Palma i Calvià) tenien actuacions i convocatòries pròpies, però en els darrers anys les retallades han afectat els pressuposts de cooperació respectius.

La **Universitat de les Illes Balears (UIB)**, com a agent social en l'àmbit de la cooperació i l'educació per al desenvolupament, és un instrument eficaç de transformació social. Com a centre de formació, coneixement i producció científica, exerceix un rol fonamental a l'hora de sensibilitzar, potenciar la recerca i liderar projectes de cooperació per al desenvolupament i accions de solidaritat entre els membres de la comunitat universitària. L'Oficina de Cooperació al Desenvolupament i Solidaritat (OCDS) és l'encarregada de gestionar els programes de cooperació i educació per al desenvolupament, així com el programa de voluntariat universitari. L'any 2000, el Govern de les Illes Balears i la UIB varen subscriure un conveni marc de col·laboració general; des de llavors, s'han establert acords anuals de col·laboració, l'objecte dels quals és dur a terme actuacions de cooperació universitària, d'educació per al desenvolupament i de voluntariat universitari.

Altres agents de les Illes Balears

Els **fons insulars de cooperació de les Illes Balears** —el Fons Mallorquí de Solidaritat i Cooperació, el Fons Menorquí

de Cooperació i el Fons Pitiús de Cooperació— són entitats sense ànim de lucre. Cada un està format per distints agents, però en general estan integrats per institucions públiques (ajuntaments, mancomunitats, consells insulars, Govern autonòmic i Universitat) i entitats de la societat civil. L'objectiu fonamental és coordinar i canalitzar les aportacions anuals de l'Administració local i autonòmica, i gestionar aquests recursos mitjançant projectes d'educació per al desenvolupament o de cooperació descentralitzada de caire municipalista. A més de la realització de projectes, executats ja sigui de manera directa o mitjançant convocatòries per a entitats socials balears, destaca la tasca en relació amb els agermanaments (que constitueixen el marc de treball entre municipis del Nord i del Sud, i donen lloc a multitud d'accions i projectes) i la xarxa de centres educatius solidaris (que implica els centres escolars de les Illes Balears en activitats d'EpD).

Des de la societat civil, els principals col·lectius que actuen en l'àmbit de la cooperació per al desenvolupament són les **organitzacions no governamentals per al desenvolupament** (ONGD). El naixement i l'evolució de les ONGD a les Illes Balears segueix un camí semblant al de la resta de l'Estat espanyol: sorgides com un moviment civil i reivindicatiu, varen viure un moment d'auge a mitjan dels anys noranta del segle passat, període en què es multiplicaren en nombre i en quantitat d'accions. Actualment, a les Illes Balears hi ha més de cent entitats que duen a terme accions de cooperació amb països empobrits i d'educació per al desenvolupament amb la població balear. La xarxa més nombrosa d'entitats del sector de la cooperació per al desenvolupament a la comunitat autònoma està representada per la **Coordinadora d'ONGD de les Illes Balears (CONGDIB)**, federació que actualment té una trentena de membres. Les activitats de la CONGDIB es divideixen en diferents

àrees que es corresponen amb els objectius fundacionals: la cohesió i la coordinació de les entitats de les Illes Balears que treballen en cooperació; la sensibilització i la formació de la ciutadania entorn de la cooperació, el desenvolupament i la solidaritat, i la participació en el disseny de les polítiques de cooperació. La CONDGIB està representada en el Consell de Cooperació per al Desenvolupament de les Illes Balears mitjançant dos dels membres.

En darrer lloc, no es pot concloure la relació d'agents de desenvolupament sense parlar de les **persones cooperants** —voluntàries o remunerades— de les Illes Balears. La Llei 9/2005 les descriu com les persones físiques que, de manera responsable, participen en els programes i els projectes de cooperació per al desenvolupament mitjançant els agents de cooperació de les Illes Balears, i especifica que l'Administració de la CAIB ha de fomentar el voluntariat al servei de la solidaritat internacional. Així mateix, les entitats que varen participar en les Jornades del Pla Director varen destacar la figura del voluntariat com a element fonamental en la difusió i la promoció de la solidaritat entre la ciutadania de les Illes Balears.

En aquest Pla Director, el Govern de les Illes Balears fa una aposta per l'enfortiment i la coordinació entre els diferents agents amb els objectius següents:

- Consolidar el Consell de Cooperació com a espai de coordinació i participació, mitjançant la creació de grups de treball que elaborin anàlisis i facin propostes entorn de diferents temàtiques.
- Potenciar la coherència política dins l'Administració de la CAIB, però també entre aquesta Administració i la local, mitjançant la dotació de funcions efectives a les comissions Interdepartamental i dels Ens Locals.
- Fomentar l'augment de capacitats mitjançant la formació especia-

litzada adreçada a tots els agents (GORD, ODS, etc.), en coordinació amb la UIB.

- Recuperar la convocatòria de subvencions per a cooperants i reforçar les actuacions que permetin millorar la captació, la formació i la motivació del voluntariat a les Illes Balears.

Agents en els països socis

Aquest Pla Director considera agents dels països socis totes les organitzacions socials i entitats públiques o privades que participen o contribueixen, d'una manera o altra, a millorar la qualitat de vida de les persones. Els més representatius per a la cooperació de les Illes Balears són:

- Les administracions locals i regionals.
- Els organismes internacionals, principalment els que promouen xarxes locals de desenvolupament.
- Les associacions amb capacitat d'autoorganització.

- Les xarxes o federacions d'associacions.
- Les universitats i els centres de recerca.
- Les organitzacions sindicals.
- Altres organitzacions socials que ofereixen serveis a les comunitats respectives.

Els agents en els països socis, ja siguin organitzacions de la societat civil o institucions públiques, són els vertaders protagonistes dels processos de desenvolupament. Per aquest motiu, es considera fonamental donar suport a l'enfortiment d'aquestes entitats perquè millorin les eines de gestió respectives i avancin en la qualitat de les intervencions de cooperació. De la mateixa manera, és important promoure xarxes d'organitzacions que treballen per una causa en comú, així com l'apoderament de les dones i els homes que les lideren.

Instrumentes de la cooperació per al desenvolupament

La Llei 9/2005, de 21 de juny, de cooperació per al desenvolupament, estableix que la política de cooperació es vertebrarà mitjançant els instruments següents: la cooperació tècnica; la cooperació econòmica en condicions no reemborsables; la cooperació financera; l'ajuda d'emergència; l'ajuda humanitària; l'educació per a la defensa dels drets humans i els valors democràtics i per a la construcció de la pau; l'educació per al desenvolupament i la sensibilització social; la formació per a la cooperació per al desenvolupament; la recerca per al desenvolupament, i altres possibles instruments de cooperació, sempre que respectin els principis de la Llei.

Durant el procés participatiu d'elaboració d'aquesta estratègia entre els agents de cooperació, es valorà que l'instrument de codesenvolupament —que es considerava prioritari en el Pla Director anterior— no havia estat eficaç ni adequat en el context de les Illes Balears. En canvi, els agents varen concloure que s'havia de fer una aposta més decidida per l'educació per al desenvolupament, amb la finalitat de donar suport a les entitats balears en la seva tasca en els àmbits de la sensibilització ciutadana i la formació, i valorar-ne alhora la trajectòria. Per això, per al període que comprèn aquest Pla Director, es volen impulsar de manera preferent els instruments que es detallen a continuació.

La cooperació tècnica

La cooperació tècnica comprèn qualsevol modalitat d'assistència adreçada a la formació i la qualificació de recursos humans en el país soci. Històricament, la cooperació tècnica havia estat vinculada a l'oferta del país donant, allunyant-se de l'objectiu fonamental de desenvolupar les capacitats locals. Però en els darrers anys, en el marc del debat per millorar

l'eficàcia de l'ajuda oficial al desenvolupament (AOD), s'ha assenyalat la necessitat de canviar aquest enfocament tradicional. El nou enfocament va quedar recollit en el consens internacional sorgit de la Declaració de París sobre l'Eficàcia de l'Ajuda i en el Programa d'Acció d'Accra, que estableixen la cooperació tècnica com a àmbit prioritari d'atenció i consideren que el desenvolupament de les capacitats ha de ser un procés endogen, fortament liderat pel país soci, i amb un paper de suport del país donant.

Els principis generals que han de guiar la cooperació tècnica són:

- Desenvolupament de capacitats endògenes. L'objectiu principal de la cooperació tècnica ha de ser donar suport als processos nacionals de cada soci per fomentar el desenvolupament de capacitats personals i organitzatives.
- Resposta a la demanda i les necessitats del Sud. Les accions que s'han de desenvolupar han d'estar basades en les necessitats i la demanda del soci del Sud. Esdevé cabdal l'apropiació per part dels socis, que han de liderar tot el procés de cooperació tècnica (des de la identificació fins a l'execució).
- Adaptació a les necessitats específiques de cada país i sector. Cada actuació ha de tenir presents les necessitats específiques de cada país, comunitat i sector on s'ha d'intervenir (context polític, social, cultural, etc.).
- Accions harmonitzades i alineades. La cooperació tècnica s'ha de coordinar amb la resta de donants i s'ha d'alinear amb les estratègies locals de desenvolupament.

La cooperació tècnica té un soci privilegiat en la cooperació descentralitzada, perquè la proximitat de les administracions a la població facilita la gestió dels assumptes públics i l'atenció a les necessitats bàsiques. En aquest sentit, les

Illes Balears hi poden contribuir amb les bones pràctiques i l'experiència adquirida durant els més de vint anys de descentralització política i administrativa. Alhora, aquest intercanvi d'experiències i coneixements té un impacte positiu de doble direcció i enriqueix tant les administracions com els socis del Sud, de manera que possibilita que els beneficis de la cooperació siguin recíprocs.

Per a aquesta modalitat de cooperació tècnica directa, es disposarà d'un instrument específic, l'Estratègia de Cooperació Tècnica, gestionat directament per la Comissió Interdepartamental de Cooperació per al Desenvolupament.

Paral·lelament, mitjançant les convocatòries públiques de subvencions, es continuarà donant suport a les iniciatives de cooperació tècnica presentades per les entitats socials de les Illes Balears amb els socis del Sud.

La cooperació econòmica (en condicions no reemborsables)

Aquest instrument comprèn les aportacions econòmiques a projectes i programes d'ajuda per millorar les condicions socioeconòmiques dels països socis. Aquest és l'instrument principal amb el qual s'executa la política autonòmica de cooperació per al desenvolupament.

La cooperació econòmica destinada a les entitats socials de les Illes Balears es materialitzarà mitjançant les diferents convocatòries públiques de subvencions. L'atorgament d'ajuts mitjançant la convocatòria de subvencions permet compatibilitzar els requisits administratius de concurrència, transparència, publicitat i igualtat d'oportunitats, amb els requisits tècnics de qualitat, concentració i alineament amb les prioritats estratègiques. Les normes que regeixen les convocatòries s'estableixen en el Decret 115/2010, de 12 de novembre, del règim especial de les ajudes a l'exterior en ma-

tèria de cooperació per al desenvolupament i solidaritat internacional. D'altra banda, les convocatòries aplicaran els principis estratègics i les prioritats d'aquest Pla Director.

La modalitat bilateral a iniciativa del Govern es materialitzarà mitjançant convenis de col·laboració amb les institucions i els organismes públics corresponents.

L'educació per al desenvolupament (EpD)

Aquest instrument té com a objectiu primordial la creació d'una consciència social compromesa amb l'eradicació de la pobresa i la lluita contra l'exclusió social, amb la defensa del desenvolupament humà i sostenible i amb la promoció de la ciutadania global.

La Llei 9/2005 estableix entre les finalitats "impulsar i promoure la participació ciutadana en les accions de cooperació" i "fomentar l'educació i la sensibilització de la societat de les Illes Balears en la realitat dels països empobrits" (article 4). També defineix les prioritats de l'EpD i la sensibilització (article 9.2) i, entre els instruments de la cooperació, descriu l'EpD i la sensibilització social com "el conjunt d'accions que afavoreixen una millor percepció de la societat envers les causes i els problemes que afecten els països empobrits, i que estimulen la solidaritat i la cooperació actives amb aquests països" (article 19). D'altra banda, l'Estratègia d'Educació per al Desenvolupament de les Illes Balears 2011-2015 ha procurat contribuir a la millora de la qualitat i l'impacte de les accions d'EpD desenvolupades pels diferents agents de la cooperació balear.

La Direcció General de Cooperació (DGC) dona suport a les actuacions d'EpD dui-tes a terme per les entitats de les Illes Balears via convocatòries de sensibilització i de cooperants. D'altra banda, també té iniciatives pròpies adreçades a

l'educació i la conscienciació dels infants i els joves estudiants —juntament amb la Conselleria d'Educació i Universitat— i de la població en general sobre la situació dels països empobrits i les causes de les desigualtats. Finalment, destaca la constitució del Grup Comerç Just, mitjançant el qual la DGC i les entitats de comerç just treballen en xarxa per impulsar un programa de sensibilització en aquest àmbit adreçat a la població de les Illes Balears.

El Govern de les Illes Balears entén que l'acció d'avaluar constitueix tant un instrument d'anàlisi per a la millora de les polítiques públiques de cooperació per al desenvolupament —atès que proporciona informació rellevant per a la presa de decisions— com un procés d'aprenentatge en favor de la millora de la qualitat i de l'eficàcia de les accions; per tant, es tracta també d'un procés generador de coneixement.

En el marc del Consell de Cooperació, es preveu la creació de la Comissió de Seguiment i Avaluació del Pla Director 2016-2019, que serà l'encarregada de generar un procés de seguiment i avaluació participatiu, i de donar suport a l'elaboració dels termes de referència, que han d'incloure, com a mínim, els criteris d'avaluació següents: coherència, participació, harmonització, pertinència i impacte. Per tant, el Pla Director s'avaluarà en dos nivells: mitjançant una avaluació intermèdia (o de procés) i una avaluació final.

L'avaluació intermèdia es pot entendre també com un seguiment o una revisió que es fa a l'equador del període d'execució del Pla. Aquesta avaluació intermèdia es durà a terme a partir de l'avaluació dels plans operatius anuals que es derivin del Pla Director. Es tracta de valorar què s'aconsegueix i en quina mesura; per això, s'ha de revisar si els indicadors s'han formulat de manera correcta o si fa falta modificar-los. En

definitiva, l'avaluació intermèdia permet l'adaptació al context mitjançant els canvis que siguin necessaris.

L'avaluació final, que es farà mitjançant una anàlisi sistemàtica durant el darrer mig any de vigència del Pla Director 2016-2019, ha de servir per valorar l'aplicació de les línies estratègiques en la política autonòmica de cooperació al llarg de l'execució del Pla, i també per recollir les aportacions i les lliçons apreses per part de tots els agents, amb vista a marcar les línies del pla director següent. Per això, l'avaluació es durà a terme mitjançant un procés participatiu en què s'integrin les aportacions de tots els actors.

La construcció d'indicadors és fonamental per verificar l'assoliment dels objectius en termes de resultats. Per aquest motiu, d'aquest document estratègic s'ha de derivar una matriu de planificació i seguiment, en la qual s'estableixin els objectius i els resultats per cada línia estratègica, juntament amb els indicadors, les accions i el cronograma.

La darrera fase del procés d'avaluació serà la socialització dels resultats, amb la finalitat de compartir amb els distints agents les conclusions i les recomanacions derivades del procés. Es tracta de potenciar l'enfocament de la cultura avaluativa, i fomentar l'avaluació com una eina generadora de coneixement per millorar, en darrer terme, l'impacte de les actuacions de la cooperació de les Illes Balears.

Previsió pressupostària

La Llei 9/2005, de 21 de juny, de cooperació per al desenvolupament, disposa que el pla director ha d'establir les línies generals i les directrius bàsiques de la política de cooperació, i també els recursos pressupostaris indicatius, que orienten les actuacions de la comunitat autònoma de les Illes Balears en matèria de

cooperació per al desenvolupament durant el període de vigència i que s'han de respectar i concretar en els plans anuals corresponents. Aquests recursos venen determinats anualment en la llei de pressuposts de la Comunitat Autònoma.

Tot i les mesures d'austeritat que s'han derivat de la situació de crisi, el Govern de les Illes Balears renova el compromís polític en la lluita contra la pobresa i la desigualtat en el món. Així, per al període del Pla Director de Cooperació per al Desenvolupament 2016-2019, es preveu, com a mínim, arribar als sis milions d'euros (6.000.000 €) l'any 2019 i garantir un increment anual en les convocatòries.

Percentatges segons les modalitats de cooperació

Per a la cooperació bilateral mitjançant agents de la cooperació per al desenvolupament es reservarà aproximadament el 80 % del pressupost anual. S'inclouen en aquesta modalitat les iniciatives d'acció que provenen de les entitats de cooperació, i especialment de les ONGD que finança l'Administració autonòmica via convocatòries públiques o via acords de col·laboració.

Per a la cooperació bilateral directa es reservarà aproximadament el 20 % del pressupost anual. Inclou les actuacions sorgides a iniciativa directa del Govern de les Illes Balears que permeten establir una relació institucional directa amb administracions públiques del Sud i organismes internacionals, com també l'intercanvi mutu de coneixements, bones pràctiques i estratègies per al desenvolupament social i econòmic. Mitjançant la cooperació bilateral directa també es podran dur a terme processos en què treballin els diferents agents de les Illes Balears en els països del Sud, sempre que sigui possible i existeixi la voluntat de les administracions locals o regionals del país.

Seguiment i avaluació del pla director 2016-2019

La Llei 9/2005, de 21 de juny, de cooperació per al desenvolupament, descriu els principis ordenadors que regeixen les polítiques públiques de cooperació per al desenvolupament a les Illes Balears. Entre aquests principis es troben l'eficàcia, l'eficiència i la responsabilitat en la planificació, l'execució, el seguiment i l'avaluació dels programes i dels projectes de cooperació internacional. D'altra banda, la Llei també estableix que, "amb caràcter anual, s'ha d'elaborar un informe de seguiment que ha de contenir una anàlisi del grau de compliment dels objectius prevists en el pla director i en els plans anuals".

Uns dels reptes de la cooperació a escala internacional és l'aplicació de la gestió orientada a resultats de desenvolupament (GORD). Es tracta d'un concepte lligat a l'eficàcia de l'ajuda i que, a poc a poc, es va implantant dins el sistema de la cooperació per al desenvolupament. El Govern de les Illes Balears se suma a aquesta aposta i pretén aplicar la GORD en tot el cicle del procés de definició de la política autonòmica de cooperació: des de la planificació estratègica fins a l'avaluació, amb l'objectiu de facilitar la presa de decisions, l'aprenentatge i la rendició de comptes, i millorar la qualitat i l'impacte de les accions de desenvolupament.

El Govern de les Illes Balears entén que l'acció d'avaluar constitueix tant un instrument d'anàlisi per a la millora de les polítiques públiques de cooperació per al desenvolupament —atès que proporciona informació rellevant per a la presa de decisions— com un procés d'aprenentatge en favor de la millora de la qualitat i de l'eficàcia de les accions; per tant, es tracta també d'un procés generador de coneixement.

En el marc del Consell de Cooperació, es preveu la creació de la Comissió de Seguiment i Avaluació del Pla Director 2016-2019, que serà l'encarregada de generar un procés de seguiment i avaluació participatiu, i de donar suport a l'elaboració dels termes de referència, que han d'incloure, com a mínim, els criteris d'avaluació següents: coherència, participació, harmonització, pertinència i impacte. Per tant, el Pla Director s'avaluarà en dos nivells: mitjançant una avaluació intermèdia (o de procés) i una avaluació final.

L'avaluació intermèdia es pot entendre també com un seguiment o una revisió que es fa a l'equador del període d'execució del Pla. Aquesta avaluació intermèdia es durà a terme a partir de l'avaluació dels plans operatius anuals que es derivin del Pla Director. Es tracta de valorar què s'aconsegueix i en quina mesura; per això, s'ha de revisar si els indicadors s'han formulat de manera correcta o si fa falta modificar-los. En definitiva, l'avaluació intermèdia permet l'adaptació al context mitjançant els canvis que siguin necessaris.

L'avaluació final, que es farà mitjançant una anàlisi sistemàtica durant el darrer mig any de vigència del Pla Direc-

tor 2016-2019, ha de servir per valorar l'aplicació de les línies estratègiques en la política autonòmica de cooperació al llarg de l'execució del Pla, i també per recollir les aportacions i les lliçons apreses per part de tots els agents, amb vista a marcar les línies del pla director següent. Per això, l'avaluació es durà a terme mitjançant un procés participatiu en què s'integrin les aportacions de tots els actors.

La construcció d'indicadors és fonamental per verificar l'assoliment dels objectius en termes de resultats. Per aquest motiu, d'aquest document estratègic s'ha de derivar una matriu de planificació i seguiment, en la qual s'estableixin els objectius i els resultats per cada línia estratègica, juntament amb els indicadors, les accions i el cronograma.

La darrera fase del procés d'avaluació serà la socialització dels resultats, amb la finalitat de compartir amb els distints agents les conclusions i les recomanacions derivades del procés. Es tracta de potenciar l'enfocament de la cultura avaluativa, i fomentar l'avaluació com una eina generadora de coneixement per millorar, en darrer terme, l'impacte de les actuacions de la cooperació de les Illes Balears.

Revista d'Afers Socials

BUTLLETA D'INSCRIPCIÓ

Nom i llinatges:

Telèfon:

Adreça:

Població:

CP:

Ocupació:

Adreça electrònica:

Vol rebre la revista...

- ☐ en format electrònic (pdf)
- ☐ impresa

Trameteu la butlleta d'inscripció a revista@sgsersoc.caib.es

Trobareu la resta d'exemplars i/o emplenau aquesta butlleta digitalment a <http://RevistaAfersSocials.caib.es>

G CONSELLERIA
O SERVEIS SOCIALS
I I COOPERACIÓ
B

En compliment de la Llei orgànica 15/1999, de 13 de Desembre, de Protecció de Dades de Caràcter Personal i la Llei 34/2002, d'11 de juliol, de serveis de la societat de la informació i de comerç electrònic li informam què, mitjançant aquest formulari, les seves dades personals quedaran incorporats i seran tractats en el fitxer "Subscriptors revista d'Afers Socials" propietat de la Conselleria de Serveis Socials i Cooperació, amb l'objectiu de poder rebre la revista d'Afers Socials.

Així mateix, li informem de la possibilitat d'exercir els drets d'accés, rectificació i cancel·lació de les seves dades de caràcter personal, enviant escrit, a revista@sgsersoc.caib.es

G CONSELLERIA
O SERVEIS SOCIALS
I I COOPERACIÓ
B

